

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

Sociální psychologie

DISERTAČNÍ PRÁCE

Mgr. Daniela Kocmanová

Osobnost odsouzených žen dle charakteristik dotazníku TCI-R
Personality of convicted women according to the questionnaire TCI-R

Vedoucí práce: prof. PhDr. Marek Blatný, DrSc.

2021

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsala samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných zdrojů a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 25. 10. 2021

Mgr. Daniela Kocmanová, v. r.

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu disertační práce prof. PhDr. Marku Blatnému, DrSc. za podnětné připomínky, rady a inspiraci.

Managementu Věznice Světlá nad Sázavou, obzvláště paní ředitelce plk. PhDr. Gabriele Slovákové, Ph.D. děkuji za umožnění provedení výzkumné části ve věznici a všem respondentkám za ochotu účastnit se sběru dat.

Velké poděkování patří milým kolegyním Mgr. Janě Pokorné, Mgr. Aleně Jahodové, Mgr. Lucii Čáповé a Mgr. Ivě Kohoutové za vzájemné sdílení cenných profesních zkušeností, laskavé provázení vězeňským prostředím a v neposlední řadě také za pomoc při sběru dat.

Abstrakt

Disertační práce prezentuje pohled do osobnosti pachatelek různých trestných činů. Zjišťuje vývoj jejich kriminální kariéry, prostředí, v jakém se vyvíjely, jejich osobnostní charakteristiky a mapuje tak rizikové faktory páchaní trestné činnosti. Práce je členěna na teoretickou a empirickou část. Stěžejními tématy teoretické části jsou ženská kriminalita, kriminogenní faktory a ženská agrese. Její součástí je dále přehled typologií osobnosti pachatelek, které lze v odborné literatuře nalézt. Posledním tématem teoretické části je osobnostní teorie C. R. Cloningera, jež se pro svůj biopsychosociální základ jeví jako vhodný model pro popis vězeňské populace a pro tento význam bývá používán jak v domácích, tak zahraničních studiích.

Cílem empirické části bylo získat kvantitativní údaje o kriminogenních faktorech odsouzených žen, popsat pomocí nich kriminální ženskou populaci a zjistit, zda, případně jaké, existují rozdíly uvnitř této skupiny. Ke sběru dat bylo využito anamnestického dotazníku, zprávy o odsouzené SARPO, Vídeňského maticového testu jako testu obecné inteligence a Cloningerova osobnostního dotazníku temperamentu a charakteru TCI-R. Do studie bylo zahrnuto celkem 286 odsouzených žen z Věznice Světlá nad Sázavou. Z deseti stanovených hypotéz bylo potvrzeno šest. Byl prokázán vztah mezi a) věkem a rolí pachatelek v trestném činu (TČ); b) pozitivním L-skórem dotazníku TCI-R a úrovní IQ; c) osobnostními dimenzemi vyhledávání nového (NS), závislost na odměně (RD) a sebeřízení (SD) a věkem pachatelek, ve kterém byly poprvé odsouzené; d) rozdílem mezi ženskou kriminální a nekriminální populací v charakterové dimenzi sebeřízení (SD); e) typem trestné činnosti a registrováním agresivního jednání v průběhu výkonu trestu odnětí svobody (VTOS); f) typem násilné trestné činnosti a věkem pachatelek v době prvního odsouzení.

Klíčová slova: kriminalita žen; kriminogenní faktory; ženská agrese; osobnost odsouzených žen; Cloningerova teorie osobnosti; temperament; charakter; dotazník temperamentu a charakteru TCI-R.

Abstract

The dissertation presents an insight into the personality of women offenders of various types of crime. It examines the development of their criminal careers, the social environment in which they developed and their personality characteristics, mapping the risk factors for involvement in crime. The study is divided into theoretical and empirical parts. The key topics of the theoretical part are female crime, criminogenic factors and female aggression with the next important part of the study focusing on the women offenders personality typologies covered in literature on forensic psychology. Lastly, the theoretical part includes Cloninger's model of personality. Focused on its biopsychosocial factors, the model is appropriate for the description of prison population and is frequently used both in domestic and foreign studies for this purpose.

The aim of the empirical part was to obtain quantitative data on criminogenic factors of the convicted women and their basic characteristics with regard to the type of crime. The methods of research include anamnestic questionnaire, SARPO report, Vídeňský maticový test of intelligence and Cloninger's personality questionnaire of temperament and character TCI-R. A total of 286 inmates from the women prison in Světlá nad Sázavou were included in the study. Six out of ten hypotheses were confirmed: the relationship between a) age and the role of the offenders in the crime; b) positive L-score of the TCI-R questionnaire and low IQ levels; c) the personality dimensions novelty seeking (NS), reward dependence (RD) and self-directedness (SD) and the age of the offenders at which they were first convicted; d) the difference between the female criminal and non-criminal population in the character dimension of self-directedness (SD); e) the type of criminal offence and showing aggressive behaviour during imprisonment; f) the type of violent crime and the age of the offenders at which they were first convicted.

Keywords: female crime; criminogenic factors; female aggression; the personality of convicted women; Cloninger's theory of personality; temperament; character; questionnaire of temperament and character TCI-R.

OBSAH

Úvod

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Kriminalita žen.....	11
1.1. Základní pojmy.....	11
1.2. Teorie ženské kriminality	13
1.3. Ženská kriminalita ve světě	23
1.4. Kriminalita v ČR	25
1.4.1. Ženská kriminalita v ČR	30
1.4.2. Násilná kriminalita v pojetí českého práva	33
1.4.3. Násilná kriminalita žen v ČR	34
1.5. Atrice	36
2. Kriminální kariéra	39
2.1. Vývoj kriminální kariéry	40
2.2. Kriminogenní faktory	43
2.2.1. Vnitřní kriminogenní faktory	43
2.2.2. Vnější kriminogenní faktory	46
2.3. Kriminální recidiva.....	57
2.3.1. Vymezení pojmu a problematika zjišťování kriminální recidivy	57
2.3.2. Kriminální recidiva žen	61
3. Ženská agrese.....	64
3.1. Definice a vymezení základních pojmů.....	64
3.2. Genderové rozdíly agrese	64
4. Osobnost pachatele	68
4.1. Poruchy osobnosti a psychopatie.....	69
4.2. Inteligence	73
4.3. Motivace	74

4.4.	Typologie pachatelek trestné činnosti	76
4.4.1.	Typologie dle Lombrosa a Ferrera	76
4.4.2.	Typologie dle Dalyové	77
4.4.3.	Typologie dle Matthewsové	77
4.4.4.	Typologie dle Megargeeho	78
4.4.5.	Typologie dle Coopera	79
4.4.6.	Typologie dle Colea	79
5.	Cloningerova teorie osobnosti	81
5.1.	Temperament	82
5.2.	Charakter	83
5.3.	Popis jednotlivých dimenzí	85
5.4.	Cloningerova teorie osobnosti a poruchy osobnosti	89
II. EMPIRICKÁ ČÁST		
6.	Metodologický rámec	91
6.1.	Předmět a cíle výzkumu	91
6.2.	Výzkumné otázky a hypotézy	92
6.3.	Sběr dat a použité metody	93
6.3.1.	Dotazník TCI-R	94
6.3.2.	Vídeňský maticový test	96
6.3.3.	Sociodemografická data a údaje z anamnézy	97
6.4.	Postup zpracování a analýzy dat	102
7.	Charakteristika výzkumného souboru	104
7.1.	Základní údaje	104
7.2.	Rodina	107
7.3.	Kriminální chování	108
7.4.	Životní styl	110
7.5.	Osobnost	111

8.	Výsledky	113
8.1.	Ženská kriminální populace.....	113
8.2.	Pachatelky násilné trestné činnosti	117
8.2.1.	Základní údaje	118
8.2.2.	Rodina	122
8.2.3.	Kriminální chování.....	124
8.2.4.	Životní styl	127
8.2.5.	Osobnost.....	128
8.3.	Pachatelky TČ vraždy.....	130
8.3.1.	Základní údaje	131
8.3.2.	Rodina	134
8.3.3.	Kriminální chování.....	136
8.3.4.	Životní styl	139
8.3.5.	Osobnost.....	139
9.	Diskuze	143
9.1.	Souhrnné výsledky empirické části	143
9.2.	Limity výzkumu	146
9.3.	Výzkumná doporučení.....	148
10.	Závěr	150
	Seznam použité literatury	151
	Seznam tabulek	173
	Seznam obrázků	175
	Přílohy	176

Úvod

Disertační práce se zabývá ženskou kriminalitou a osobností odsouzených žen v České republice. Téma práce stojí na pomezí sociální a forenzní psychologie, psychologie osobnosti a sociální patologie. Nižší podíl ženské kriminality vůči té spáchané muži zapříčinil v minulosti minimální zájem o tuto oblast ze stran odborníků. Nárůst kriminality páchané ženami okolo sedmdesátých let 20. století však upoutal větší pozornost k této problematice a počet prací věnované delikventním ženám rychle rostl. Nyní se zdá, že kriminalita žen již není nijak tabuizována ani podceňována. Přesto však u nás není mnoho výzkumných prací a publikací, které se zaměřují čistě na kriminalitu žen a osobnost pachatelek trestných činů (TČ). I když každoročně k tomuto tématu přibude několik diplomových prací, rozsáhlejších studií, které by se snažily osobnost pachatelek vysvětlit v širším pojetí, je velmi málo a jsou k dispozici spíše dílčí studie.

V práci vycházíme z předpokladu, že kriminalita není genderově neutrální, což pokládáme za základní argument k otázce, proč je zapotřebí zkoumat gender v systému trestní justice. Na začátku 21. století Silvestri a Crowther-Dowey (2008) píše, že ženy se ocitly v centru zájmu vlády a kriminální agendy v souvislosti s dramatickým nárůstem uvězněných žen v posledním desetiletí a poznatky o pachatelkách a jejich zkušenostech s kriminální justicí v posledních padesáti letech enormně přibývají. Avšak teprve v posledních letech se začalo hovořit o odlišném přístupu ke specifickým potřebám pachatelek v penitenciárním prostředí. Jistě je pravda, že vědecké studie zabývající se kriminalitou žen a osobností odsouzených žen přibývají až v posledních letech, přesto se ale snaha vysvětlit základní odlišnosti mezi pachatelem – mužem a pachatelkou – ženou objevují už o sto let dříve.

V našem prostředí vychází v polovině osmdesátých let práce **Čepeláka a Karabce** s názvem **K teoriím kriminality žen**. Autoři jsou toho názoru, že vzhledem k odlišnostem od kriminality mužů představuje ženská kriminalita relativně samostatný předmět poznání a zasluhuje si proto zvláštní pozornost a vyžaduje specifické analýzy. Publikace shrnuje základní teoretické poznatky k ženské kriminalitě. Na konci devadesátých let do své studie zařadil také 30 pachatelek **Heretik**, kterou vydal pod názvem **Extrémna agresia**. Jeho práce je úzce zaměřena na osobnost pachatelů trestného činu vraždy. Práce **Urbanové a Večeři** z roku **2004** uvádí do kontextu problém ženské delikvence, popisuje aktuální situaci a vývoj ženské delikvence

v České republice na počátku 21. století, ale její součástí je také výzkum konaný ve čtyřech ženských věznicích. Empirické šetření identifikuje základní sociální charakteristiky odsouzených žen, postihuje jejich základní hodnotové orientace a postoje k právu a jejich úroveň právního a morálního vědomí. Se souborem 322 odsouzených žen se jedná o jedinečnou studii. V témže roce vychází sborník příspěvků z mezinárodní konference pořádané Katedrou právní teorie Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, jehož součástí jsou mimo jiné empirické výzkumy realizované v Německu. O tři roky později v r. **2007** se objevuje práce **Blatníkové a Netíka** s názvem **Ženy jako pachatelky závažné trestné činnosti** zaměřená na osobnost pachatelek a přináší první komplexnější informace o osobnosti odsouzených žen.

Mezi zahraničními pracemi najdeme mnohem více jak rozsáhlejších publikací, tak dílčích empirických studií. K spíše odborně – populární publikaci lze zařadit knihu **A. Jonesonové** z roku **2009** s názvem **Women who kill**. Komplexní teoretické poznatky k ženské kriminalitě přináší publikace od **M. Silvestriové Gender and Crime** z roku **2008** či novější **Women and Crime** z roku **2013** autorem **S. L. Mallicoatové a C. E. Irelandové**.

Je zřejmé, že oproti zahraničí je u nás tématu ženské kriminality a osobnosti žen – pachatelek věnován stále nedostatek pozornosti, což je však jen jeden z důvodů, proč jsme se rozhodli tomuto tématu věnovat. Mezi odborníky panuje shoda, že ženská kriminalita se od té mužské liší. V čem však konkrétně spočívají tyto odlišnosti? Studie se rozcházejí v názorech na to, nakolik se pachatelky od pachatelů odlišují v sociodemografických údajích a osobnosti. Kde se ale jednotlivé studie ve většině shodují, jsou odlišné motivy žen ke spáchání trestných činů. Zkušenosti dále ukazují, že rozdílem mezi mužskou a ženskou vězeňskou populací je samotná reakce na uvěznění. Ženy mnohem intenzivněji prožívají absenci citových vztahů, odloučení od dětí a rodiny a citlivěji také reagují na podněty z vnějšího světa. Dále souhlasíme s Urbanovou a Večeřou (2004), že stále zůstávají podceňovány následky ženské kriminality, které jsou sice oproti té mužské nižší v oblasti finanční, ovšem mnohem citelnější a závažnější v oblasti morální, a to zejména ve vědomí dětí a mládeže.

Motivace k trestnému činu úzce souvisí (nebo by alespoň měla) s penitenciárním zacházením s odsouzenými během výkonu trestu odnětí svobody, příp. intervencemi zahrnutými v alternativních trestech. Penitenciární programy zaměřené na práci s trestným činem či resocializační programy ve věznicích primárně s odlišnostmi vycházejících z pohlaví odsouzených nepracují. Výjimkou je standardizovaný program FEDDO určený pro pachatelky

trestné činnosti násilného charakteru páchané na dětech realizovaný ve Věznici Světlá nad Sázavou od roku 2019. Na potřebu odlišného zacházení s odsouzenými ženami přitom poukazují např. Holtfreterová a Morashová (2003), u nás jsou to Netík et al. (1997), kteří tuto potřebu zdůvodňují odchylkami v míře a způsobu determinace kriminálního chování osobnostními proměnnými u jednotlivých trestných činů.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Kriminalita žen

Úvodní kapitola je věnovaná převážně statistikám ženské kriminality jednak v České republice, ale uvádíme také postřehy ze zahraničí. V první podkapitole vymezujeme pojmy, které z hlediska upřesnění předmětu výzkumu považujeme za nutné. Následuje část věnovaná teoriím ženské kriminality. Dále uvádíme vývoj ženské kriminality ve světě i u nás. V podkapitolách se věnujeme násilné kriminalitě v České republice a jejím genderovým specifickým. Vliv na statistiku ženské kriminality může mít podstatný vliv tzv. atrice, o které se zmíníme v poslední části kapitoly.

1.1. Základní pojmy

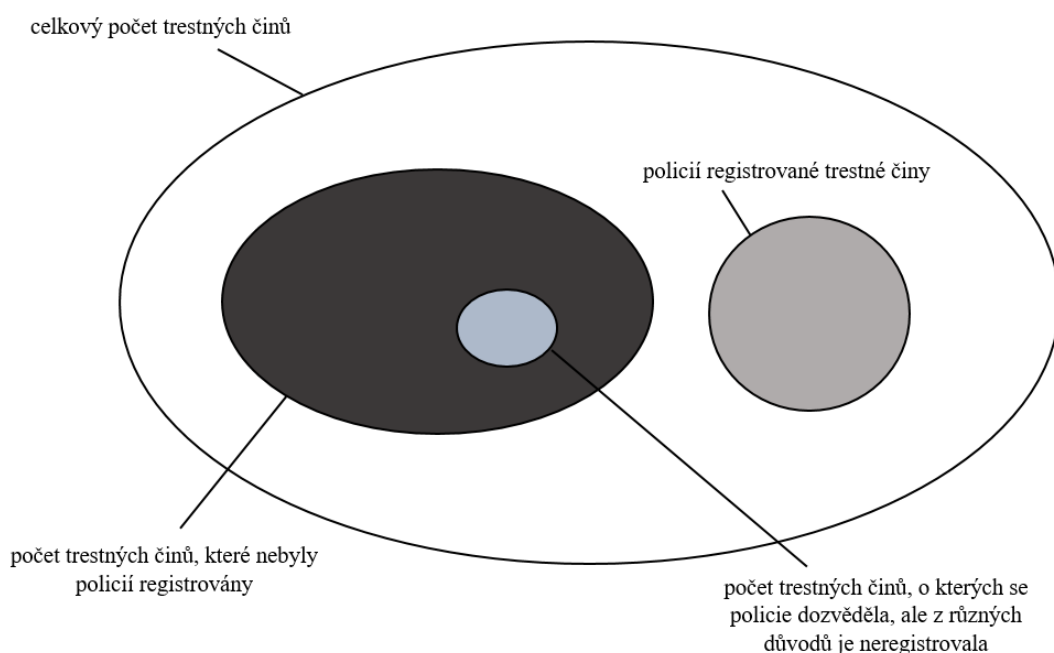
Kriminalitu autoři Drápal a Gřivna (2019) vymezují jako souhrn trestných činů, tedy v obecném významu jako zločinnost. Jedná se o masový, hromadný a vysoce heterogenní jev skládající se z mnoha prvků. Kriminalita je také hlavním předmětem zkoumání kriminologie. Poprvé pojem „kriminologie“ použil francouzský antropolog Poul Topinard v roce 1879 a jako samostatná věda vzniká v druhé polovině 19. století. V souvislosti s popisem a poznáním kriminality se hovoří především o jejím *rozsahu* (počet trestných činů na určitém území za určité období); *intenzitě* neboli *úrovni* (relativní velikost jejího výskytu) uváděné v indexech na počet obyvatel; *strukturu* (určována řadou charakteristik týkajících se povahy trestného činu anebo vlastností osoby pachatele či oběti) a *dynamikou* (vývoj kriminality či jen jejích složek v určitém časovém intervalu), která na kriminalitu pohlíží jako na proces (Drápal & Gřivna, 2019). Tyto informace nám mohou dle Hulmákové (2019, s. 141) přispět „k objasňování příčin kriminality, ověřování kriminologických teorií, a také k hledání vhodných forem trestní politiky a následně i k hodnocení jejich efektivity.“

Při popisu kriminality nikdy nemáme k dispozici informace o její skutečné míře. **Skutečná kriminalita** představuje všechny spáchané trestné činy. Oficiální statistiky institucí zabývajících se trestnou činností shromažďují informace pouze o **kriminalitě zjevné (registrované)**. Rozdíl mezi skutečnou a zjevnou kriminalitou tvoří tzv. **skrytá (latentní) kriminalita**. Při interpretaci o vývoji kriminality vycházející z oficiálních statistik musí být vždy brán zřetel na to, že se nejedná o skutečnou kriminalitu, k jejímuž zjištění se používají metody jako výzkum informátorů, self-reporty či viktimizační výzkumy (Drápal & Gřivna, 2019).

Hulmáková (2019) nabízí model prezentující rozdíl mezi skutečnou, registrovanou a latentní kriminalitou (obr 1) v ideálním případě. O tom, jaký je poměr mezi kriminalitou registrovanou a latentní se stále vedou spory. Existují různé názory od toho, že se jedná o neměnný, stále stejný poměr, nebo jde o vztah sčítací, až k tomu, že se nejedná o žádný zvláštní vztah (Hulmáková, 2019).

Obrázek 1

Rozdíl mezi skutečnou a registrovanou kriminalitou

Zdroj: Hulmáková (2019, s. 144)

Delikvence je vymezena jako antisociální jednání, které může, ale nemusí být spojeno s právními důsledky. Rozlišuje se **juvenilní delikvence**, ve smyslu trestného jednání mladistvých a nezletilých a **delikvence dospělých**, jako termín užívaný pro trestné jednání osob starších osmnácti let. Za delikvenci se považují všechny typy jednání, které porušují společenské normy chráněné zákony, tedy nejen všechny trestné činy, ale také přestupky, včetně těch činů, které spáchali nezletilí (Matoušek & Kroftová, 1998). Koudelková (1995) přibližuje rozdíl mezi kriminalitou a delikvencí naopak, tedy „delikvencí se zpravidla rozumí mírnější porušení právních nebo morálních norem, zejména dětmi nebo dospívajícími, zatímco termínu kriminalita se používá již pro závažné přestupky, trestné činy, u dospělých osob“ (s.

35). Jak však dále uvádí, delikty se mohou pohybovat od závažných TČ k relativně menším přestupkům.

Pro účely naší práce pojem delikvence používáme synonymně s pojmem trestná činnost. Zároveň ani nerozlišujeme mezi právními kategoriemi dle trestního zákoníku (§ 14 TZ), tedy mezi přečiny, zločiny a zvláště závažnými zločiny. Pro všechny zmíněné kategorie používáme souhrnného označení trestná činnost.

Pojmem **pachatel** trestného činu se v kontextu trestního práva označuje osoba, která trestný čin spáchala, o trestný čin se pokusila nebo jej připravovala. Znaky trestní odpovědnosti, jež musí subjekt trestného činu naplňovat, jsou zakotveny v § 22 zákona č. 40/2009 Sb., TZ. Dále pojem pachatele specifikuje trestní právo procesní podle jednotlivých fází trestního řízení – podezřelý, obviněný, obžalovaný, odsouzený (viz zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, trestní řád). V této práci používáme nejčastěji označení „pachatelka“ – v kontextu spáchání trestného činu, nebo „odsouzená“ – ve vztahu k výkonu trestu odnětí svobody (VTOS) jako uvězněná osoba.

1.2. Teorie ženské kriminality

„Kriminologické teorie lze stručně definovat jako soustavy vědeckých názorů na kriminalitu“ (Barilík et al., 2019, s. 55). Jsou zaměřeny v první řadě etiologicky, tzn. na hledání příčin kriminálního jednání. Kriminologické teorie ženské kriminality vycházejí především z její struktury, z analýzy jejího stavu a snaží se odpovědět na otázku, zda je cesta vedoucí ke zločinu napříč pohlavími podobná nebo pro každé pohlaví jedinečná. Předpokládají rodové rozdíly, které jsou buďto vrozené nebo získávané od nejranějšího dětství. Avšak základní problém teorií, které se snaží pochopit ženskou kriminalitu, se týká toho, že se snaží kriminální chování žen vysvětlit pomocí teorií vyvinutých hlavně mužskými kriminology vysvětlujícími mužské kriminální chování. Pokusy o výklad rozdílů mezi kriminálním chováním žen a mužů přecházely postupně od úzce zaměřených koncepcí až ke komplexnějším teoriím, které považují kriminální chování za výsledek souhry vnitřních i vnějších činitelů (Blatníková & Netík, 2007).

Obecně se hovoří o třech základních odlišnostech ženské kriminality (Steffensmeier & Allan, 1996):

- **je celkově nižší**
- **je méně závažná**
- **ženy jsou odsuzovány k VTOS jen v malém počtu případů**

To, že ženy páchají kriminalitu mnohem méně než muži, uvádíme ve statistikách v další podkapitole. V souvislosti s nižší kriminalitou žen je často diskutována oblast latentní kriminality. Existují dvě různé vysvětlení. První předpokládá, že ženy se opravdu chovají méně kriminálně, a to i tehdy, když je nikdo nepozoruje. Druhé má za to, že se ženy sice potají chovají stejně kriminálně jako muži, ale jsou ze strany trestněprávních orgánů méně často odhaleny a odsouzeny (Urbanová & Večeřa, 2004). V poslední podkapitole se blíže podíváme na atrici a tedy skutečnost, že ženy jsou v menším počtu než muži odsuzovány k VTOS. Třetí charakteristiku ženské kriminality, tedy že je méně závažná, dokládají taktéž statistiky, ze kterých vyplývá, že podíl žen na mírnější formě porušení zákona je vyšší a podíl na závažných trestných činech jsou mnohem nižší než u mužů. Ženy jsou mnohem méně zapojeny do závažných trestných činů, sexuálních deliktů a peněžní hodnota krádeží žen, majetkových škod, drog, zranění je obvykle menší než u podobných trestných činů spáchaných muži. Ženy také méně recidivují a v mnohem menší míře se stávají „profesionálními“ kriminálnicemi (Silvestri & Crowther-Dowey, 2008). Pokud se žena uchýlí k násilnému trestnému činu, je pravděpodobnost, že se toto chování bude opakovat, mnohem menší než u mužů. Na druhé straně kriminalita žen začíná a vrcholí o něco dříve než u mužů (Steffensmeier & Allan, 1996).

Tradiční teorie kriminality buď s pohlavím jako proměnnou vůbec nepracují, nebo osvětlují sice důvody, proč se ženy dopouštějí delikventního jednání v menší míře než muži, ale nedokáží vysvětlit další rozdílnosti mezi ženskou a mužskou kriminalitou, jako je jejich nižší angažovanost v závažných zločinech nebo proč jsou důsledky jejich činů nižší než důsledky stejného jednání mužů. Většina z nich byla také prověřována jen na mužských delikventech. (Steffensmeier & Allan, 1996). V této části jsou pouze stručně zmíněni autoři, kteří se snaží mužskou a ženskou kriminalitu diferencovat a přiblíženy přístupy vysvětlující specifiku kriminálního chování žen.

První úvahy o tom, že by příčiny kriminálního chování byly jiné u žen a mužů najdeme již na konci 19. století u **C. Lombrosa** (The Female offender, 1903). Jeho pojetí ženské kriminality spadá do biologických teorií, které uvádíme níže. Nedá se však říci, že ženské kriminalitě na

počátku 20. století bylo věnováno příliš pozornosti. Změnu nastartovaly jednak společenské změny a práce autorek **F. Adlerové** (*Sisters in Crime*) a **R. L. Simonové** (*Woman and Crime*), obě vydané v roce 1975. Obě autorky spojovaly nárůst ženské kriminality s ženskou emancipací. Mezi důležité dílo věnující se specificky ženské kriminalitě patří kniha *Women, crime and criminology* od autorky **C. Smartové**, poprvé publikované v roce 1977. A právě sedmdesátá léta 20. stol. jsou považována za průlom v přístupu k ženské kriminalitě. Na opomíjenou oblast ženské kriminality mezi prvními dále upozorňovaly např. **Bertrandová**, **Heidensohnová** a **Kleinová**. Obecně lze říci, že největší přínos do problematiky vnesly feministické teorie Adlerové a Simonové stavějící na odlišných podmínkách sociálního a ekonomického života mužů a žen a teorie socializace, které počítají s odlišnou výchovou a sociální kontrolou u chlapců a dívek v průběhu dětství a dospívání. (Urbanová & Večeřa, 2004). Více o nich však uvádíme níže, kde jednotlivé přístupy řadíme chronologicky.

Počátky **biologických teorií kriminality** sahají až na konec 18. století. Biologický determinismus předpokládá, že veškeré lidské chování, a tedy i to kriminální, je podmíněno biologicky či dokonce na něj lze usuzovat z fyzických vlastností. Podle **J. C. Lavatera** (1741–1801) to byl např. velký nos, nejistý pohled, muž bez vousů či ženy s vousy; dle **F. J. Galla** (1758–1828) na kriminálnika ukazovala vypuklina za ušima (Čepelák & Karabec, 1986). Podle většiny biologických teorií není žena předurčena k trestné činnosti. Pokud se jí dopustí, jedná se o individuální patologii a taková žena se od biologicky determinovaného chování ženy odchyluje. Ženy jsou popisovány jako biologicky a psychicky méně vyspělé, pasivní, labilní a méně agresivní. Biologické teorie předpokládají, že u žen převládají mateřské pudy, které je chrání od konfliktu se zákonem (Urbanová & Večeřa, 2004). Kriminální chování ženy (ale také mužů) je vysvětlováno nedostatečným fyziologickým vývojem, tedy, že nedostatečně vyspěly k tomu, co je jejich přirozeností. Již zmíněný **C. Lombroso** považuje ženy – pachatelky za opožděné ve vývoji a jako ženský ekvivalent mužské kriminality uvádí prostituci. Rozenou pachatelku charakterizuje jako ženu s nedostatkem mateřského pudu, s mužskou fyziognomií, náruživou, se zálibou v mužských sportech a sklonem k tuláckému životu (Blatníková & Netík, 2007). S typickou fyziognomií kriminálních žen (divoký pohled, zbytnělé čelistní svaly, mohutné tváře atd.) spojuje řadu negativních charakterových vlastností jako prolhanost, mazanost, krutost, marnivost a mstivost. Lombroso ženy – pachatelky považuje za fyzicky, mentálně a morálně méněcenné, přičemž morální méněcennost považuje za přirozený následek inferiority fyzické a mentální. Lombroso později přidává vedle koncepce „rozeného zločince“ také jiné typy pachatelů, kteří trestnou činnost páchají „náhodou“. Mezi ženami je pak tato

trestná činnost častější. Je přesvědčen, že tato „náhodná“ trestná činnost žen je páchána obvykle pod vlivem sugesce nejčastěji ze strany partnera pachatele, kterému důvěřují a podléhají jeho vůli (Čepelák & Karabec, 1986). Jiné biologické teorie vykládaly rozdílnost v kriminalitě např. jinak strukturovanou šedou kůru mozkovou, odlišnou konfigurací chromozomů a další autoři věřili vlivu fyziologických cyklů ženy na kriminální jednání. (Netík & Blatníková, 2007). Několika autory uznávaný předpoklad tvrdí, že ženy jsou od přírody více pasivní než muži, což je od kriminálního jednání do velké míry chrání. Proto je žena, která páchá trestnou činnost považovaná za patologickou, nemocnou, a vyžaduje spíše léčbu než potrestání. Podle **E. Wulffena** je nutno ženskou kriminalitu posuzovat vzhledem k její sexualitě. Ženám jakožto osobám se slabší sexuální touhou a nižší sexuální senzibilitou a iritabilitou chybí mužská aktivita (Čepelák & Karabec, 1986).

Modernější biologické teorie vycházející z evoluční teorie Darwina a genetiky. Tvrdí, že rizikové chování bylo v průběhu evoluce vybráno jako přirozeně adaptivní, protože usnadňovalo přežití a reprodukční úspěch zejména za nedostatků zdrojů. **Campellová** vidí právě nedostatek zdrojů jako jeden z významných faktorů ženské kriminality. Dnes se během objasňování kriminálního jednání soustředíme na biologické či fyziologické vlivy např. při zjišťování organických změny CNC při intoxikaci či procesů po porodu apod. (Blatníková & Netík, 2007).

I přesto, že většina biologických teorií kriminality je již zastaralá či byly dokonce vyvráceny, přinesly důležité poznatky a kritické úvahy, které se staly východiskem následujících kriminologických studií. Jedním z argumentů skeptického přístupu k nim je tvrzení, že kdyby měly genderové rozdíly biologický základ, tak by v průběhu času a prostoru kriminalita žen zůstávala stejná, což neplatí (Steffensmeier & Allan, 1996).

K biologickým determinantům kriminality postupně přibývaly další, převážně sociální, faktory, jež mají vyplnit úvahy o tom, že biologické odchylky se vyskytují také u osob nekriminálních. **Sociologické přístupy** ke kriminalitě kladou do popředí působení společensko-kulturních faktorů a kriminalitu chápou jako sociálně patologický jev. Předpokládají odlišnou socializaci a sociální roli dívek a chlapců (Urbanová & Večeřa, 2004). Autoři sociologických přístupů vidí příčinu menšího podílu žen na celkové kriminalitě v jejich společenském postavení a rozdílnou příležitostí k páchání kriminality vyplývající z ekonomických faktorů. Vycházejí z předpokladu, že dívky jsou ve výchově vedeny k toleranci, ke konformitě se společenskými

normami, k altruismu a k podřizování svých zájmů rodině. Poukazují na to, že sociální role ženy je spojena s řadou příkazů a zákazů, které mohou jejich kriminální aktivitu eliminovat. V rodině jsou podrobeny vyššímu stupni kontroly (hlavně té neformální ze strany rodiny) a mají tak méně příležitosti stát se součástí kriminální subkultury. Zároveň reakce autorit na prohřešky dívek bývá silnější a kritičtější než u stejných prohřešků chlapců. Sociální role tedy ženám sice dává méně příležitostí ke kriminálnímu chování, avšak v případě selhání její role ji hrozí mnohem větší stigmatizace, než je tomu u mužů. (Blatníková & Netík, 2007).

O. Pollak ve své teorii pracuje se společensko-kulturními stereotypy, kterými se snaží vysvětlit nižší násilnou kriminalitu žen a tvrdí, že sociálně zafixované normy chování žen odporují použití násilí. Pollak za ženskou kriminalitou vidí kombinaci sociálních a biologických faktorů: ženy jsou velmi dobře biologicky vybaveny pro lhaní, podvádění a klamání a jsou mnohem více zlé než muži. Svou rafinovaností jsou podle něj často iniciátorky trestné činnosti, které muže do kriminálních aktivit vmanipulují. S názorem na rovnost ženské a mužské kriminality souhlasí tzv. **etiketizační teorie**. Podle zastánců této teorie je kriminalita výsledek zásahu trestněprávních orgánů. Chybné statistiky zločinnosti jsou způsobeny tím, že kriminalita žen se více toleruje, neoznamuje se a není dostatečně vyšetřována. Nejedná se však o jednu ucelenou teorii, ale spíše o nový směr kriminologického myšlení, jež se zabývá také latentní kriminalitou a interaktivními procesy probíhající v rámci formálních institucí trestní justice. Etiketizační přístup je spojen především se jmény **E. Lemert** či **H. Becker** (Urbanová & Večeřa, 2004).

Koncepce sociálních vazeb **T. Hirschiho** se snaží objasnit rozdíly mezi kriminalitou žen a mužů pomocí **teorie kontroly**. Sociální vazby obsahují a) sociální citlivost; b) prosociální orientaci; c) akceptování a schvalování morálních a sociálních hodnot a d) osobní zainteresovanost vyjádřenou např. časovými investicemi do udržování sociálních vazeb. Teorie kontroly byla formulována v 50. a 60. letech a souvisejí se socializací jedince. Kriminální chování je vysvětlováno skrze nefunkční formální a neformální instance kontroly. **CH. R. Tittle** teorii rozvíjí do konceptu **přiměřené kontroly**, ve kterém nejen nedostatek, ale také nadbytek kontroly považuje za kriminogenní faktor. Zásadní je dle něj tzv. poměr kontroly, které je jedinec podroben – represe, a kterou vykonává jedinec sám vůči ostatním – autonomie (Čírtková, 1998). **Teorie mocenské kontroly** předpokládá vliv rozložení moci mezi rodiči na vývoj kriminálního chování. Tvrdí, že dívky z rovnostářských rodin mají, oproti těm z patriarchálních, menší výchovný dohled a více příležitostí k páčání trestné činnosti (Blatníková & Netík, 2007). Gendrové rozdíly však nejsou jednoznačné. Někteří autoři soudí,

že míra vazeb a rodičovských kontrol má na pohlaví srovnatelné účinky, což platí zejména u méně závažných trestných činů (Steffensmeier & Allan, 1996).

K úvahám o sociálních faktorech kriminality patří také mapování podmínek prostředí, ve kterých pachatelé vyrůstají. Z různých studií vyplývá, že sociální zázemí pachatelek je velmi podobné mužským pachatelům. U závažnějšího typu kriminality je časté nízké socioekonomické postavení žen, nižší úroveň vzdělání, nezaměstnanost a příslušnost k menšinové společnosti. Již Čepelák s Karabcem (1986) uvádějí, že nižší kriminalita žen souvisí s jejich společenskoekonomickou nesamostatností. Dle Steffensmeiera a Allanové (1996) se skupiny nebo společnosti, které mají vysokou míru mužské kriminality, vyznačují vysokou mírou ženské kriminality a naopak. Vyšší míra ženské kriminality je rovněž ve městech s vysokou mírou ekonomické nerovnosti a chudoby.

K sociologickým teoriím se dále často řadí **Mertonova teorie anomie**, která z pohledu kriminologie předpokládá, že diskrepance mezi cíli a prostředky je pro muže a ženy jiná, konkrétně, že vzhledem ke společenskému postavení ženy (v tehdejší americké společnosti) je její volba prostředků k dosažení cíle (bohatství a úspěch) silně omezena. Merton tak vychází z difference sociálních rolí mezi pohlavími a snaží se objasnit vznik kriminality žen pomocí struktury společnosti a pozicí ženy v ní. Čistě sociologickou teorii překládá **Sutherland**. Dle jeho **teorie diferenciatní asociace** je zločin výsledkem procesu učení. Příčinu nižší kriminality žen vidí v jejich méně častých kontaktech s kriminálními vzorci chování, což souvisí s vyšší sociální kontrolou dívek (Urbanová & Večeřa, 2004).

Sociologické teorie uspořádává Hoffman-Bustamente. Podle něj je kriminalita žen výsledkem pěti faktorů (Čepelák & Karabec, 1986):

- odlišné očekávání dle pohlaví;
- rozdíly v socializaci vzorů a v míře společenské kontroly;
- odlišné příležitosti k angažování se v trestné činnosti;
- rozdílné kontakty s kriminální subkulturou;
- odlišné vytváření různých kategorií trestné činnosti.

Rozvoj **psychologických teorií** kriminálního chování byl založen především na psychoanalýze a behaviorismu a k jejich rozšíření došlo zejména v první polovině 20. století. Přenesly pozornost kriminologů do vnitřních procesů jedince, přičemž se zabývají např. motivací,

později také vlivy prostředí jako stylem výchovy či ranou deprivací. (Blatníková & Netík, 2007). Zastánci psychologických teorií se domnívají, že se ženy dopouštějí trestných činů hlavně z emočních důvodů. U mužů pak převládají důvody jako sobeckost, chamtivost, surovost a egoismus. Mají také za to, že ženy na rozdíl od mužů intenzivněji prožívají vinu. (Urbanová & Večeřa, 2004). První kriminální hypotézy se také zakládaly na tvrzení, že pachatelé trestné činnosti se vyznačují psychopatickou osobností. Např. hysterii (z dnešní terminologie hystriónská porucha osobnosti), jakožto osobnostní i emoční patologii považují **Cloninger** a **Guze** za hlavní příčinu ženské kriminality. Zaměřili se přitom nejen na zjišťování této poruchy u samotných pachatelek, ale také v jejich rodinách. Zjistili, že mezi pachatelkami se hysterie vyskytuje dvacetkrát častěji než v obecné populaci a psychiatrické poruchy zjistili u dvou třetin jejich příbuzných. U delikventních žen je navíc podíl rodinných příslušníků s psychiatrickou poruchou významně vyšší než u delikventních mužů (Čepelák & Karabec, 1986). Psychoanalyticky zaměřená psycholožka **K. Friedlanderová** hledá souvislost mezi kriminalitou a vadami ve vývoji superega. Jako kriminální predispozici žen označuje nedostatek mateřské lásky (Čepelák & Karabec, 1986).

V rámci psychologických přístupů ke kriminalitě byla dále zkoumána inteligence pachatelů. Její nízká inteligence byla svého času považována za přímou příčinu kriminálního jednání. Výsledky studií však nebyly jednoznačné a ani rozdíly v inteligenci mezi odsouzenými muži a ženami nebyly prokázány. Oprávněné kritiky dále upozorňují na postupnou změnu ve stylu páchání trestné činnosti a na nárůst trestných činů, k jejichž spáchání je zapotřebí vyšší úroveň intelektu pachatele (Čepelák & Karabec, 1986).

Multifaktorové přístupy počítají s působením několika činitelů různého druhu. Vycházejí z empirických srovnávacích výzkumů delikventních a nedelikventních jedinců. Hlavními reprezentanty tohoto pojetí jsou manželé **E. a S. Glueckovi**. Trestnou činnost vnímají jako výsledek vzájemného působení faktorů sociálních, ekonomických, výchovných, psychických aj. Svůj výzkum však zaměřili pouze na delikventní chlapce. Multifaktorový přístup byl ale později prokázán dalšími studii i u delikventních dívek. Ty sice potvrzují, že ženská kriminalita je kombinací několika faktorů, avšak upozorňují, že kriminogenní účinek každého z nich nelze určit (Čepelák & Karabec, 1986).

Koncem 60. let a v 70. letech 19. stolení začaly první autorky jako **M. Bertrandová**, **F. Heidenshnová**, **D. Kleinová** a **C. Smartová** upozorňovat na opomíjenou a podceňovanou

oblast ženské kriminality. Snahy těchto feministických autorek bylo objasnění sociálního kontextu prostituce, pornografie, nelegálních potratů a domácího násilí. **Feministické teorie** v první řadě pohlížejí kriticky na všechny předchozí teorie, které jsou z jejich pohledu plné sexistických stereotypů a jsou zaměřeny jen na jeden typ žen – bílé, bohaté, vdané, zatímco kriminalitu páchá (míněno v USA) ve většinové míře úplně jiný typ žen. Jejich zastánkyně také odsuzují dosavadní výzkumy, ve kterých docházelo z jejich pohledu ke zneužívání mužských názorů pro vědu bez důkazů. Podle feministické teorie souvisí s rozdělením společnosti a nerovný vztah k vlastnictví ve společnosti vede k nerovnoměrnému rozdělení moci. Protože muži v systému vládou, přidělují pohlavím role a určují kriminalitu (Belknap, 2007). **F. Adlerová** a **R. Simonová** spojovaly nárůst ženské kriminality, ke kterému došlo v 70 letech 20. stol., s emancipací. Některé další autorky však s nimi nesouhlasily a feministické teorie se následně rozdělily, mnohé teorie si dokonce vzájemně odporují. (Urbanová & Večeřa, 2004). Hypotéza emancipace či genderové rovnosti kriminality předpokládá, že genderové rozdíly v páčání zločinu se zmenšují s tím, jak se mužské a ženské role přibližují. Důkaz o tom můžeme dnes vidět ve vyspělých zemích, kde se role a postavení žen přibližuje roli a postavení mužů, a ve kterých je podíl ženské kriminality vyšší než v zemích rozvojových (Steffensmeier & Allan, 1996). Kritika feministických teorií však poukazuje právě na toto přímé spojení mezi kriminalitou žen a emancipací vycházející ze zaměření pouze na pachatelky ze středních vrstev společnosti (Blatníková & Netík, 2007). Vysvětlení, že větší svoboda zvýšila účast žen ve veřejné sféře, což může mít za příčinu nárůst počtu žen stíhaných pro majetkové trestné činy, je nedostatečné, neboť „takové drobné trestné činy jsou většinou páčány jedinci, kteří jsou z ekonomického hlediska na okraji společnosti a rozhodně tedy neodrážejí ženskou emancipaci“ (Heiskanen & Lietonen, 2019, s. 21).

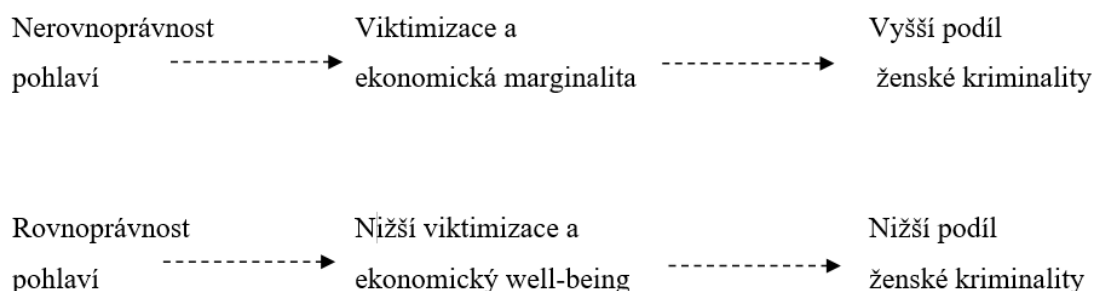
I přesto, že feministické přístupy nepřinesly jednotnou odpověď na otázku ženské kriminality a postupem času se roztříštily na mnoho různorodých uskupení, zasloužily se o mnohé. Zdůrazňují podřízenost žen v patriarchálních společnostech a upozorňují na ranou viktimizaci, kterou pokládají za významnou příčinu kriminálního chování žen. Díky jejich práci se pozornost společnosti začala zaměřovat na oběti znásilnění a domácího násilí, jež byly do té doby vystaveny velkému riziku sekundární viktimizace při vyšetřování jejich případů.

Reakcí na teorii emancipace je teorie pohlavní nerovnosti. Ta předpokládá, že genderové rozdíly kriminality formují patriarchální mocenské vztahy a ženy jsou ke kriminalitě tlačeny

skrze viktimizaci a ekonomickou marginalitu a genderová rovnoprávnost naopak vede k nižší kriminální angažovanosti žen (Steffensmeier & Allan, 1996) – viz obrázek 2.

Obrázek 2

Nerovnoprávnost pohlaví a kriminalita

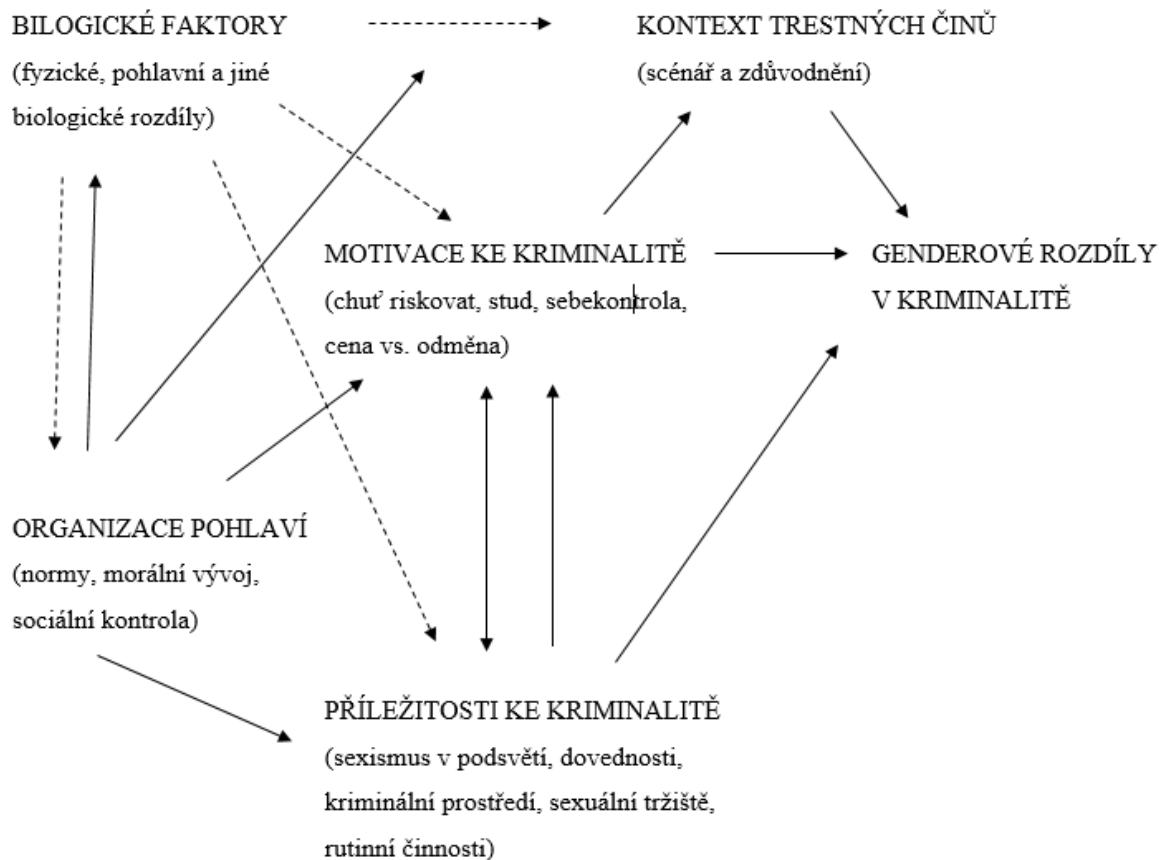

Zdroj: Steffensmeier & Allan (1996, s. 470)

Heidensohnová (1993) při zjišťování podobností a rozdílů mezi mužskou a ženskou kriminalitou nedoporučuje jednoduché srovnávání její celkové míry. Místo toho navrhuje členění podle typů trestných činů a pokládat si otázku, zda se ženy dopouštějí stejných trestných činů jako muži. Steffensmeier a Allanová (1996) doplňují, že genderový přístup ke kriminalitě by měl zohledňovat kromě rozdílů mezi pohlavími v typu a četnosti trestné činnosti také kontextové odlišnosti kriminálního jednání, obzvláště v případě závažných trestných činů. Genderové paradigma kriminality by mělo dle autorů brát v úvahu čtyři následující kritéria: již zmíněný kontext kriminálního jednání; biologické faktory; „organizace gender“ (tento pojem autoři používají pro označení širokého okruhu obsahující normy, identitu, uspořádání, instituce a vztahy, kterými je lidská sexuální dichotomie transformována do fyzických a společenských odlišností); a příležitosti ke kriminálnímu chování. Tyto čtyři oblasti mají vysvětlit kriminální motivaci a genderové rozdíly v kriminalitě. Vzájemné propojení paradigmat prezentuje následující genderový model ženské kriminality (obr 3).

Obrázek 3

Genderový model ženské kriminality a genderových rozdílů v kriminalitě

Pozn.: přerušované šipky označují slabý efekt, plné čáry znamenají silný efekt

Zdroj: Steffensmeier & Allan (1996, s. 475).

Na druhou stranu zaznívá také názor, že genderově specifických teorií kriminality není potřeba, protože jak ženská, tak mužská kriminalita reagují v čase, rase, třídě a geografii na podobné sociální síly. Navíc, i když jak tradiční, tak i novější teoretické pohledy mohou pomoci vysvětlit vzorce trestných činů žen a rozdíly mezi pohlavími u méně závažné trestné činnosti, osvětlení závažných trestných činů žen a rozdílů oproti závažné trestné činnosti mužů je problematičtější. K vysvětlení závažnějších trestných činů je zapotřebí další kvantitativní analýza, kterou však komplikuje nižší četnost takových trestných činů spáchaných ženami (Steffensmeier & Allan, 1996). Urbanová s Večeřou (2004) uzavírají paradigma teorií ženské kriminality tím, že kriminalita je natolik strukturovaný a nejednoznačný jev, že nelze zaujmout platné stanovisko k jejím příčinám. V současnosti je zastáván názor, že příčinný vztah mezi určitým předpokladem (např. sociálním statusem, konkrétní situací, osobnostní vlastností apod.)

a kriminálním jednáním má výrazně pravděpodobností charakter. Přínos teorií kriminality spatřují především v inspiraci pro kriminální politiku společnosti.

Na konci 20. století se kriminologické studie ženské delikvence zaměřují nejen na další rozdílnosti od delikvence mužské, ale také se objevuje snaha najít podobné charakteristiky a zákonitosti kriminality žen a mužů. Například bylo zjištěno, že muži i ženy se ve větší míře angažují v drobných majetkových trestných činech a činech spojených s užíváním návykových látek, spíše než ve vážných zločinech, jako jsou loupeže či vraždy. Podobnost se také nachází v nárůstu všech druhů kriminality od počátku šedesátých let až do počátku let devadesátých (vycházejících ze statistik na území Spojených států amerických). Tyto podobnosti naznačují, že jak ženská, tak mužská kriminalita podléhá podobným sociálním a právním vlivům, které jsou nezávislé na podmínkách jedinečných pro muže či ženy. Naopak u žen je mnohem menší pravděpodobnost, že se budou podílet na zločineckých skupinách nebo je vést. Když už jsou ženy součástí zločinecké skupiny, jedná se o malé skupiny nebo nejčastěji vystupují v roli spolupachatelky mužům (partnerům). Z tohoto vyplývá další otázka: proč se trestné činy žen tak často týkají vztahů? – hrozící ztráta subjektivně hodnotných vztahů hraje u trestných činů žen vysokou roli. Steffensmeier a Allanovou (1996) upozorňují, že byť různé studie poukazují na silnou úlohu blízkých vztahů pachatelek, role mužů je, zejména v závažných zločinech, při podněcování žen ke kriminálnímu chování někdy přehlížena.

1.3. Ženská kriminalita ve světě

Pokusy o mezinárodní srovnávání kriminality mezi jednotlivými státy narážejí na spousty limitů, které do značné míry mohou omezovat jejich vypovídající hodnotu. Těmito limity jsou rozpory mezi trestněprávními úpravami v jednotlivých státech, rozdíly v ochotě obyvatelstva oznamovat trestné činy, v efektivitě a pečlivosti orgánů činných v trestním řízení, odlišná metodika při zpracování statistických údajů oficiálními institucemi kontroly zločinnosti v jednotlivých státech, rozdílná pozornost a svědomitost věnovaná zpracování statistických údajů, kulturní, sociální, hospodářské či správní odlišnosti mezi státy a v neposlední řadě značná organizační a časová náročnost při shromažďování a zpracovávání dat v rámci mezinárodních výzkumů. Obzvláště problematické je srovnávání evropských a severoamerických údajů (Heidensohn, 1993). I přes zmíněné limity jsou mezinárodní srovnávací studie kriminality cenným zdrojem informací o jejím vývoji a stavu trestního práva a trestní politiky ve světě (Hulmáková, 2019).

Velký význam v oblasti shromažďování dat a analýzy trendů v rámci mezinárodního srovnání má OSN a instituce UNODC (*United Nations Office of Drugs and Crime*) zabývající se bojem s drogami a kriminalitou, včetně výzkumné činnosti. Na zpracovávání výsledků těchto výzkumů se podílí *Evropský institut pro prevenci a kontrolu kriminality (The European Institute for Crime Prevention and Control – HEUNI)*. V mezinárodním měřítku se problematice vývoje kriminality dlouhodobě věnuje také **Rada Evropy**, a především její *Evropský výbor pro trestní problematiku – CDPC*. Rada Evropy byla také u vzniku *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice*, projektu, jehož cílem je shromažďování statistických údajů o kriminalitě, trestní politice a fungování systémů trestní justice a zároveň zpracovávání poznatků z výzkumů latence. Důležitou úlohu v této oblasti sehrává také **INTERPOL** a **EUROPOL**, který se podílí na shromažďování a zpracovávání dat o kriminalitě v rámci Evropské unie (Hulmáková, 2019).

V této podkapitole vycházíme především z překladu studie *Crime and gender*, zpracované již zmíněným Evropským Institutem pro prevenci a kontrolu kriminality při OSN (HEUNI), která je věnována problematice zastoupení mužů a žen v mezinárodní statistice kriminality. Zpracovateli jsou **M. Heiskanen** a **A. Lietonenová**. Jedná se o komparativní statistickou analýzu na tzv. makro úrovni, která čerpá data ze dvou statistických zdrojů shromažďující údaje z oficiálních statistik kriminality určitých zemí. Studie byla vypracována v r. 2016 a obsahuje analýzu údajů celkem ze 76 zemí za období mezi roky 2009 až 2013. V roce 2019 byla přeložena IKSP. Níže stručně shrnujeme základní poznatky vyplývající z komparativní statické analýzy. Proto případné zájemce o podrobnější informace odkazujeme na výše uvedenou studii, která mimo jiné nabízí srovnání kriminality v jednotlivých zemích dle příjmových úrovní. Další údaje k ženské kriminalitě v Evropě nabízí taktéž zajímavou, i když již starší, monografii s názvem *Crime in Europe* autorů **F. Heidensohnové** a **M. Farrella** z roku 1993.

Historické trendy v ženské kriminalitě se v několika obdobích posunuly protichůdným směrem než u mužů. Na počátku devatenáctého století tvořily v Anglii a Walesu větší část odsouzených osob ženy, v Dánsku a Německu to platilo pro 18. století. Ve 20. století se kriminalita žen stabilizovala či klesala, zatímco míra kriminality obecně vzrostla a např. v Rakousku se poměr odsouzených mužů a žen zvýšil z 5,2:1 na 7,4:1. Nejvýraznější pokles ženské kriminality proběhl v Polsku v 60. a 70. letech. Heidensohnová (1993) hovoří o „nové pachatelce“ jako o fenoménu mající vliv na změnu kriminality na konci 20. století ve dvou směrech. V prvním, typickém pro Finsko a Nizozemí, vzrostla ženská kriminalita, ale ne tak rychle jako ta mužská. V druhém, viditelném ve Francii, Německu, Anglii a Walesu, jde o relativně prudký nárůst

kriminality žen. Nárůst ženské kriminality se v posledních letech nevyhýbá ani dalším státům Evropy či mimo ni. Jak v Evropě, tak v Asii platí trend, že zatímco počet stíhaných mužů celosvětově poklesl, počet podezřelých žen vzrostl. Toto lze vysledovat nevýrazněji u osob podezřelých z krádeže. Pokles kriminality páchané muži je pak nejvýraznější v Severní a Jižní Americe, kde oproti zbytku světa klesla také ženská kriminalita. Korelace poměrů mezi podezřelými muži a ženami je vysoká – v zemích s vysokou mírou podezřelých mužů je také vysoká míra podezřelých žen a naopak. Největší nárůst podezřelých žen je přitom v zemích s nižšími příjmy (Heiskanen & Lietonen, 2019). Silvestri a Crowther-Dowey (2008) se vyjadřují k situaci Spojeného království, ve kterém mezi lety 1995 až 2005 ženská vězeňská populace vzrostla o 126 %, zatímco mužská se navýšila o 46 %.

Studie dále uvádí seznamy zemí s nevyššími podíly odsouzených a uvězněných osob. Vysoký počet uvězněných mužů i žen je ve Spojených státech amerických, Gruzii, Panamě, Rusku a Salvadoru (Heiskanen & Lietonen, 2019).

Obecně lze k ženské kriminalitě ve světě říci, že míra kriminality žen se pohybuje zhruba v souladu s mírou kriminality mužů. Pro všechny evropské státy platí výrazná převaha mužů v kriminalitě, a to téměř pro všechny trestné činy i věkové skupiny. Ani self reportové studie a viktimologické průzkumy neodhalují výraznější zastoupení žen v kriminalitě, které by zvýšily poměr mezi mužskou a ženskou kriminalitou. Co se týče typů trestné činnosti, v Evropě se ženy nejčastěji dopouštějí krádeží, hned za nimi následují podvody. Heidensohnová (1993) na tomto místě zdůrazňuje, že trestné činy, kterých se ženy nejčastěji dopouštějí, nemusí být nutně ty, u nichž je jejich podíl největší. U pachatelek je také typická nízká specializace, i když existuje několik trestných činů, jejichž definice je ve většině jurisdikcí specificky spojována s pohlavím. V minulosti se jednalo např. o znásilnění, prostituci nebo vyvolání abortu. Téměř typický ženským deliktem je usmrcení novorozeněte.

1.4. Kriminalita v ČR

Historie zpracovávání a publikování oficiálních statistik o kriminalitě začíná ve 20. letech 19. století ve Francii. Za základní a nejčastěji užívaný zdroj informací o registrované kriminalitě jsou kriminální statistiky orgánů činných v trestním řízení, tj. policejními orgány, státními zastupitelstvími a soudy. V české republice se jedná o dva hlavní zdroje (Drápal & Gřivna, 2019):

- policejní statistiky shromažďované Policejním prezidiem ČR;
- statistiky státních zastupitelství a soudů shromažďované Ministerstvem spravedlnosti.

Údaje o trestných činech je nutné odlišit od údajů o počtu pachatelů, neboť jeden pachatel může spáchat více trestných činů a naopak jeden trestný čin může být spáchán za spolupráce více pachatelů. České policejní statistiky zaznamenávají jak jednotlivé skutky, tak evidují stíhané a vyšetřované osoby. Vycházejí z počtu spáchaných skutků, kdy jeden skutek je evidován jako jeden trestný čin. Zejména to platí v případech pokračujících trestných činů nebo jednočinného souběhu, u kterého je evidován pouze ten nejzávažnější ze sbíhajících se trestných činů (Drápal & Gřivna, 2019).

Policejní statistiky kriminality, ze kterých v této práci čerpáme, používají, ve srovnání se statistikami Ministerstva spravedlnosti, odlišné třídění jednotlivých druhů kriminality. Jedná se o tzv. takticko-statistickou klasifikaci (TSK), která se liší od členění podle hlav zvláštní části TZ. Členění kriminality dle TSK je následující:

CELKOVÁ KRIMINALITA – souhrn všech typu trestné činnosti, zahrnující:

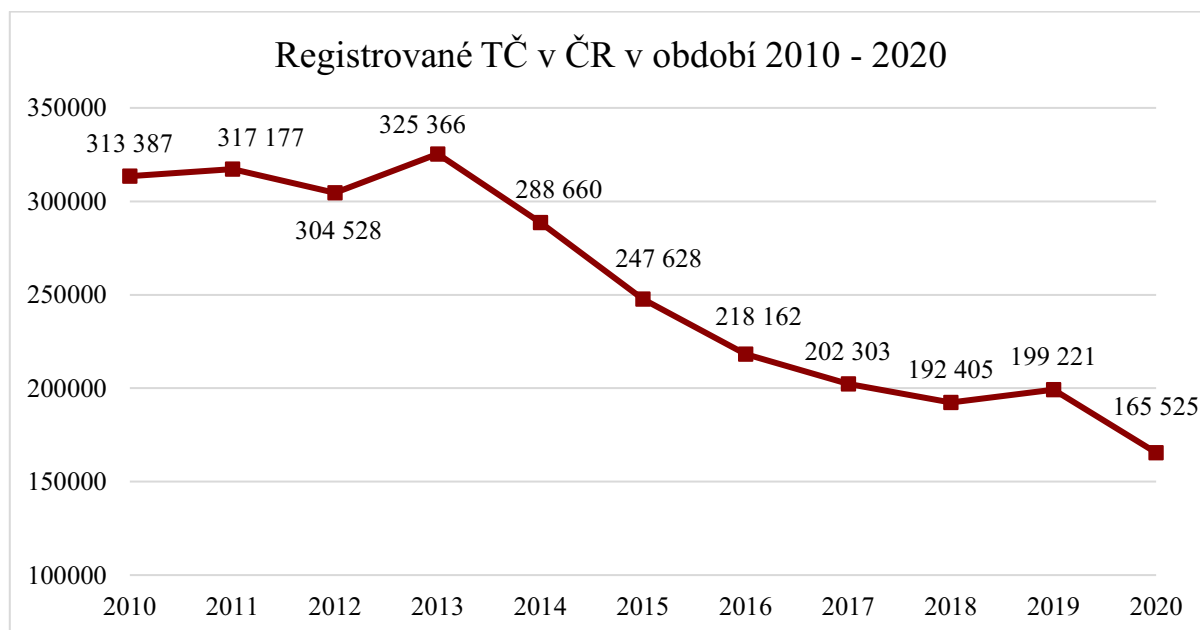
- **obecná kriminalita** – součet násilné TČ, mravnostní TČ, majetkové kriminality a ostatní kriminality
 - **násilné TČ** – obsahující všechny násilné TČ včetně vražd.
 - **vraždy** – pouze vraždy (§140, §142).
 - **mravnostní TČ**
 - **majetková kriminalita**
 - **krádeže vloupáním**
 - **krádeže prosté**
 - **ostatní majetková TČ** – např. podvod, zpronevěra, poškozování cizí věci).
 - **ostatní kriminalita** – obsahující např. trestné činy ohrožování výchovy dítěte, šíření toxikomanie, maření výkonu úředního rozhodnutí apod.
- **zbývající kriminalita** – nehody, týrání zvířat, šíření poplašné zprávy, ublížení na zdraví z nedbalosti apod.
- **hospodářská kriminalita** – padělání a pozměňování peněz, zpronevěra, krádež, pašování, úplatkářství apod.
- **vojenské a protiústavní činy** – vojenské trestné činy, TČ válečné a proti míru, TČ proti ústavnímu zřízení.

Dle této klasifikace je do násilných TČ řazeno jednání vyznačující se nejen přímou fyzickou agresí, ale také agresí verbální či nepřímou (např. porušování domovní svobody, neoprávněný zásah do práva k domu či vydírání). Na druhou stranu TČ znásilnění je zařazen do mravností trestné činnosti.

Celková kriminalita v ČR již několik let klesá, i když v roce 2019 můžeme pozorovat oproti roku 2018 mírný nárůst. V roce 2018 policie registrovala celkem 192 405 trestných činů (TČ) a oproti roku 2017 tak celková kriminalita klesla o 4,9 procenta. Po mírném nárůstu v roce 2019 (o 6 816 TČ) následuje opět snížení o 33 696 registrovaných skutků. Zvýšení kriminality v roce 2013 zapříčinila amnestie prezidenta Václava Klause (o 7 %). Vývoj celkové kriminality v ČR v posledních letech ukazuje graf na obrázku 4.

Obrázek 4

Trestné činy evidované Policií ČR v letech 2010-2020

Zdroj: Statistika Policie ČR

Změny v kriminalitě lze vypočítat také z konkrétních typů spáchaných trestných činů. Stále více trestných činů se přesouvá do kyberprostoru, kde policisté zaznamenali nárůst u skutků souvisejících s autorským právem a u mravnostních trestných činů. Naopak se snížil počet jak násilných trestných činů včetně vražd, tak zejména počet majetkových trestných činů. S touto změnou jistě souvisí rozmach nových technologií, který s sebou mimo jiné přináší rozvoj informačních a komunikačních sítí. Krádeže a úniky přes internetové bankovníctví, hackerství,

kyberšikana či sexuální delikty na sociálních sítích představují novou podobu protiprávního jednání moderní doby. Konkrétnější přehled o typech a počtu zjištěných skutků v ČR od roku 2015 nabízí tabulka 1 a obrázek 5. Mírný nárůst v r. 2019 je zřejmý ve všech typech kriminality kromě hospodářské. Obecná kriminalita zahrnuje součet vražd, násilné činy, mravnostní kriminalitu, krádeže vloupáním, krádeže prosté, ostatní majetkovou kriminalitu a ostatní kriminalitu.

Tabulka 1

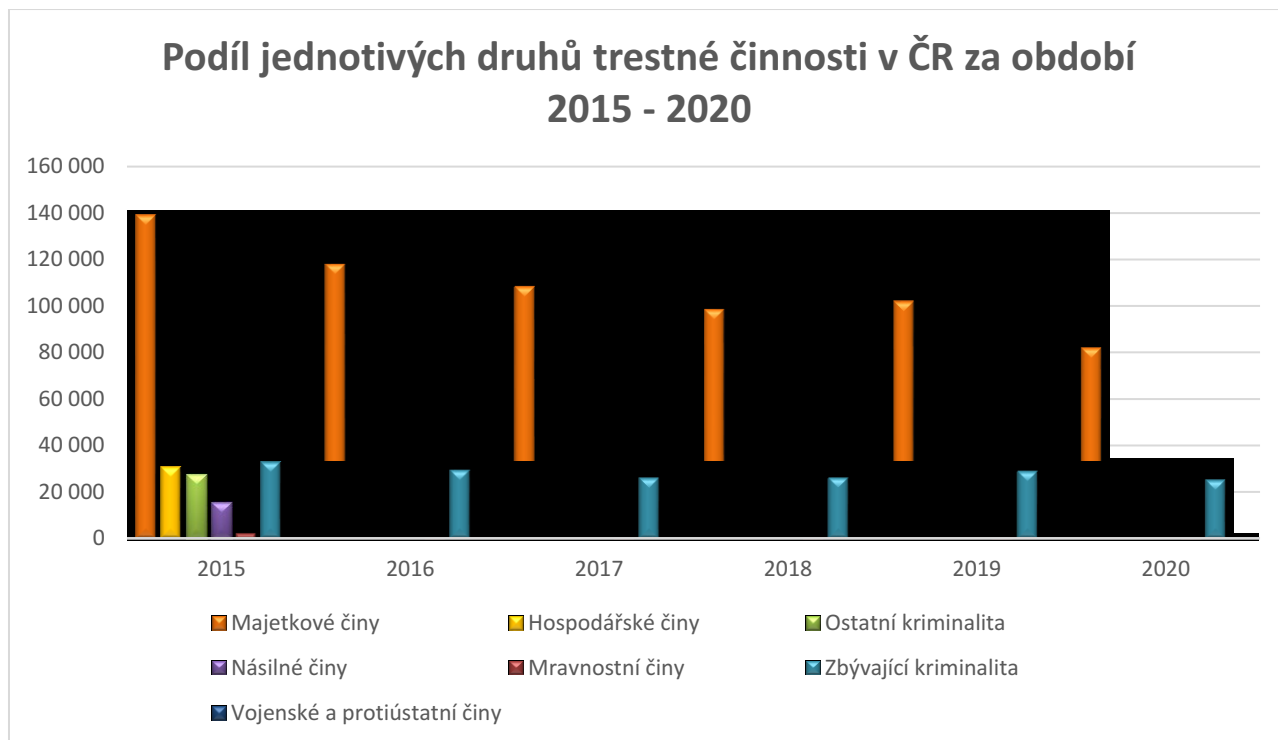
Kriminalita dle TSK (takticko statistická klasifikace) v ČR za období 2015–2020

Název dle TSK	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Celková kriminalita	247 628	218 162	202 303	192 405	199 221	165 525
Obecná kriminalita celkem	184 357	160 614	150 167	141 581	145 829	121 981
Násilná kriminalita	15 669	14 233	13 672	13 553	13 606	12 247
Vraždy	155	136	146	116	143	130
Mravnostní kriminalita	2 256	2 241	2 363	2 655	2 733	2 605
Majetková kriminalita	139 092	118 082	108 497	98 670	102 136	82 116
Krádeže vloupáním	34 476	28 220	24 127	21 151	22 161	20 661
Krádeže prosté	84 793	71 224	66 101	59 438	59 850	45 638
Ostatní majetková	19 823	18 638	18 269	18 081	20 125	15 817
Ostatní kriminalita	27 340	26 058	25 635	26 703	27 354	25 013
Zbývající kriminalita	32 646	29 233	25 829	25 974	28 682	24 946
Hospodářská kriminalita	30 616	28 306	26 294	24 837	24 589	18 528
Vojenská a protiústavní	9	9	13	13	48	19

Zdroj: Statistiky Policie ČR

Obrázek 5

Podíl jednotlivých druhů TČ v ČR za období 2015–2020

Zdroj: Statistika Policie ČR

Na statistiky kriminality můžeme nahlížet ze dvou stran. Jednak z pohledu spáchaných skutků, jednak z pohledu stíhaných osob. Aby policie mohla zjistit, kým byl skutek spáchán, musí zjistit pachatele, tedy skutek musí objasnit. Proto se tyto statistiky vypočítávají pouze z objasněných skutků. Při interpretaci statistik před rokem 2016 a po tomto roce je nutno brát na vědomí fakt, že před nástupem elektronického vykazování evidenčně-statistického systému kriminality (ESSK) byla stíhaná osoba započítána jen pro její nejzávažnější trestnou činnost. Osoba pak byla započítána pouze pro tuto trestnou činnost, i když spáchala jinou, méně závažnou TČ. Od počátku roku 2016 byl ESSK celkově přepracován a tato změna se zásadně dotkla i počítání stíhaných osob. Od tohoto roku již není započítávána nejzávažnější TČ, ale veškerá TČ. Počet stíhaných osob od roku 2016 tedy nebude srovnatelný obzvláště u méně závažné trestné činnosti. Vzhledem ke zmíněné rekonstrukci evidenčně-statistického systému kriminality, musíme být dále velmi obezřetní při výkladu statistik kriminality podle věku. V důsledku přeprogramování softwaru a přehodnocení některých zastaralých algoritmů, došlo ke změně způsobu počítání věku pachatelů. Tato změna se projevila mírným posunem věku pachatelů směrem níže, a tedy ke zdánlivému nárůstu trestné činnosti nižších věkových kategorií.

1.4.1. Ženská kriminalita v ČR

Zatímco celková kriminalita v ČR v posledních letech až do r. 2020 klesá, počet stíhaných žen dlouhodobě roste. Nárůst podílu ženské kriminality u nás je nejméně závažných majetkových trestných činů. Dlouhodobě se podíl kriminality spáchané ženami v ČR uváděl v rozmezí 12-14 %. Následující tabulka však ukazuje, jak v posledních letech ženská kriminalita dále stoupala a v roce 2019 přesahuje 17 %. V roce 2020 naopak došlo k poklesu o téměř 1 % (tab 2).

Tabulka 2

Vývoj stavů stíhaných osob v období 2010 až 2020

Rok	stíhané osoby				
	celkem	muži	%	ženy	%
2010	112 477	97 673	86,8	14 804	13,2
2011	114 975	99 715	86,7	15 260	13,3
2012	113 026	97 547	86,3	15 479	13,7
2013	117 596	100 858	85,8	16 738	14,2
2014	114 392	97 430	85,2	16 962	14,8
2015	101 597	85 672	84,3	15 925	15,7
2016	93 093	77 371	83,1	15 722	16,9
2017	86 787	71 956	82,9	14 831	17,1
2018	84 620	70 202	83,0	14 418	17,0
2019	85 730	70 877	82,7	14 853	17,3
2020	75 009	62 663	83,5	12 346	16,5

Zdroj: Statistika Policie ČR

Za pokles jak celkové kriminality v roce 2020, tak kriminality páchané ženami, vděčíme velmi pravděpodobně vládním opatřením proti onemocnění Covid-19, která po značnou část roku omezovala nejen počet turistů v České republice (kteří jsou hlavně ve velkých městech vyhledávanými oběťmi kapesních krádeží), ale také pohyb osob na veřejných prostranstvích a regulovala přístup osob do obchodních center a obchodů. Vzhledem k tomu, že se ženy v největší míře dopouštějí majetkových trestných činů ve formě kapesních krádeží či krádeží v obchodech, není pokles stíhaných žen v minulém roce ničím překvapivým. Navíc majetková kriminalita tvoří největší část z kriminality celkové. Z podrobnější analýzy statistik ženské kriminality v roce 2019 a 2020 však můžeme vidět, že i když počet stíhaných žen za poslední kalendářní rok klesl jak u zmíněné majetkové kriminality (z 25 % na 23 %), tak u hospodářské kriminality (z 28 % na 25 %) počet stíhaných žen za násilnou kriminalitu naopak vzrostl o 1 %

(z 5 % na 6 %). Lze se tedy domnívat, že pokud by podmínky pro páchaní majetkové TČ byly neměnné, velmi pravděpodobně by trend zvyšování se podílu ženské kriminality v ČR pokračoval také v roce 2020.

Vzhledem k tomu, že výzkumný soubor je tvořen z vězněných žen, v následující tabulce uvádíme statistiky VS ČR. Počet žen odsouzených k VTOS odpovídá vývoji ženské kriminality. Je zde uveden průměrný počet vězňů ze všech organizačních jednotkách VS ČR za jeden den v daném roce za posledních 10 let (tab 3). Do statistik nejsou zahrnuti chovanci detenčních ústavů. Celkový průměrný počet vězněných za rok 2017 je vypočítán z údajů evidovaných v období od ledna 2017 do září 2017 a to v důsledku změn, které zavedl zákon č. 58/2017 Sb. a vyhláška č. 279/2017 Sb. s účinností od 1. října 2017, na jejichž základě se mění členění věznic podle způsobu vnějšího střežení, zajištění bezpečnosti a režimu výkonu trestu do dvou typů, a to na věznici s ostrahou a se zvýšenou ostrahou. Věznice s ostrahou se podle stupně zabezpečení člení na oddělení s nízkým stupněm zabezpečení, se středním stupněm zabezpečení a s vysokým stupněm zabezpečení. Celkový průměrný počet vězněných osob v období od října 2017 do prosince 2017 je 20 176 z toho 18 686 mužů (92,61 %) a 1 489 (7,35 %) žen.

Tabulka 3

Průměrný počet vězňů v českých věznicích za 1 den v období 2010–2020

Rok	celkem		muži	%	ženy	%
	odsouzených					
2010	19 449	18 320	94,2	1 130	5,8	
2011	20 385	19 113	93,8	1 273	6,2	
2012	20 907	19 557	93,5	1 351	6,5	
2013	14 063	13 308	94,6	755	5,4	
2014	15 458	14 527	94,0	931	6,0	
2015	17 873	16 711	93,5	1 162	6,5	
2016	20 010	18 598	92,9	1 412	7,1	
2017	20 752	19 212	92,6	1 539	7,4	
2018	19 838	18 345	92,4	1 493	7,5	
2019	19 323	17 767	91,9	1 557	8,1	
2020	18 281	16 753	91,6	1 519	8,3	

Zdroj: Statistiky Vězeňské služby ČR (zaokrouhleno na celá čísla)

Ze statistik VS ČR lze vypočítat různé rozložení odsouzených žen a mužů vzhledem k již vykonaným trestům odnětí svobody, tedy ve vztahu k recidivě. Většinu odsouzených v ženských věznicích tvoří ženy, které jsou k VTOS odsouzeny poprvé. V roce 2017 (rok, kdy probíhal sběr dat) to bylo konkrétně 58 %. Prvotrestaných mužů bylo v témže roce 36 %, tedy většina (64 %) jsou recidivisté (tab 4). Ve shodě s těmito údaji se muži a ženy liší také délkou soudně nařízeného trestu. Ženy byly v roce 2017 nejčastěji odsouzeny k délce trestu na 9–12 měsíců, muži na 1–2 roky (tab 5).

Tabulka 4

Členění odsouzených dle počtu již vykonaných trestů odnětí svobody k 31. 12. 2017

Počet předchozích uvěznění	muži	ženy	celkový součet	celkem %
0x	6 671	877	7 548	37,2
1x	3 941	304	4 245	20,9
2x	2 574	128	2 702	13,3
3x	1 835	91	1 926	9,5
4x	1 253	50	1 303	6,4
5x	886	21	907	4,5
6x	547	15	562	2,8
7x	354	14	368	1,8
8x	275	5	280	1,4
9x	139	0	139	0,7
10x	79	0	79	0,4
Více než 10x	207	5	212	1,1
Celkem	18 761	1 510	20 271	100,00

Zdroj: Statistika Vězeňské služby ČR

Tabulka 5

Členění odsouzených dle délky nařízeného trestu v roce 2017

Délka trestu	muži	ženy	celkem
do 3 měsíců	156	26	182
3-6 měsíců	1 097	125	1 222
6-9 měsíců	1 379	151	1 530
9-12 měsíců	2 994	302	3 296
1-2 roky	3 905	294	4 199
2-3 roky	2 966	202	3 168
3-5 let	2 628	174	2 802
5-7 let	1 762	85	1 379
7-10 let	1 295	66	1 250
10-15 let	1 041	53	788
nad 15 let	478	29	406
doživotí	48	3	49
Celkem	18 761	1 510	20 271

Zdroj: Statistiky Vězeňské služby ČR

1.4.2. Násilná kriminalita v pojetí českého práva

S ohledem na zaměření praktické části práce, která obsahuje srovnání žen odsouzených za násilné a nenásilné trestné činy, považujeme za důležité se na tomto místě alespoň krátce zmínit o problematice násilné kriminality žen v našich podmínkách.

Pojem „násilná kriminalita“ není z pohledu odborné literatury chápán jednotně. Je využíván především v kriminologii a policejní statistiky jej vymezují jako součást obecné kriminality. Má dvě pojetí, užší a širší. Užší vymezení zahrnuje do násilné kriminality úmyslné užití fyzického násilí, popřípadě hrozby násilím vůči jiné osobě. Širší pojetí začleňuje rovněž násilí psychické a násilné útoky vůči věcem. Takticko – statistická klasifikace Policie ČR do násilné kriminality zařazuje rozmanité trestné činy od vraždy až po vydírání či útisk. Dominantní místo zaujímají loupeže a ublížení na zdraví. České trestní právo tento pojem neužívá a skutkové podstaty TČ spadajících dle kriminologického významu do násilné kriminality jsou obsaženy v řadě činů napříč celé zvláštní částí trestního zákoníku (např. hlava I TZ – Trestné činy proti životu a zdraví, hlava IV TZ – Trestné činy proti rodině a dětem, hlava VII TZ – Trestné činy obecně nebezpečné apod.). Vědy o chování pracují spíše s pojmem „agrese“ než s pojmem „násilí“ (Firstová, 2019).

Z pohledu typu pachatele nejvíc násilných TČ v posledních letech páchají recidivisté (dle policejních statistik). Často diskutovaným tématem je zvyšující se agresivita až brutalita násilných TČ a snižující se věk pachatelů těchto činů. Toto veřejné mínění prezentované také v médiích, ale také tvrzení odborné veřejnosti stálo na počátku studie kolektivu českých autorů, kteří v roce 2015 provedli výzkum pomocí dotazníkového šetření mezi experty násilné kriminality (kriminalisté, soudní znalci v oboru soudního lékařství, státní zástupce apod.). Cílem bylo popsat fenomén násilí z širšího společenského pohledu a zjistit jak kvantitativní, tak kvalitativní změny v projevech násilné kriminality v České republice. Ukázalo se, že názory na problematiku násilí nejsou jednoznačné a respondenti se na základě svých odpovědí rozdělili na dvě zhruba stejně velké skupiny bez ohledu na vykonávané povolání. Jedna skupina s prezentovaným názorem o zvyšující se intenzitě násilné kriminality nesouhlasila, druhá skupina s tímto tvrzením naopak souhlasila (Marešová et al., 2015).

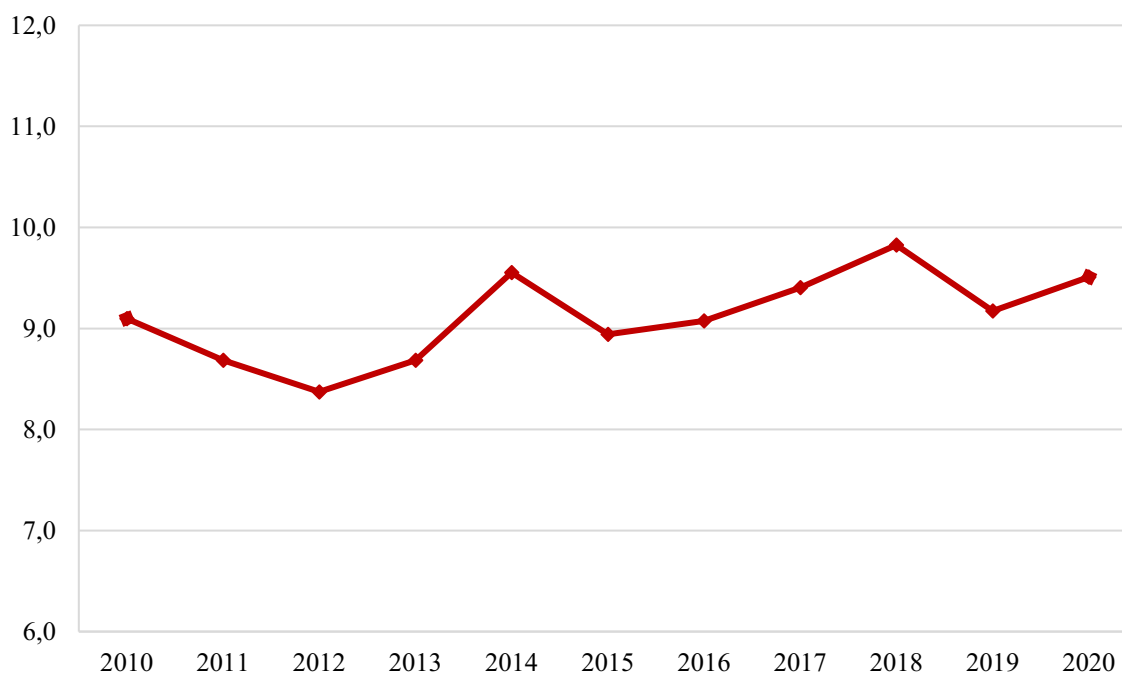
1.4.3. Násilná kriminalita žen v ČR

Poměr násilných TČ spáchaných ženami vzhledem ke všem registrovaným a objasněným násilným skutkům se pohybuje okolo 9 % (min. 8,4 v r. 2012, max. 9,8 v r. 2018). Pro všechny sledované roky platí, že nejvíce se násilných deliktů dopouštějí ženy v Moravskoslezském kraji, což koresponduje s celkovou násilnou kriminalitou v ČR. Nejčastěji zastoupený trestný čin je ublížení na zdraví. Celkový vývoj násilné kriminality od roku 2010 je zachycen graficky na obrázku 6.

Genderově specifický TČ je vražda novorozence matkou (§ 142 TZ). Takový skutek však soudy v praxi často klasifikují jako vraždu (§ 140 TZ). Naopak znásilnění (§ 185 TZ) se dopouští téměř výlučně muži. Konkrétní počty registrovaných násilných skutků a počet stíhaných žen za tyto skutky za posledních pět let jsou uvedeny v tabulce 6.

Obrázek 6

Násilné TČ spáchané ženami v období od 2010 do 2020 v %

Zdroj: Statistika Policie ČR

Tabulka 6

Vybraná násilná trestná činnost spáchaná ženami za období 2015-2020

Typ násilné TČ dle TSK/Rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Násilná TČ celkem						
celkem objasněných skutků	11 050	10 150	9 783	9 506	9 364	8 162
spáchaná ženami	988	921	920	934	859	776
Vraždy celkem						
celkem objasněných skutků	155	136	146	116	143	130
spáchaná ženami	26	21	29	15	23	20
Úmyslné ublížení na zdraví						
celkem objasněných skutků	5 229	5 050	4 767	4 967	4 684	3 892
spáchaná ženami	281	275	272	318	264	259
Usmrcení z nedbalosti						
celkem objasněných skutků	90	44	48	36	62	76
spáchaná ženami	10	7	5	5	2	2
Loupež						
celkem objasněných skutků	1 995	1 630	1 564	1 376	1 427	1 240
spáchaná ženami	110	82	94	74	96	67
Vydírání						
celkem objasněných skutků	1 232	1 129	1 050	1 087	1 159	1 081
spáchaná ženami	73	54	66	61	64	59
Znásilnění						
celkem objasněných skutků	598	649	598	651	683	370
spáchaná ženami	1	3	7	4	1	7

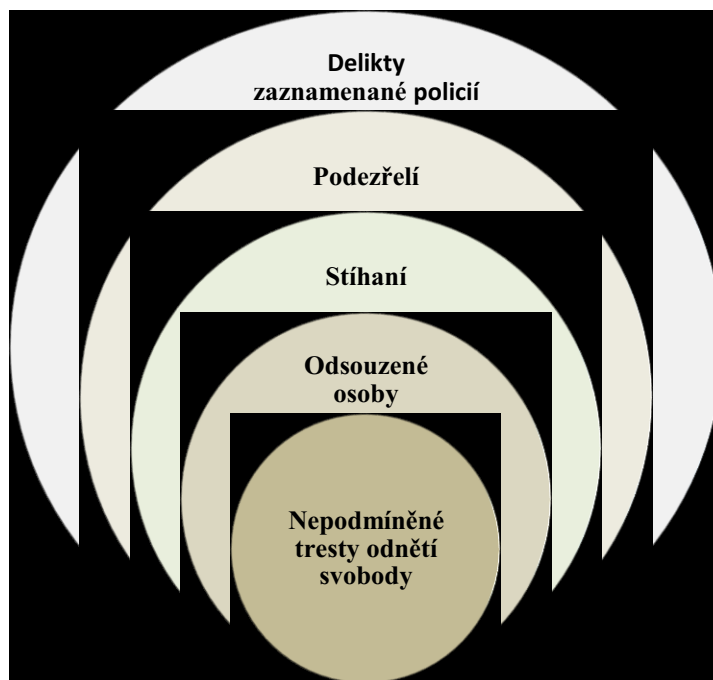
Zdroj: Statistika Policie ČR

1.5. Atrice

Atrice je považovaná za důležité měřítko výkonnosti trestní justice a bývá definována jako ztráta případů v průběhu trestního řízení. Běžnými důvody jsou nedostatek důkazů, bagatelnost deliktu, věk podezřelého nebo např. řešení případů formou mimosoudního urovnání. Počet odsouzených osob, kterým byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody, je tak mnohem nižší, než počet osob podezřelých (Harrendorf et al., 2016). Jde tedy o přirozený proces u všech trestných činů. Tento jev, tedy postupný úbytek případů v průběhu trestního řízení, znázorňuje obrázek 7.

Obrázek 7

Postupný úbytek případů v průběhu trestního řízení

Zdroj: Harrendorf et al. (2016)

Podíl atrice lze získat jen stěží, protože jsou k tomu zapotřebí statistiky toku případů, které sledují cestu jednotlivých případů. Harrendorf et al. (2016) identifikovali dvanáct možných indikátorů atrice na úrovni policie, státního zastupitelství, soudů a věznic. Za velmi užitečné považují hlavně čtyři následující indikátory, jež doporučují používat pro konkrétní typy trestných činů:

- poměr pachatelů;
- poměr obžalovaných;

- poměr sankcí;
- poměr odsouzení.

Důvodem, proč jsme se rozhodli atrici věnovat část této kapitoly, je ten, že v literatuře bývá uváděná odlišná míra atrice v závislosti na pohlaví pachatele. Postupný úbytek případů v průběhu jednotlivých fází trestního řízení a poměr odsouzení, poměr sankcí a poměr mezi osobami ve výkonu trestu odnětí svobody a podezřelými je vyšší u mužů než u žen. Konkrétně je poměr mezi odsouzenými k trestu odnětí svobody a podezřelými u mužů téměř třikrát vyšší než u žen (Harrendorf et al., 2016; Heidensohn, 1993; Silvestri & Crowther-Dowey, 2008). Mezinárodní studie uvádí, že celkově 5 % z žen, které byly podezřelé ze spáchání nějakého trestného činu, skončilo s nepodmíněným trestem odnětím svobody. U mužů je odpovídající podíl 13 % (Harrendorf et al., 2016).

Také z údajů o počtu odsouzení v ČR je zřejmé, že ženy poprvé odsouzené k nepodmíněnému trestu odnětí svobody za méně závažný trestný čin mají za sebou více jiných alternativních trestů než muži, což znamená, že justice ženám častěji ukládá alternativní tresty. U závažných a zvláště závažných deliktů tento rozdíl mizí.

Blatníková s Netíkem (2007) vyjadřují tzv. „kavalírskou hypotézu“ (z angl. chivalry), kterou staví jako protipól k biologickým koncepcím rodově specifických kriminologických teorií. Hypotéza pracuje se sociálním stereotypem ženy jako slabé osoby, které proto náleží „větší ochrana v duchu kavalírských tradic“ (s. 18). Nízká kriminalita je vysvětlována tím, že orgány činné v trestním řízení postupují vůči ženám mírněji. Někdy se také v obdobném smyslu hovoří o „rytířství“ vůči pachatelkám. Upozorňují však, že vyšší ženská atrice předpokládá větší angažovanost mužů v systému trestní justice a v našem prostředí, kdy je soudnictví feminizováno, se může projevit spíše jen ve fázi přípravného řízení.

Již dříve někteří autoři jako Pollak pochybovali o nižší kriminalitě žen a oficiální statistiky považovali za nesměrodatné. Nízké hodnoty ženské kriminality přisuzují právě větší shovívavostí při posuzování jejich deliktů a trestání (Čepelák & Karabec, 1986). Proti této hypotéze vystoupili feminističtí kriminalisté, kteří se snažili poukázat na realitu praxe, ve které ženy nejsou před přísností trestu nijak chráněny (Silvestri & Crowther-Dowey, 2008). Dle jiných autorů se sice se ženami zachází v průběhu trestního stíhání odlišně než s muži, ovšem toto zacházení není jednosměrné. Zda se se ženou bude jednat mírněji či přísněji závisí na jejím

věku, fyzickém zjevu, manželskému statusu, počtu dětí a zejména se schopností ženy jednat v souladu se svou ženskou rolí (Čepelák & Karabec, 1986). Podobně uvádějí také Blatníková s Netíkem (2007), že mírnější zacházení s obviněnou funguje pouze v případě, že žena naplňuje představy o chování typické pro ženy. Pokud však ze své genderové role vybočuje, bývá trestána stejně nebo i přísněji než muži. V této souvislosti se hovoří o tzv. „dvojím provinění“ žen: a) proti trestnímu zákonu; b) proti zákonu přirozenému. Další neméně důležitou roli může hrát větší medializovanost takových činů, tj. provedených brutálním způsobem nebo zaměřených proti dítěti.

2. Kriminální kariéra

V kriminologii je pojem kriminální kariéra označován vývoj kriminálního jednání v kontextu života jedince a lze ji definovat jako longitudinální sled deliktů spáchaných jedním pachatelem. Postihuje tedy dynamickou stránku kriminálního jednání. První pokusy popsat individuální kriminální kariéru se objevují v druhé polovině 20. století. V 70. letech ve své práci **S. Engel** navrhl grafické uspořádání anamnestických dat popisujících tělesný, sociální, partnerský, profesní a kriminální vývoj, včetně průběhu socializačního procesu daného jedince do časové řady, tzv. *kriminogramu*. Do časové osy se pomocí symbolů a textu označují významné události v životě jedince. Koncept kriminální kariéry nám díky těmto údajům poskytuje poznání dosavadních vývojových souvislostí trestné činnosti a informace o kriminální historii jednotlivce a vzorcích, které jsou pro daného pachatele specifické (Netík, 2019). Začátky masivnějšího zkoumání kriminální kariéry se datují do osmdesátých let 20. století a byly reakcí na nárůst vězeňské populace v USA (Blumstein et al., 1986). V literatuře se někdy můžeme setkat s používáním pojmu kriminální kariéra synonymně s kriminální recidivou. V této práci od sebe tyto koncepty rozlišujeme. Termínem kriminální recidiva označujeme ve shodě s Trávníčkovou a Zemanem (2012) i Netíkem (2019) za prosté opakování trestné činnosti. Oproti tomu do konceptu kriminální kariéry zahrnujeme navíc významné aspekty vývoje individuální trestné činnosti. Bývá sledován počátek, průběh a zdržení se kriminálního chování, ukončení či návrat k trestné činnosti. Dále frekvence či případná eskalace a specializovanost spáchaných TČ. Blatníková s Netíkem (2008) považují zahrnutí a chronologické uspořádání dalších anamnestických dat za velmi přínosné k pochopení příčin a okolností pachatelova jednání. Pojem kriminální kariéra vznikl při prvních pokusech kriminologů popsat individuální kriminální recidivu v jejím vývoji. Účelem sledování dosavadní kriminální kariéry je predikce dalšího kriminálního jednání a jeho závažnosti. Kriminální kariéra tedy úzce navazuje na kriminální recidivu (Netík, 2019).

Kriminální kariéra je ze své podstaty dynamická. Jedná se o proces, což znamená, že se vyvíjí. Proto se vedle různých definic kriminální kariéry objevují také snahy postihnout její vývoj. Farrington (2003) pro dynamiku celého procesu kriminální kariéry používá koncept „**developmental and life-course criminology**“ (DLC), kterým zastřešuje oba pojmy (developmental criminology a life-course criminology). Ústředními zájmy tohoto konceptu jsou vývoj kriminálního (antisociálního) jednání, rizikové faktory a jejich důležitost vzhledem k věku jedince a vliv životních událostí na vývoj kriminálního jednání.

2.1. Vývoj kriminální kariéry

V rámci vývoje kriminální kariéry bývá sledován počátek trestné činnosti, její průběh a případné odklonění od kriminálního jednání. Existuje několik modelů kriminální kariéry a jejího vývoje. Blumstein et al. (1986) vymezují čtyři dimenze kriminální kariéry (participace, frekvence, závažnost, trvání). Blatníková s Netíkem (2008) seznam rozšiřují a rozlišují těchto deset dimenzí kriminální kariéry:

- participace;
- frekvence;
- trvání kriminální kariéry;
- zbývající délka kariéry a zbytkový počet trestných činů;
- ukončení kariéry;
- specializace vs. všestrannost;
- závažnost a eskalace trestných činů;
- spolupachatelství.

Participací se rozumí počet pachatelů podílejících se na určitém typu trestné činnosti. Jedná se o část populace, která je kriminálně aktivní. Frekvence určuje míru kriminálního jednání a označuje, kolik deliktů pachatel spáchal za určité období. Délku (trvání) kriminální kariéry ohraničuje doba od spáchání prvního TČ do toho posledního. Lze ji tedy určit až po upuštění od kriminálního jednání. Čepelák (1982) dělí trestnou činnost dle délky kriminální kariéry na kriminální epizodu (krátké, maximálně tři leté, období opakované trestné činnosti); kriminální perseveraci (kriminální činnost probíhá od tří do deseti let); a kriminální kontinuitu (trvalá kriminální recidiva trvající více než deset let). V rámci trvání kriminální kariéry se často sleduje také interval mezi trestnými činy, který poukazuje na intenzitu, s jakou se pachatel kriminální činností dopouští. Zbývající délka kriminální kariéry označuje kvalifikovaný odhad jejího potencionálního ukončení (desistance). Určení délky kriminální kariéry, tedy jak počátku, tak ukončení, je velmi složitým problémem. Za počátek kriminální kariéry se považuje okamžik, kdy je vůči pachateli uplatněna nějaká intervence či sankce ze strany systému trestní justice a kriminální kariéra bývá obvykle vymezena prvním a posledním odsouzením, případně smrtí odsouzené osoby nebo jejího začlenění do společnosti (Blatníková & Netík, 2008). Velmi často se však jedinec dopouští delikventního jednání před prvním odsouzením. Proto se kromě samotného spáchaného trestného činu často posuzují nejrůznější formy problematického chování již od dětství. Le Blanc a Loeber (1998) uvádějí, že výsledky výzkumů týkající se zahájení kriminální kariéry závisí na způsobu sběru dat a věku osob, ve kterém byla data

získána. V self-reportových studiích bývá udáván nižší věk začátku kriminální kariéry, než je tomu u studií vycházejících z oficiálních statistik. Dle Piquera et al. (2007) dochází k ukončení kriminální kariéry mezi 20–29 lety pachatele a pouze malá část pokračuje v kriminálním jednání po 29. roku života. Obecně platí, že průběh rané fáze kriminální kariéry určuje povahu fáze rozvinuté. Čím dříve jedinec začne s trestnou činností (resp. s činností jinak trestnou), tím se zvyšuje pravděpodobnost, že jeho kriminální kariéra bude stabilnější. Krátké intervaly mezi trestnými činy jsou charakteristické pro mladé pachatele, k mírnému snížení dochází v dospělosti (Netík, 2019).

Specializace či všestrannost popisuje variabilitu trestné činnosti pachatele a bylo prokázáno, že souvisí s věkem – mladí delikventi jsou spíše všestranní, dospělí se v průběhu věku specializují na jeden druh trestné činnosti (Blatníková & Netík, 2008). Eskalaci trestné činnosti se rozumí pachatelův posun k závažnějšímu kriminálnímu jednání. Ke zvyšování závažnosti nedochází v každé kriminální kariéře. Dle výzkumu Lulhama a Ringlanda (2010) k eskalaci trestné činnosti dochází u 16 % pachatelů.

Spolupachatelství je situace, kdy na jednom deliktu spolupracuje více pachatelů. Trestně právní pojetí mezi pachatelstvím a spolupachatelstvím nerozlišuje. Z forenzně psychologického hlediska je však zajímavé, že většina dospívajících se delikventního jednání dopouští ve spolupachatelství, zatímco starší pachatelé (nad 20 let) páchají trestnou činnost samostatně (Farrington, 2017).

Posuzování výše uvedených proměnných slouží k predikci delikventního chování. Sledování kriminální kariéry hlavně u mladistvých pachatelů však ukazuje na to, že pouze určitá část delikventů se již v dětství chovala způsobem, dle kterého se dalo předvídat, že v budoucnu budou mít potíže s dodržováním společenských norem, zatímco u některých se kriminalita objevuje bez předchozích indikátorů a sklony k delikventnímu chování zůstávají dlouho latentní. Podle Matouška a Kroftové (1998, s 254) je predikce kriminálního chování velmi nesnadná hlavně proto, že „chování je komplexně determinovaný jev, který má zejména v dětství a v dospívání relativně nízkou stabilitu v čase.“ Domnívají se, že úspěšná predikce delikventního chování se opírá o extrémní druhy chování a kriminální jednání je navíc určováno okolnostmi a příležitostmi. Nejlepší predikce lze dosáhnout posouzením kombinací situačních vlivů v anamnéze jedince a jeho osobnostními dispozicemi, přičemž osobnostní dispozice predikují budoucí kriminalitu o něco lépe než anamnestické okolnosti.

Engel odlišil následující čtyři druhy kriminální kariéry z hlediska její intenzity (Netík, 2019):

- **kriminální exces** – ojedinělá delikvence u jinak prosociálně orientovaného jedince. Trestný čin má často nedbalostí povahu a v podstatě se nejedná o skutečnou kriminální kariéru;
- **kriminální epizoda** – jedinec se sice dopouští opakované trestné činnosti, avšak jedná se o relativně krátké období, v němž jedná delikventně (max. do tří let);
- **kriminální perseverace** – pachatel se dopouští kriminálního jednání po delší období (do deseti let);
- **kriminální kontinuita** – jedná se o trvalou kriminální recidivu.

Genderové rozdíly v kriminální kariéře lze pozorovat na úrovni participace, která je u žen nižší, protože se trestné činnosti dopouštějí méně. Naopak frekvence kriminální kariéry se mezi pohlavím příliš neliší. Ženy, které se kriminálního jednání dopustí, v ní pokračují v podobné intenzitě jako muži (Blumstein et al., 1986; Piquero et al., 2003). Rozdíly ve specializaci kriminální kariéry nejsou jednoznačné (Piquero et al., 2003). V souvislosti s ukončením kriminální kariéry žen existuje předpoklad, že pozitivní roli zde hrají blízké vztahy, v nichž je žena zaangažována. Jako zásadní se v tomto ohledu jeví existence stabilního partnerského vztahu či manželství a rodičovské povinnosti (Farrington, 2017; Giordano et al., 2002; Stalans & Lurigio, 2015). Jonesonová et al. (2018) zjistili, že čím vícrát byla odsouzená žena zatčena v minulosti, tím vyšší je pravděpodobnost, že po propuštění spáchá větší počet přestupků.

Koncept kriminální kariéry představuje jeden z pohledů na kriminalitu založený na jedinečnosti vývoje kriminálního jednání u daného jedince. V opozici stojí obecná teorie kriminality **M. Gottfredsona** a **T. Hirschiho**, kteří uznávají pouze jednu obecnou predispozici ke kriminalitě vlastní všem pachatelům, což je nižší míra sebekontroly. Vlivy prostředí do své teorie nezahrnují a jejich možný vliv na delikventní chování tak popírají. Také mají za to, že kriminalita jedince je v průběhu jeho života stabilní (Piquero et al., 2003).

V praktické části práce sledujeme jen některé z výše uvedených dimenzí kriminální kariéry. Je to participace, frekvence, zahájení kriminální kariéry určený věkem v době prvního odsouzení a spolupachatelství.

2.2. Kriminogenní faktory

Pod pojmem kriminogenní faktory jsou označovány rizikové faktory pro vývoj kriminálního jednání. Zahrnují osobnostní i vnější situační okolnosti a podmínky, které „vyvolávají, usnadňují nebo podporují páchaní trestných činů“ (Blatníková & Netík, 2008, s. 10).

Pomocí kriminogenních faktorů, jako zdrojů kriminálního chování, se kriminální psychologie snaží najít odpověď na otázku, proč jedinec spáchal určitý trestný čin. Jejich určení je úzce spojené s psychologickými aspekty kriminálního chování a s teoriemi kriminality. Blatníková s Netíkem (2008) předpokládají, že různé kombinace rizikových faktorů navzájem vytvářejí kumulativní účinky, a že kriminalita je výslednicí četných interakcí mezi nimi. Do hry vstupuje nejen osobnost pachatele, ale také jeho prostředí, situační faktory či celospolečenské proměnné.

Farrington v devadesátých letech stanovil na základě prospektivní longitudinální studie „**Cambridge Study in Delinquent Development**“ faktory typické pro rozvoj kariéry především u pachatelů majetkových trestných činů. Jedná se o **nízký příjem primární rodiny, početnou rodinu, kriminalitu rodičů, nevhodné výchovné postupy rodičů, nízkou inteligenci a školní výkon** v dětském věku, **hyperaktivitu, impulzivitu, antisociální chování a kontakty s delikventními vrstevníky** (Farrington, 2003). Právě existenci kriminální sociální sítě spolu s dalšími faktory – užívání návykových látek (NL), kriminální historie a určité osobnostní charakteristiky; považují Eichelsheim et al. (2015) za významný činitel vývoje kriminálních postojů.

Pro utřídění jednotlivých faktorů existuje nespočet typů dělení do různě početních skupin. V této práci používáme rozdělení faktory do dvou skupin na vnitřní a vnější. Vnitřní faktory jsou člověku vlastní buď od narození, nebo získané v průběhu osobního vývoje. Zahrnují především pohlaví, věk a osobnostní charakteristiky. Vzhledem k zaměřenosti této práce jsme se rozhodli věnovat osobnosti pachatele zvláštní kapitolu. Mezi vnější faktory se řadí vlivy okolí, jako např. styl výchovy, rodina, blízké okolí jedince apod. Značná část rizikových faktorů uvedených níže je mapována v praktické části této práce.

2.2.1. Vnitřní kriminogenní faktory

Vnitřní vlivy představují v prvé řadě vrozené a dědičné predispozice k páchaní trestné činnosti. Jedním z prvních faktorů, který se s kriminálním jednáním spojuje, je **pohlaví** pachatele. Pohlaví představuje biologickou odlišnost, jež má vliv nejen na samotné páchaní trestné

činnosti, ale také na způsob jeho páchaní. Celosvětové statistiky jsou jednoznačné v tom, že ke kriminálnímu jednání se mnohem častěji uchylují muži než ženy. Ze statistik uvedených v první kapitole je však zřejmé, že podíl ženské kriminality roste jak v ČR, tak i v jiných zemích. Ve svém článku z dubna 2018 Campaniellová uvádí, že podle World Female Imprisonment List se počet mužů ve věznicích celosvětově zvýšil v posledních 20 letech asi o 20 %, zatímco počet žen se zvýšil o 53 %. I když ženy páchají převážně majetkové trestné činy, zvyšuje se jejich zapojení do všech typů trestných činů (Campaniello, 2018). Zvyšování kriminální aktivity žen se vysvětluje vyrovnáváním ženských a mužských rolí v západní společnosti (viz kapitola 1.2 Teorie ženské kriminality).

Věk představuje z hlediska práva hranici trestné odpovědnosti pachatele, která je v České republice stanovena na 15 let. Četnost páchaní deliktů stoupá v období adolescence s vrcholem kolem dvacátého roku. Se stoupajícím věkem pachatelů, se četnost páchaní postupně pozvolna snižuje (Piquero et al., 2007). Je však důležité zohlednit typ skutků pachatelů, u nichž věk zjišťujeme. Z domácích studií vyplývá, že pachatelé majetkových trestných činů jsou mladší než ti, kteří se dopouštějí závažných deliktů. Ve své práci se věkovým průměrem pachatelů vraždy zabýval Heretik (1999), jehož výzkumný soubor tvořilo 10 % mladistvých pachatelů, 20 % pachatelů bylo věku od 19 do 25 let a nejvyšší počet – tj. 38 % pachatelů mělo mezi 26 až 35 lety. V dalších věkových kategoriích se již počet pachatelů vražd snižoval - 26 % pachatelů bylo ve věku 36 - 50 let a nad 50 let jich bylo 8 %. Záhorská (2007) shodně uvádí, že průměrný věk pachatelů vraždy se pohybuje v rozmezí od 20 do 35 let. Zároveň však upozorňuje, že vlivem dřívějšího dospívání dětí můžeme očekávat nárůst vražd spáchaných mladšími pachateli než 20 i 18 let. Dodává, že průměrný věk ženských pachatelek vraždy je mírně vyšší než u mužů a činí cca 34 let.

V ČR lze dlouhodobě pozorovat snižování podílu kriminality spáchané nezletilými a mladistvými. Zatímco v r. 2010 byl tento podíl 5,2 %, v r. 2015 to bylo 3,2 %. Od r. 2016 do r. 2020 v podílu kriminality nezletilých a mladistvých nenastaly výrazné změny (tab 7)¹.

¹ Připomínáme, že období do r. 2016 a po něm nemůžeme, vzhledem ke změně propočtů ve statistikách kriminality, vzájemně srovnávat.

Tabulka 7

Podíl objasněných kriminálních skutků spáchaných nezletilými a mladistvými k celkovému počtu objasněných skutků (včetně dodatečně objasněných) za období 2010 - 2020

Rok	objasněné skutky celkem	nezletilí do 15 let	%	mladiství 15–17 let	%
2010	130 744	1 854	1,4	5 339	4,1
2011	135 168	1 636	1,2	5 427	4,0
2012	133 373	1 463	1,1	4 713	3,5
2013	142 207	1 286	0,9	3 845	2,7
2014	141 336	1 350	1,0	3 367	2,4
2015	126 083	1 308	1,0	2 747	2,2
2016	116 117	1 250	1,2	2 585	2,2
2017	107 920	1 273	1,2	2 636	2,4
2018	105 710	1 334	1,3	2 656	2,5
2019	105 994	1 575	1,5	2 572	2,4
2020	93 140	1 435	1,5	2 375	2,5

Zdroj: Statistika Policie ČR

Řada výzkumů zaměřená na intelekt pachatelů TČ se shoduje, že mezi vězni je vyšší výskyt osob s **podprůměrnou inteligencí** oproti většinové populaci (Farrington & West, 1993; Stattin & Klackenborg-Larsson, 1993). Přesto jsou autoři studií věnovaných této problematice velmi opatrní k vyvozování závěrů o kauzalitě nízkého intelektu a kriminálního chování. Vztah mezi těmito jevy se zdá mnohem složitější. V první řadě je namísto řešit otázku nástrojů k měření výkonu a problematiku zkoumání intelektu u odsouzených. Starší studie ze sedmdesátých a osmdesátých let z našeho prostředí uvádějí mentální defekt až u 44 % a debilitu² u 8–11 %. Koudelková (1995) však upozorňuje, že v souvislosti s vývojem nových a přesnějších nástrojů intelektových testů průměrná úroveň rozumových schopností pachatelů TČ pomalu narůstá a procenta mentálně opožděných v kriminální populaci se snižují. V budoucnosti navíc můžeme vzhledem k nárůstu kybernetické kriminality očekávat vyšší intelektové schopnosti mezi pachateli TČ.

Při měření intelektu musíme počítat s podhodnocováním výsledků výkonových testů. Svou roli při selhávání těchto osob může hrát jazyková bariéra, odlišná kultura a jiný systém preferovaných hodnot. Výkonové testy jsou často zaměřeny na ty složky intelektu, které se rozvíjejí ve školách a souvisí hlavně s abstraktním myšlením. Pachatelé TČ, kteří oproti

² Pozn. Lehká mentální retardace (IQ 50–69)

většinové populaci dosahují nižšího vzdělání, pak v testech selhávají, i když mohou projevovat vyšší schopnost např. sociální inteligence (Šrutová, 2012). Také Blatníková s Netíkem (2008) upozorňují, že inteligenční testy korelují se školní úspěšností a nízké IQ tedy předpovídá selhávání ve školním prostředí, přičemž kriminologické teorie tvrdí, že školní selhávání vede k delikvenci. Polišenská et al. (2012) shodně uvádí, že respondenti (pachatelé majetkové trestné činnosti) z její studie dosahovali nižší úrovně inteligence oproti populaci a zároveň měli **nižší vzdělání** než v běžné populaci. Vnitřní faktor inteligence se tak jen stěží dá oddělit od vnějšího faktoru vzdělání a jedná se o jeden z případů kumulování rizikových faktorů kriminálního jednání.

Kraus a Hroncová (2007) do vnitřních faktorů začleňují dále získané charakteristiky v důsledku **nemoci či úrazu**. Heretik (1994) zase krom psychopatie, kterou vnímá jako nejrizikovější, také psychózy, neurózy, mentální retardaci a lehkou mozkovou dysfunkci.

2.2.2. Vnější kriminogenní faktory

Říčan (2010) chápe vývoj jedince jako jeho socializaci, tzn. jako jeho začleňování do společnosti, do společenských vztahů nejdříve v rodině a pak v dalších skupinách, kterých se v průběhu života stává členem. **Socializace** bývá chápána jako univerzální kulturní prostředek k zajištění kontroly chování a myšlení členů společnosti a představuje vztah vzájemného působení mezi společností a jedincem (Urbanová, 2003). V konceptu socializace bývá začleněn také pojem právní socializace. Tou se rozumí adaptace na požadavky právního systému. Urbanová a Večeřa (2004) považují právo za základní a univerzální normativní instituci společnosti a jeden ze stěžejních prostředků její regulace, který normuje žádoucí chování lidí, přispívá k řešení sociálních konfliktů, stabilizuje společenské vztahy, vnáší do společnosti řád a snižuje míru sociální entropie. Upozorňují, že toto platí pouze v případě, že právo je relativně stabilním systémem státem uznávaných a vynucovaných pravidel chování. Gender socializace popisuje rozdíly, kterými společnost přispívá k formování mužské a ženské identity a role. Děvčata bývají vychovávána jinak než chlapci a očekávání rodičů děti od nejútlejšího věku stigmatizují (Urbanová & Večeřa, 2004).

Říčan (2010) popisuje také vztah mezi socializací a svědomím. Říká, že nestačí, že se dítě přizpůsobí požadavkům a očekávání okolí, hraje své role a splní tak jejich normy, ale že musí své role přijmout za své, musí se s nimi ztotožnit v podobě lepšího Já – instance, která dohlíží

na dodržování norem. Internalizaci norem tak považuje za nejdůležitější složku socializačního procesu.

Problém nastává, pokud jedinec není socializován v souladu se společností, do které vrůstá. Chyby nebo nedostatky v socializačním procesu pak mohou vést k tomu, že nedojde k internalizaci společenských norem a jedinec tyto normy porušuje. Netík et al. (1997) popisují dvě formy poruch socializace, které mohou vést ke kriminálnímu jednání, ke kterým Večerka et al. (2004) připojují ještě třetí:

a) defektní socializace – vzniká působením defektních předpokladů učení či zanedbáním vlivů pozitivních hlavně v prostředí rodiny. Důsledkem toho nedochází k adekvátní internalizaci sociálních a právních norem a nevytvoří se dostatečně subsystém inhibice agrese. Má kvantitativní povahu.

b) deviantní socializace – vzniká působením časných sociálně deviantních vzorů přímo v prostředí, v němž jedinec vyrůstá. Výsledkem je vtělení agresivních vzorců chování do osobnostního rezervoáru modelů řešení problémů a konfliktních situací. Deviantní socializace probíhá přes procesy sociálního učení a nápodoby. Vyskytuje se řidčeji než socializace defektní a má kvalitativní povahu.

c) poruchová socializace smíšená – zahrnuje působení obou výše popsaných poruch socializace, přičemž převažují zpravidla vlivy defektní socializace.

Poruchy socializace mohou mít vliv na kriminální agresi. Deviantní socializace, převážně v případě selhávání otce, se odráží v řízené, plánované, chladné agresi, kdežto defektní socializace, zvláště nedůsledná výchova v rodině a porucha osobnostního systému regulace chování, se objevuje v pozadí reaktivního typu kriminální agrese (Netík et al., 1997).

Vedle socializace se dále můžeme setkat s pojmem sociální maladaptace, která označuje stav, kdy jedinec není z důvodu absence (či přítomnosti negativní) socializace zcela sociálně adaptován. Projevuje se např. selháváním v některých funkcích a rolích, kdy osoba není plně schopna splnit očekávání okolí. U takového jedince dochází k deformování hodnotového systému a nedostatečné výbavě vnitřními regulativy vlastního jednání (Urbanová & Večeřa, 2004).

Poruchy socializace mnohdy souvisí s **kriminálním rodinným zázemím** dítěte. Starší výzkumy ze sedmdesátých let dokazují, že kriminální a antisociální rodiče mívají delikventní a antisociální děti. Významnými prediktory budoucí kriminality chlapců je odsouzení otce, matky nebo sourozence. Kriminální mezigenerační kontinuita v rodině pravděpodobně souvisí s více různými faktory – socioekonomický status rodiny, styl výchovy, genetické mechanismy, proces učení, nápodoby a identifikace s normami v rodině (Blatníková & Netík, 2008).

Scheinost (2010) hovoří o dalších proměnných, které vstupují do hry hned po narození a mají původ v primární rodině. Zdůrazňuje, že mladiství delikventi pocházejí často z abnormálních výchovných podmínek. Vyjmenovává neúplnost rodiny, fyzickou absenci jednoho z rodičů či pouze formální plnění jeho role. Především dívky špatně snášejí odchod otce a následně se často agresivně brání výchovným zásahům náhradního partnera své matky. Dále poukazuje na dvě na první pohled odlišné **výchovné strategie**, které mají největší dopad na budoucí delikvenci:

- a) příliš tvrdé omezování dítěte a neustálá kontrola spolu s malou interakcí mezi dítětem a rodiči;
- b) příliš nevšímavá a benevolentní výchova, ve které dětem nejsou kladeny žádné meze a rodiče jim nezprostředkují řád. Takové děti následně trpí nestabilním sebehodnocením a nejsou schopny zvládat problémy života.

Nedostatečný rodičovský dohled považují za nejsilnější prediktor kriminální chování také Smithová se Sternovou (1997). Margari et al. (2015) se pokusili identifikovat možné profily ve skupině mladistvých pachatelů sexuální trestné činnosti, které by mohly pomoci pochopit motivaci takového jednání. Za tímto účelem autoři porovnali skupinu mladistvých sexuálních delikventů se skupinou mladistvých pachatelů trestné činnosti bez sexuálního podtextu a skupinou nedelikventní mládeže. Výsledky studie ukazují, že skupina mladistvých sexuálních delikventů se od skupiny mladistvých nesexuálních delikventů liší v tom, že vyrůstali nejčastěji v neúplné rodině, častěji selhávali ve školním prostředí a také v oblasti sexuálních zkušeností. Další rozdíl autoři zaznamenali ve vztazích k rodičům. Nejzajímavější výsledky přinesla analýza vztahu k otci. Sexuální delikventi popisovali vztah s otcem jako zvýšeně pečovatelský a ochraňující. V neúplné rodině častěji vyrůstají také pachatelé trestného činu vraždy, kteří své výchovné prostředí popisují jako ambivalentní či příliš direktivní včetně týrání (Záhorská, 2007). Pro všechny delikventy pak platí, že jejich rodiče nejčastěji uplatňují nekonzistentní výchovný styl, kdy dítě jednou za přestupek trestají, jindy ne, či příliš tvrdou výchovu zahrnující agresivní chování rodiče vůči dítěti (Matoušek & Kroftová, 1998).

Zvláštní kategorií jsou jedinci, kteří rodinné prostředí vůbec nepoznali a celé své dětství i dospívání prožili v **ústavní výchově**. Takto deprivované děti mají oslabenou schopnost navazovat vztahy. Navíc neměly možnost svůj náhled na svět a vztahy korigovat v dlouhodobém vztahu k respektovanému dospělému. Lépe se adaptují na ústavní prostředí než na samostatný život mimo něj. Pro tyto jedince je vězeňské prostředí známým prostředím, které upřednostňují (nevědomě) před samostatností na svobodě (Matoušek & Kroftová, 1998).

Vztah mezi narušenou strukturou rodiny a delikvencí se snaží vysvětlit hned několik teorií. Podle teorie raného traumatu je protiprávní chování mladistvých důsledek **narušené nebo přerhnuté vazby k jednomu z rodičů**. Teorie životní dráhy ve vzniku delikvence vidí **sekvence stresujících zážitků**, které jedinec v dětství prožil. Může jít např. o konflikt mezi rodiči, ztrátu rodiče či změnu rodičovských postav, sníženou úroveň ekonomické situace rodiny, ale také nedostatečné metody výchovy dítěte. Teorie selekce zase vysvětluje, že v rodinách s narušenou strukturou vyrůstají delikventní děti z důvodu **předem daných odlišností od ostatních rodin**. Opět to může být způsobeno konfliktem mezi rodiči nebo nízkým příjmem rodiny, ale také kriminálním nebo antisociálním chování rodičů (Farrington, 2003).

Vrstevnická skupina je nejvýznamnější referenční skupinou dospívajících. Její dominantní úloha je patrná zastíněním všech ostatních skupin, včetně původní rodiny. S ohledem na tento fakt, není překvapující, že kriminalita mládeže je páchána v partách vrstevníků velmi často. Kraus s Hroncovou (2007) uvádí, že skupinový charakter má až tři čtvrtiny trestných činů spáchaných mladistvými. Je však nutné připomenout, že neformální vrstevnické skupiny plní mimo jiné roli opory a mají na dospívající kladný vliv. Problém nastává tehdy, když se hodnoty skupiny výrazně odchyľují od hodnot rodiny a/nebo pokud rodina selhává. Pro dospívající z dysfunkčních rodin je skupina vrstevníku důležitější než pro ty, kteří vyrůstají v rodinách s přiměřenou mírou podpory současně s jasně vytyčenými hranicemi žádoucího chování (Matoušek & Kroftová, 1998). Pokud vrstevnická skupina jedince přijímá kriminalitu, je tato sociální síť silnou proměnnou ovlivňující kriminální chování jejich členů (Eichelsheim et al., 2015). Kriminální skupiny se od ostatních liší zpravidla svými sociálně-psychologickými zvláštnostmi – diferenciací rolí, komunikační sítí, normami, sankcemi pro zrádce apod. Vyznačují se vysokou recidivou a k charakteristickým projevům kriminální skupiny patří majetková kriminalita, vandalismus a výtržnictví, násilí či abúzus NL. U některých skupin představuje delikvence přijímací rituál potřebný k získání členství ve skupině. Čírtková (2000)

upozorňuje, že nátlak ke kriminálnímu jednání (vynucený skupinový konformismus) se však nevyskytuje jen v mládežnických skupinách, ale může se objevit také ve firmách, kdy je zaměstnanec pod hrozbou ztráty zaměstnání tlačěn k podvodnému jednání, které může mít podobu uvádění nepravdivých údajů, klamání zákazníků či uvádění nepravdivých příjmů firmy. V takovém případě je kriminální jednání podněcováno strachem z nepříjemných důsledků a sankcí v případě, že by daným požadavkům odmítl vyhovět. Z hlediska motivace je zde zásadní rozdíl od spontánního porušování společenských norem vycházejícího ze svobodné volby jedince.

Matoušek s Kroftovou (1998) na základě zahraniční literatury uvádějí rozlišení kriminálních skupin mládeže na tyto subkultury:

- **stabilní a integrované skupiny** – vznikají z prostředí, kde je kriminální chování dospělými normalizováno, a dokonce mohou hrát roli učitelů. U nás to jsou např. gangy romských kapsářů;
- **neintegrované a nestabilní skupiny** – vznikají v nestabilním prostředí, bývají násilnické a opoziční. Normou je nošení zbraně, násilím jsou řešeny i spory uvnitř skupiny. Jsou časté v USA, u nás jsou ojedinělé a soustřeďují se na velkoměstských sídlištích.

Další možné dělení skupin je následující (Matoušek & Kroftová, 1998):

- **drogová subkultura** – složená z outsiderů, jedinců neúspěšných ve většinové společnosti, ani ve stabilních delikventních skupinách. Typické je pití alkoholu či užívání jiných NL a sexuální promiskuita. Dopouštějí se drobných krádeží a drogové kriminality;
- **rasistická subkultura** – založená idealisticky na historických základech. Podobně jako nestabilní skupiny bývají velmi násilné (např. hnutí skinhead);
- **pseudonáboženská subkultura** – je zde zařazena skupina vyznávající satanismus. I když v USA byly doloženy případy, kdy během jejich rituálů byla zabita lidská oběť, u nás takový případ nebyl doposud zaznamenán.

U žen se v praxi můžeme setkat s kriminalitou, kterou páchají pod vlivem svých partnerů nebo patologické lásky k němu. Takové ženy svou náklonnost projevují tím, že mu opakovaně dávají různě velké obnosy peněz, na které si však musí půjčovat, až se nakonec uchylují k podvodům.

V romském manželství je zase téměř běžné, že muž ženu „vysílá“ k provádění trestné činnosti, nejčastěji v podobě krádeží, pod pohrůžkou fyzického násilí.

Dalším výrazným kriminogenním faktorem je **závislost na návykových látkách**. Již samotná diagnostická kritéria syndromu závislosti dle MKN-10, craving a potíže se sebeovládáním, naznačují, že nadměrní uživatelé NL bývají oslabení ve volných vlastnostech. Centrální zaměření osoby na získání drogy určuje motivy jeho chování a obzvláště při intoxikaci droga ovlivňuje také rozhodovací procesy (Nešpor, 2000). Vysoké finanční náklady pravidelných uživatelů primárně ilegálních drog jsou častou příčinou kriminality. To, na jaké droze je jedinec závislý, do jisté míry určuje typ kriminální činnosti (Matoušek & Kroftová, 1998).

Návykové chování žen přibývá podstatně rychleji, než je tomu u mužů. Dle Nešpora (2000) je to způsobeno jednak cílenou aktivní nabídkou NL specificky na ženy, a dále sblížením životního stylu mužů a žen. Ženy se také mnohem častěji dostanou do návykových problémů kvůli partnerovi, který užívá drogy, než muž kvůli takové ženě. Naopak jako protektivní faktor u abúzu funguje sociální role. Návykové látky, včetně alkoholu jsou u žen okolím více odsuzovány než u mužů. Navíc ženám většinou více záleží na tom, jak vypadají a jak působí na své okolí.

Odsouzení vězni mají v porovnání s obecnou populací výrazně častější zkušenosti s nelegálními drogami, zejména pak s heroinem a pervitinem. Více než 30 % osob nastupujících do VTOS lze označit za problémové uživatele drog, z nichž většina (94 %) jsou injekční uživatelé drog. Vyplývá to ze studie provedené mezi léty 2010–2016 ve všech českých věznicích Národním monitorovacím střediskem pro drogy a závislosti. Studie se zúčastnilo celkem 1 815 odsouzených, z toho bylo 139 žen (8 %). Krom jiného byla studie zaměřena na srovnání celoživotní prevalence užívání drog mezi obecnou a vězeňskou populací. Téměř u všech zjišťovaných látek je jejich užívání častější u odsouzených žen, výjimkou jsou léky bez předpisu. U kokainu je pak prevalence stejná (tab 8). Grohmannová (2017) dodává, že i když po nástupu do VTOS dochází k redukci užívání drog, zůstává stále vysoký podíl osob, které užívají drogy ve vězení (12 %). Snížení míry užívání drog v průběhu uvěznění je výraznější u mužů než u žen.

Tabulka 8

Srovnání celoživotní prevalence užívání drogy mezi obecnou populací žen a odsouzenými ženami v %

Látka	populace ženy	vězněné ženy
	2015	2016
Jakákoliv nelegální droga	25,7	39,1
Konopné látky	21,3	23,1
Extáze	4,1	13,5
Pervitin/amfetaminy	2,9	28,4
Kokain	1,0	1,0
Heroin	0,2	15,9
LSD	2,1	8,2
Lysohlávky	3,6	9,7
Těkavé látky	-	4,3
Léky bez předpisu	37,5	33,7

Zdroj: Grohmannová (2017)

Pozn.: výsledky studie mezi odsouzenými jsou za účelem porovnání s obecnou populací váženy podle pohlaví a věku obecné populace v ČR v r. 2015.

Vztah abúzu NL ke kriminalitě je hlavně u tvrdých drog pochopitelný. Jednak uživatelé často sami drogy distribuují a páchají tím trestný čin, jednak hlavně dlouhodobí uživatelé drog se syndromem závislosti potřebují mít denní příjem k obstarání drogy a velmi často se tak uchylují ke krádežím a jiným majetkovým trestným činům. Nealkoholové látky jsou v našich podmínkách spjaty především s amfetaminy, barbituráty a opiáty (Nešpor, 2000). Dlouhodobý zvýšený abúzus alkoholu zase zvyšuje riziko agresivního chování a spáchání násilného trestného. V českém prostředí se v osmdesátých letech odhadoval výskyt alkoholismu mezi kriminální populací až na 77 % a za typické kriminální jednání pod vlivem alkoholu bylo považováno násilné a sexuálně motivované delikty vznikající jako následek okamžitého rozhodnutí pachatele jako jsou rvačky, výtržnictví, útok na veřejného činitele, loupeže, znásilnění či pohlavní zneužití (Netík et al., 1997).

Podobně jako při kumulaci kriminogenních faktů vzdělání a inteligence, platí určitý vztah mezi užíváním NL a dalšími osobnostními proměnnými. Hopley a Brunelle (2012) zjišťovali souvislost psychopatických rysů s užíváním různých druhů návykových látek a tvrdí, že jedinci s psychopatickými rysy jsou obecně vystaveni vyššímu riziku zneužívání NL a další osobnostní

rysy mohou ovlivnit to, jakou konkrétní drogu užívají. Později (2016) se snažili popsat určité osobnostní rysy vztahující se k rizikovému užívání drog s tím, že tyto informace mohou být dále užitečné při identifikaci těch odsouzených, kteří se vyznačují vyšším rizikem užívání NL také v průběhu uvěznění. Dle autorů souvisí zvýšené riziko zneužívání NL uvězněných mužů s tendencemi vyhledávat nové zážitky a zároveň sníženým anxiózním prožíváním. Také Netík et al. (1997) usuzují, že návykové chování souvisí s některými osobnostními vlastnostmi, jako je neodpovědnost, nezdrženlivost a také s potřebou dráždivé stimulace či naopak s potřebou znečitlivění. Psychopatické charakteristiky jsou navíc považovány za potenciální překážky pro účast v intervenčních programech zaměřených na léčbu osob zneužívajících NL (Durbeej et al., 2014).

I když se nepodařilo zjistit souvislost mezi dobou zneužívání NL s agresivním jednáním ani s mírou recidivy kriminálního chování, důležitým kriminálním faktorem je tzv. „**iniciační věk**“, tzn. věk, ve kterém osoby začaly návykové látky užívat. Tento faktor silně souvisí jak s agresivitou, tak s mírou recidivy, ale prokázána je také souvislost s ADHD a poruchami chování. Iniciační věk může tedy sloužit jako určitý prediktor násilné recidivy (Gustavson et al., 2007). Podle Přecechtěla (2020) se dospívající poprvé uchylují k droze mezi 14. až 15. rokem, přičemž ji nejčastěji získají od kamarádů. Zásadní je vzájemné propojení dvou kriminogenních faktorů – existence rizikové sociální sítě a užívání návykových látek. Ve svém přehledu ještě dodává, že nejčastější motivací českých dospívajících k užití drogy je zvědavost a touha „zkusit to“. Jiné propojení více rizikových faktorů uvádí také Aggarwal et al. (2015), kteří upozorňují na rodinnou historii v užívání návykových látek jako na významného ukazatele následného užívání NL, a to hlavně u opiátů. Je také třeba zmínit, že sociodemografické proměnné, psychiatrická komorbidita i osobnostní proměnné kriminálních uživatelů patří do faktorů, které jsou odlišné u užívání alkoholu a ostatních návykových látek (Lukasiewicz et al. 2007).

Abúzus drog se jeví v souvislosti s delikventním jednáním stejně rizikově jak u mužů, tak u žen (Brunelle et al., 2009; Jones et al., 2018). Rozdíly je možné nalézt v typech kriminality uživatelů drog mezi muži a ženami. Zatímco uživatelky se v největší míře dopouštějí krádeží, dalších majetkových deliktů nebo se podílejí na výrobě a distribuci drog, trestné činy uživatelů – mužů jsou více agresivní, konkrétně se častěji, než ženy dopouštějí loupeže (Přecechtěl, 2020). Pachatelky zase častěji uvádějí životního partnera s abúzem drog. Odlišnosti mezi muži a ženami lze dále nalézt ve vztahu k užívané droze. Ženy jsou častějšími uživatelkami

amfetaminových drog, metadonu a injekčního užití bez ohledu na konkrétní látku, zatímco muži častěji volí kokain a kanabioidy (Mannerfelt & Håkansson, 2018). Marešová et al. (2009) popisují u odsouzených žen rozdíly v oblasti sociální zralosti mezi uživatelkami návykových látek a žen bez drogové závislosti v anamnéze. Počet „sociálně zralých“ žen ve skupině uživatelky byl podstatně nižší. Krom toho se vyznačovaly nižší frustrační tolerancí, vyšší mírou agresivních tendencí a zároveň vyšší mírou ovlivnitelnosti.

Jednou z věcí, které jsme mezi pachatelkami zjišťovali, byla intenzita užívání NL. Ve věznicích jsou evidováni vězni s označením „TOXI“, což jsou vězni s pravidelným abúzem nealkoholových drog v anamnéze za poslední rok. Jejich počet se eviduje v poměru s nově příchozími odsouzenými do věznice. V tabulce 9 jsou uvedeny celkové počty a procenta odsouzených žen, které během daného roku nastoupily do VTOS ve Věznici Světlá nad Sázavou a byly označeny jako „TOXI“. Nejsou to tedy počty odsouzených žen ve věznici k danému roku. V roce 2017 do Věznice Světlá nad Sázavou nastoupilo celkem 389 žen s abúzem drog v anamnéze, což je 61 % z celkového počtu nově příchozích, což bylo nejméně od roku 2012.

Tabulka 9

Počty a procenta nově příchozích odsouzených žen s označením „TOXI“ do Věznice Světlá nad Sázavou za období 2011–2020

Rok	nově příchozí		%
	celkem	„TOXI“	
2011	720	384	53,3
2012	586	326	55,6
2013	348	235	67,5
2014	577	402	69,7
2015	525	353	67,2
2016	573	390	68,1
2017	633	389	61,5
2018	628	415	66,1
2019	630	413	65,6
2020	574	379	66,0

Zdroj: vnitřní statistika věznice Světlá nad Sázavou

Značná část psychologicky zaměřených studií se snaží popsat vztah **traumatizace** k následnému páčání specifické trestné činnosti. Autoři často pracují s hypotézou, že raná

zkušenost konkrétně se sexuálním zneužíváním zvyšuje pravděpodobnost páchaní sexuálně zaměřené trestné činnosti v dospělosti či již v průběhu dospívání. I když se jedná o velmi zjednodušenou „zkratku“, mnoho studií souvislost mezi traumatickými zkušenostmi z dětství, ať už se jedná o sexuální zneužívání, fyzické týrání či emoční zanedbávání, s rozvojem kriminálních rysů osobnosti potvrzuje (Becerra-García et al., 2012; Jespersen et al., 2009; Millay et al., 2009). Greenfeld a Snell (1999) odhadují, že téměř šest z deseti odsouzených žen měly v minulosti zkušenosti s psychickým týráním či sexuálním zneužíváním. Jak se ukázalo, traumata z dětství mají souvislost také se suicidálním (SUI) jednáním. Roy et al. (2014) zjistili, že jedinci se suicidálními tendencemi nejsou ve vězeňském prostředí ničím výjimečným, a že odsouzení, kteří se pokusili o sebevraždu opakovaně, zažili v dětství významně víc traumat. Zjevné rozdíly existují mezi odsouzenými se SUI anamnézou a vězni, kteří se nikdy o sebevraždu nepokusili v míře hněvu, agresivity a v oblasti kriminální a násilné historie.

Týrání v dětství se dále ukazuje jako rizikový faktor pro rozvoj různých poruch včetně antisociální poruchy osobnosti a má vliv také na závažnost této poruchy v dospělosti. Nejvýznamnější vliv na rozvoj poruchy osobnosti má fyzické týrání. Sexuální zneužívání pak souvisí s výskytem poruch chování v dospívání více než s rozvinutím antisociálních rysů v dospělosti (Dargis et al., 2016). Zajímavé výsledky přináší řecký kolektiv autorů (Giotakos et al., 2004a), který potvrzuje, že u mužů dopouštějících se sexuálního násilí, se objevuje zvýšená míra zneužívání jedním z rodičů v dětství – otcem u mužů odsouzených za znásilnění, matkou u odsouzených za obtěžování dětí. O rok později (Giotakos et al., 2005) přicházejí s další studií, ve které dávají do souvislosti agresivní a impulzivní tendence pachatelů znásilnění s přítomností symptomů ADHD v dětství.

Také u žen odsouzených za sexuálně motivovaný TČ můžeme, stejně jako u mužů, vystopovat časté zkušenosti se zneužíváním a týráním v dětství. Tyto traumatické události ale mohou navíc souviset se suicidálními tendencemi a s rozvojem antisociální struktury osobnosti v dospělosti (Verona et al., 2005). Avšak nejen týrání a zneužívání v dětství může mít tak závažný vliv na pozdější rozvoj osobnostní patologie a následného kriminálního jednání. Výskyt i jiných traumatických prožitků, které vedou k posttraumatické stresové poruše (PTSD), mají u žen vliv na rozvoj psychopatie a hraniční poruchy osobnosti. Přitom právě rysy hraniční poruchy osobnosti se přidružují jak k antisociálním rysům, tak k symptomům PTSD (Blonigen et al., 2012). Sevecke et al. (2016) zjistili, že zatímco psychopatické osobnostní rysy u delikventních chlapců mohou souviset s fyzickým týráním v dětství, tento vztah u delikventních dívek

prokázan nebyl. Co se týče psychiatrických symptomů obecně, Mannerfeltová s Håkanssonem (2018) našli mezi odsouzenými muži a ženami tyto rozdíly: ženy častěji než muži udávaly psychiatrické hospitalizace, suicidální pokusy, deprese a úzkosti, kdežto muži měli častěji potíže s ovládním násilného chování.

Do vnějších rizikových faktorů kriminality můžeme zařadit působení **životních událostí**. Tzv. výzkum životních událostí (life event research) předpokládá, že „některé životní události mohou být u daného jedince startérem sociální patologie“ (Blatníková & Netík, 2008, s. 37). Životní události s tímto rizikovým potenciálem může být např. nezaměstnanost, nedostatek finančních prostředků, roztržky s partnerem, frustrace či jakékoli bezprostřední vnější stimulace, která iniciuje start nebo pokračování v kriminálním jednání (Blatníková, Netík, 2008).

Níže jsou uvedeny další vnější kriminogenní faktory, jež bývají v literatuře zmiňovány. Protože se však jimi v praktické části práce nezabýváme, představujeme je velmi krátce.

Do **environmentálních faktorů** spadají okolnosti jako např. velikost měst, hustota obydlí, šířka ulic, dopravní síť či přístupnost k parkům, lesům apod, které blíže rozpracovává koncept tzv. *hot spots*. Výzkum těchto míst vychází z předpokladu, že rozložení kriminálních aktivit není náhodné a lze identifikovat místa, kde dochází k jejich větší koncentraci.

Sociokulturní vlivy zahrnují širší okruh proměnných jako subkulturu či celou společnost, ve které jedinec vyrůstá a formuje si vlastní postoje a hodnotový systém, důležitou roli hrají také masmédiá. Mezi sociálně rizikové faktory patří chudoba, nezaměstnanost, nevyhovující bydlení či omezené schopnosti specifických skupin populace stát se plnohodnotnými členy společnosti (Netík & Blatníková, 2008). Záhorská (2007) při mapování sociokulturních faktorů souvisejících s trestným činem vraždy považuje za důležité také to, jaký postoj má společnost k vlastnictví střelných zbraní. Hojně diskutované případy v médiích, především z USA, mohou být příkladem toho, že s narůstajícím množstvím střelných zbraní v domácnostech se zvyšuje podíl vražd spáchaných právě touto zbraní.

Vedle biologických předpokladů, osobnostních charakteristik, sociálních a sociologických podmínek prostředí, díky kterým můžeme do určité míry chování jedince předvídat, existují situace, které spustí jednání zcela neočekávané. Tyto názory vycházejí z tzv. **výzkumu chaosu**,

zaměřeného na vliv náhody, tedy na situaci, kterou nelze předvídat ani ovlivnit. Některé trestné činy mohou být dle těchto názorů produktem náhodných okolností a kriminální jednání nemusí být vždy logickým vyústěním kauzálního řetězce různých příčin, ale mohou se naopak objevit vzorce chování, kterým nenasvědčovaly žádné příznaky v dosavadní životní cestě jedince. Výzkum chaosu postihuje momenty, které byly přehlíženy a doplňuje názorové spektrum na řadu psychologických problémů včetně motivace (Čírtková, 1998).

Obecně platí, že většina rizikových faktorů jsou obdobné jak pro ženy, tak pro muže. Steffensmeier a Allanová (1996) shrnují, že delikventní ženy často pocházejí z nízkého socioekonomického statusu, mají nízké vzdělání, bývají často nezaměstnané a pocházejí z menšinových skupin. Protože ženská kriminalita v průběhu času kopíruje křivku mužské kriminality, lze předpokládat jejich podobnou etiologii. U některých faktorů se však zdá, že mají pro ženy ve srovnání s muži výraznější nebo dokonce zcela odlišný dopad. Existují faktory, jimiž jsou ženy častěji vystaveny, např. sexuální zneužití a faktory, na které jsou ženy citlivější, např. narušení sociálních vztahů (Blaauw et al., 2020).

2.3. Kriminální recidiva

2.3.1. Vymezení pojmu a problematika zjišťování kriminální recidivy

Obecně je pojmem kriminální recidiva označováno opakování trestné činnosti a v anglosaské odborné literatuře bývá používán jako synonymum k chronickému pachateli (chronic offender), zločinci ze zvyku (habitual offender) či ke kriminálnímu životnímu stylu (criminal lifestyle) nebo kriminální kariéře (criminal carrer). Netík (2019) považuje za vhodné pojmy kriminální recidiva a kriminální kariéra významově odlišovat. Kriminální recidivu vnímá jako obecné označení opakování trestné činnosti, kdežto termín kriminální kariéra obsahuje navíc další aspekty vývoje individuální trestné činnosti (viz úvod kapitoly 2).

Kriminální recidiva (dále také jen recidiva) je častým měřítkem účinnosti jednotlivých opatření či intervenčních aktivit justičního systému a základní východisko pro rozvoj trestní politiky (Rozum et al., 2016). Marešová et al. (2011) rozlišuje dle významu tři pojetí kriminální recidivy:

- trestně právní,
- kriminalisticko-statistické,

- kriminologické.

Ve významu **trestně právním** jde o situaci, kdy se pachatel dopustí trestného činu poté, co byl již pravomocně odsouzen za předchozí trestný čin. V **kriminalisticko-statistickém** významu označuje pojem recidiva opětovné trestní stíhání a odsouzení pachatele k trestu. Jsou to tedy případy opakovaně evidované v kriminální statistice. Nejširší **kriminologické** pojetí chápe recidivu jako opakování asociálního jednání a pokračování v kriminální kariéře, bez ohledu na to, zda pachatel byl za předchozí činy stíhán či potrestán. Rozum et al. (2016) hovoří dále o **penologickém** pojetí recidivy (podobně Marešová, 2008), které sleduje opakovaný pobyt ve VTOS.

Vedle různých pojetí kriminální recidivy, ji můžeme také dělit dle různých kritérií. Návrat k páchání jakékoli trestné činnosti po propuštění z VTOS bývá označována jako **obecná recidiva**. Opakem je **recidiva speciální**, která dle trestního práva ČR označuje situaci, kdy pachatel spáchá stejný (nebo alespoň druhově stejný) trestný čin, za jaký již byl v minulosti odsouzen. Tomuto členění prakticky odpovídá širší a užší pojetí kriminální recidivy (Polišenská et al., 2016).

V této práci pracujeme s pojmem kriminální recidivy ve smyslu obecné recidivy. Při zjišťování míry recidivy u výzkumného souboru vycházíme z údajů uvedených v rejstříku trestů (RT) a u odsouzených sledujeme jednak počet odsouzení a počet uvěznění. Počet odsouzení je obecnější pojem zahrnující jakýkoli typ intervence ze strany trestní justice, počet uvěznění pak specificky označuje výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody včetně výjimečného trestu³.

Sledování recidivy je velmi problematické. Základní otázkou při jejím zjišťování jsou informační zdroje, ze kterých vycházíme. Oficiálně evidované informace o kriminalitě velkou část celkové recidivy nezachycují. Další možností jsou self-reportové studie pachatelů zaměřené na nezákonné jednání, jehož se v daném období mohli dopustit. I tento způsob zjišťování recidivy má však své limity v podobě věrohodnosti respondentů či omezeného množství vzorků, které takové studie dokáží zahrnout. I přes své limity se k výkladu recidivy využívají nejhojněji statistiky Policie ČR a Vězeňské služby ČR, které jsou lehce přístupné

³ Český TZ rozlišuje čtyři typy trestů odnětí svobody: nepodmíněný trest odnětí svobody; podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody; podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem; výjimečný trest.

(Rozum et al., 2016). V práci budeme pro zjišťování jak kriminální recidivy, tak i kriminální kariéry využívat oficiální statistiky, konkrétně informace ze statistik kriminality Policie ČR, statistik o odsouzených osobách VS ČR a z RT.

V roce 2010 činil podíl trestných činů spáchaných recidivisty 54 %, zatímco v roce 2020 to bylo 47 %. Pomalý pokles tohoto podílu lze pozorovat až od roku 2014, přičemž od roku 2019 opět narůstá (tab 10). V souladu s policejními statistikami jsou statistiky VS ČR, ze kterých vyplývá, že zhruba dvě třetiny odsouzených se dopustilo další trestné činnosti i přesto, že již dříve s VTOS mělo zkušenost.

Tabulka 10

Vývoj počtu trestných činů spáchaných recidivisty za období od r. 2010–2020

Rok	celkem objasněných skutků	recidivisté	%
2010	130 744	70 581	54,0
2011	135 168	74 212	54,9
2012	133 373	74 815	56,1
2013	142 207	83 894	59,0
2014	141 336	83 894	59,4
2015	126 083	72 979	58,9
2016	116 117	64 359	55,4
2017	107 920	48 796	45,2
2018	105 710	46 348	43,8
2019	105 994	47 904	45,2
2020	93 140	43 710	46,9

Zdroj: Statistika Policie ČR

Rejstříky trestů nabízejí další údaje jak o fyzických, tak právnických osobách pravomocně odsouzené soudem v trestním řízení. Obsahují záznamy o odsouzení, podmíněném zastavení trestního stíhání, podmíněném odložení návrhu na potrestání, narovnání a o odstoupení od trestního stíhání. Stejně jako u statistických zdrojů Policie ČR a Vězeňské služby ČR i u údajů z RT je třeba pamatovat na to, že zahrnují pouze kriminalitu registrovanou a objasněnou, a tedy že pachatel se mohl dopustit většího počtu trestných činů, než jaký je v RT uveden. Dalším limitem RT je to, že neobsahuje časové údaje o spáchaných deliktech. Bez toho však nelze rozlišit, zda se jedná o recidivu (tedy o opětovné spáchání činu po vykonání sankce), nebo

o situaci, kdy pachatel byl odsouzen za skutek, ke kterému ve skutečnosti došlo již před vykonáním trestu, jehož účinek byl zkoumán (Rozum et al., 2016).

Nejrozsáhlejší studie v našich podmínkách mapuje kriminální kariéru celkem u 4 233 osob. Za nejspolehlivější prediktor recidivy je považován věk, kdy s přibývajícím věkem klesal počet odsouzení. Dále se potvrdilo, že čím dříve osoba spáchá svůj první trestný čin, tím vyšší je pravděpodobnost, že v trestné činnosti bude pokračovat navzdory potrestání. Nejvyšší podíl recidivistů se nachází mezi pachateli majetkové kriminality, nejméně u trestných činů proti životu a zdraví. Za prediktor recidivy bývá považováno také pohlaví, protože ženy recidivují méně než muži (Tomášek, 2015). DeLisi a Piquero (2011) považují za významný prediktor kriminální kariéry poruchu osobnosti a spojují ji s těmi nejaktivnějšími recidivujícími pachateli. Mezi další faktory zvyšující riziko recidivy zahrnují abúzus drog, nezaměstnanost, nízké vzdělání, špatné rodinné zázemí, chudobu v místě bydliště a psychické problémy v minulosti jedince.

Blatníková s Netíkem (2008) ve své práci navrhuje predikční nástroj k posouzení rizika recidivy použitelného ve vězeňském prostředí či při soudním řízení. Z důvodu snadné přístupnosti byly zvoleny pouze statické rizikové faktory recidivy jako oficiální záznamy o kriminální kariéře apod. Jako velmi významný faktor byl shledán opět věk v době prvního odsouzení, který s recidivou kriminální jednání koreloval zejména u násilné trestné činnosti. Zmiňují však potřebu validizační studie nástroje. V zahraniční literatuře je častým nástrojem pro predikci recidivy Level of Service Inventory-Revised (LSI-R) posuzující dynamické faktory, jež však bývá označován jako specificky mužský hodnotící nástroj se slabou predikcí kriminálního chování u žen. Smithová et al. (2009) provedli metaanalýzu tohoto nástroje a přestože připouští, že rodovou kritiku nástroje nelze zcela zamítnout, považují jej za vhodný nástroj k posouzení ženské recidivy.

Vedle otázek, jak recidivu nejlépe zjišťovat a předpovídat, stojí další, a to, jaké faktory ovlivňují vznik recidivy a zvyšují její riziko. Kriminální recidiva představuje pro společnost jeden z nejnebezpečnějších negativních jevů. Tato nebezpečnost je spatřována samotným opakovaným nedodržováním právních norem společnosti s dopadem na majetkovou újmu nebo újmu na životě a zdraví, negativním působením recidivistů na osoby dosud netrestané či prvotrestané, ztížením odhalování jejich trestné činnosti, kdy se z těchto pachatelů v důsledku

dlouhé kriminální kariéry stávají pachatelé profesionální, a v neposlední řadě také pevnou odolností recidivistů vůči jakýmkoli snahám o změnu jejich antisociálního životního stylu.

Na konci osmdesátých let dvacátého století přichází **G. D. Walters a T. W. White** (1989) s tzv. kognitivním modelem kriminality jako životního stylu, jež je složen z osmi druhů kognitivních stylů multirecidivistů. Jsou to zmírňování; odblokování; oprávnění; orientace na moc; povrchní citlivost (sentimentalita); superoptimismus; kognitivní tupost; diskontinuita. Tyto kognitivní styly představují chyby v myšlení manifestující se do určitých vzorců chování a napojují se na specifické motivační struktury při rozhodovacím procesu. Díky těmto kognitivním stylům lze do určité míry vysvětlit, jak pachatelé svou trestnou činnost vnímají a proč riskují další případné uvěznění.

2.3.2. Kriminální recidiva žen

Dle Millay et al. (2009) se až 66 % žen dopustí kriminálního jednání do tří let od svého propuštění. Huebnerová et al. (2010) uvádějí sice nižší poměr recidivujících žen (47 %), avšak většina selhání se objevují během prvních dvou let od propuštění. Podobně je tomu také v Evropě, kdy Mannerfeltová s Håkanssonem (2018) uvádějí, že 62 % odsouzených žen se ve Švédsku ke kriminálnímu životnímu styl vrací (u mužů je to 71 %). Stuart s Brice-Bakerovou (2004) provedli korelační studii, ve které pracovali s dvaceti šesti proměnnými, jež by mohly souviset s recidivou. Jejich soubor byl složen z šedesáti uvězněných žen. Statisticky signifikantní vliv na recidivu se potvrdil u pěti z těchto proměnných. Konkrétně se jedná o **věk, zatčení v průběhu právního dohledu, typ přestupku, věk v době prvního odsouzení a negativní postoj k propuštění**. Obdobně jako u mužů platí pozitivní korelace věku s mírou kriminální recidivy žen a také se prokázalo, že čím mladší je pachatelka v době svého prvního odsouzení, tím vyšší je pravděpodobnost, že se po propuštění vrátí ke kriminálnímu životnímu stylu. Co se týče typu přestupků, vyšší riziko recidivy je u drogových a majetkových deliktů než u násilných a ostatních TČ. Samotný **abúzus** drog byl opakovaně označen za spolehlivý prediktor recidivy (Jones et al., 2018; Millay et al., 2009; Scott et al., 2014), zároveň se však u uživatelů nepotvrdilo vyšší riziko páchaní závažnějších trestných činů (Jones et al., 2018). Podle Huebnerové et al. (2010) téměř třetina recidivujících žen byla po propuštění z vězení závislá na drogách. U žen bylo dále potvrzeno, že riziko recidivy je vyšší u těch žen, které žijí s partnerem užívajícím drogy (Mannerfelt & Håkansson, 2018).

Ukazuje se, že nejspíše specificky ženským prediktorem jak kriminálního jednání, tak následné kriminální recidivy je zkušenost s rizikovým sexuálním chováním (Greiner et al., 2015; Jones et al., 2018). Benda (2005) potvrzuje, že riziko recidivy zvyšuje nejen přítomnost sexuálního, ale také fyzického **týrání** odsouzených žen ať již v průběhu dětství nebo dospělosti.

Stalansová a Lurigio (2015) se snažili nalézt souvislost s kriminální recidivou žen u zcela jiných proměnných. Oproti většině studií zaměřených na statické kriminologické proměnné (věk, věk v době prvního odsouzení, typ přestupků apod.) se orientovali na postpenitenciární oblast (spolupráce s probačním pracovníkem) a vztahovou oblast (rodinné a partnerské vazby). Rodinné **vazby** u žen nabývají větší významnosti než u mužů. Odhaduje se, že až 70–80 % odsouzených žen je matkami (Stuart & Brice-Baker, 2004). Obecně bylo prokázáno, že rodičovská odpovědnost kriminální jednání redukuje, zatímco manželství na kriminální jednání vliv nemá (Broidy & Caufmann, 2006; King et al., 2007; Kreager et al., 2010). Oproti těmto studiím se Stalansová a Lurigio (2015) zaměřili na kvalitu blízkých vztahů a uvádějí, že kvalita partnerského vztahu má zásadní vliv na spolupráci (resp. nespolečnosti) s probačním pracovníkem po propuštění. Nevyhovující partnerský vztah (a také nestabilní bydlení) zvyšuje počet vynechaných probačních schůzek a tato absence souvisí s vyšší pravděpodobností nového zatčení. Spolupráci s probačním dohledem podporují jak vyhovující partnerský vztah, tak rodičovství.

Stejně jako u obecných kriminogenních faktorů, se i u posuzování a predikce míry recidivy nabízí **psychopatie**. Asociální psychopati jsou označováni jako nejčastější zástupci kriminálních recidivistů (Holtfreter & Morash, 2003). Zároveň ale bylo zjištěno, že vliv psychopatických rysů na recidivu se u žen a mužů liší a obecně lze říci, že pachatelky s těmito rysy se ke kriminálnímu jednání vrací méně často. Psychopatie se proto jeví jako velmi slabý prediktor kriminální recidivy žen (Salekin et al., 1998). Limitem uvedené studie je však použití nástrojů k měření psychopatie a samotná symptomatologická odlišnost ženské psychopatie (viz kapitola poruchy osobnosti). Jako vhodnější závěr se jeví předpoklad, že míra psychopatických rysů měřená standardními metodami mapující spíše mužské symptomy psychopatie, ženskou recidivu nepredikuje.

Agboolyová (2017) ve své práci hledá faktory zvyšující riziko kriminální recidivy ve stigmatu, které ženy v Jižní Africe po uvěznění zažívají. Kvalitativní studie stavěná na feministickém modelu mapuje zkušenosti třinácti žen po propuštění. Tyto ženy musely po svém

propuštění a návratu do svých komunit čelit **stigmatizaci**, která měla za následek nezaměstnanost, zpretrhání rodinných vazeb a problémy s bydlením. Následná **ekonomická marginalizace**, útlak a dysfunkční vztahy vytvářejí cestu k opětovnému páchání trestné činnosti. Podobně Holtfreterová et al. (2004) považuje ekonomickou marginalizaci a chudobu za důležitý rizikový faktor kriminální recidivy žen, protože ženy jsou jimi po propuštění z VTOS více ohroženy. I krátkodobá ekonomická pomoc ze strany státu dokázala recidivu žen výrazně snížit.

Nizozemská studie s rozsáhlým vzorkem pachatelů mužského a ženského pohlaví (N = 16 293) dokazuje existenci genderově specifických rizikových faktorů recidivy. Problémy s bydlením, nízké vzdělání, problémy s nezaměstnaností a antisociální vrstevnická skupina souvisejí s obecným recidivismem u mužů, zatímco u žen byly s obecnou i násilnou recidivou silněji spojeny potíže s emocionálním well-being (van der Knaap et al., 2012). Blaauw et al. (2020) se zaměřili na recidividní faktory u „vysoce perzistentních“ (high-level persistent) pachatelek po uložení zvláštního typu trestu, který v Nizozemí pro tyto odsouzené používají (tzv. ISD-Inrichting Stelselmatige Daders⁴). ISD pachatel je zločinec s vysokým rizikem recidivy a odolný vůči behaviorálním intervencím. Jedná se, vzhledem k celkovému počtu pachatelů, o malou skupinu, která je však odpovědná za velkou část veškerých trestných skutků. IDS pachatelky tvořily 43 % recidivujících pachatelek. Nejčastěji se dopustily nenásilných majetkových TČ, výrazně se však snížil počet trestných činů po jejich propuštění. U systematických pachatelek nebyly v anamnéze nalezeny žádné prediktivní faktory obecné recidivy.

Z již provedených studií lze shrnout, že kriminální dráha násilných žen začíná i vrcholí o něco dříve než násilných mužů, pravděpodobnost opakování násilného deliktu je u žen podstatně nižší, a tedy s větší pravděpodobností v dalším násilném jednání nebudou pokračovat. Naopak mladší pachatelky, uživatelky NL, uvězněné za majetkový delikt s dlouhou kriminální historií, mají vyšší pravděpodobnost, že se ke kriminálnímu chování opět vrátí a budou znovu uvězněny (Steffensmeier & Allan, 1996). V pracích ze Spojených států amerických se zdá být důležitá navíc rasová příslušnost pachatelek (Huebner et al., 2010; Jones et al., 2018).

⁴ V překladu „systematických pachatelé“.

3. Ženská agrese

3.1. Definice a vymezení základních pojmů

„**Agresivita** je chápána jako vnitřní dispozice, snadno vybavitelná pohotovost k agresivnímu chování. **Agrese** je vnější projev, vlastní akt agresivního chování“ (Šrutová, 2012, s. 209).

Převažují názory, že agresivita patří k přirozené výbavě všech živých tvorů, avšak agresivním způsobům chování se člověk učí především v průběhu svého vývoje (Šrutová, 2012). Z definice Netíka et al. (1997) vyplývá, že kriminální agrese může být jak útočná, tak obranná – ofenzivní vs. defenzivní, s rozdílem v emocionálním doprovodu pocíťovaném před a během agresivního jednání. K *ofenzivní* agresi se pojí pocity zlosti a hněvu. *Defenzivní* agresi doprovázejí pocity strachu a ohrožení. Chladná agrese pak postrádá jakékoli citové hnutí. Čírtková (2000) kriminální agresi dále dělí dle míry promyšlenosti na *reaktivní* kriminální agresi, která je neplánovaná a na *instrumentální* kriminální agresi, kterou jedinec připravuje dopředu a má jasný cíl.

Netík et al. (1997) si pokládají otázku, v jakém vztahu je kriminální agrese k osobnosti. Poukazují na to, že agresivita (zjišťovaná psychologickými testy) se častěji než u pachatelů násilných deliktů vyskytuje u pachatelů majetkové trestné činnosti, příp. je výskyt srovnatelný s nekriminální populací. Problém vidí ve zjednodušení pojmu trestného činu, který představuje pouze „obecnou charakteristiku zjednodušující vlastní kriminálně agresivní chování“ (s. 58). Trestně právní vymezení deliktu se opírá jen o některé aspekty chování pachatele (např. míra zavinění), zatímco jiné aspekty nezohledňuje (např. povaha či nápadnosti TČ). Pojem agresivity autoři považují z hlediska forenzně psychologického za zavádějící a upozorňují, že u pachatelů násilných deliktů se zpravidla agresivita jako typický osobnostní rys neobjevuje ani v osobnostních testech, ani v analýze dosavadního chování.

3.2. Genderové rozdíly agrese

Nárůst počtu výzkumných studií zaměřených na diferenciaci a specifikaci ženské agrese za poslední léta naznačuje zvýšený zájem odborníků o tuto oblast. Jednotlivé práce se zaměřují především na odlišnost využívání typů agrese mezi muži a ženami, ale nechybí ani studie, které zkoumají specificky ženské motivy agresivního jednání. Otázka, zda tou hlavní příčinou

rozdílnosti mužské a ženské agrese jsou biologické faktory, či vliv socializace a diferenciací sociálních rolí, není doposud zodpovězena. Je totiž velmi pravděpodobné, že stejně jako u jiných sociálních konceptů, i zde dochází ke kombinaci více proměnných. Jak jsme mohli z uvedených výzkumů zajistit, jisté rozdíly v projevech agrese máme možnost pozorovat již u malých dětí. Je možno tedy předpokládat, že existuje jakýsi vrozený faktor, který ovlivňuje naše používání agrese. Nemůžeme ale přehlížet vliv socializace, díky které ve vývoji jedince dochází k další diferenciaci genderových rolí a k nárůstu těchto již existujících odlišností. V českých podmínkách se genderovým rozdílnostem agrese věnuje např. Netík s Blatníkovou, nicméně domácích i evropských výzkumů není mnoho. Nutností je tedy studium zahraničních, převážně amerických prací, které mohou nabízet základní východiska pro zkoumání ženské agrese, avšak jejich výsledky nelze, vzhledem k rozdílnosti kultur, využít k vytváření teorií v našich podmínkách. Práce týkající se kriminálního násilí žen se zaměřují převážně na pachatelky vraždy, americké studie také na pachatelky sériových vražd (Frei et al., 2006; Greenfeld & Snell, 1999; Harrison et al., 2019).

Ze statistik kriminality je zřejmé, že násilnou kriminalitu ženy páchají v mnohem menší míře než muži. Fry (1998) konstatuje, že tento rozdíl existuje napříč různými kulturami. Muži jsou také častěji pachatelé vražd a dalších násilných TČ. To ovšem neznamená, že se ženy nechovají agresivně vůbec. Ženská agrese je spíše vnímána jako méně častá a méně závažná. Základní rozdíl mezi mužskou a ženskou agresí je tedy v její **kvantitě**. Zastánci biologických faktorů tvrdí, že genderové rozdíly můžeme pozorovat již okolo druhého roku věku dítěte a za tímto účelem své zkoumání cílí na dětskou populaci. Baillargeon et al. (2007) testovali sedmnáctiměsíční děti, u kterých následně pozorovali další vývoj a změny až do 29. měsíce. Výsledky naznačují, že již u sedmnácti měsíčních batolat byly zjevné určité rozdíly v agresivních projevech v tom smyslu, že častěji se k fyzické agresi uchýlovali chlapi. Konkrétně k agresivnímu chování docházelo u pěti procent chlapců, ale pouze u jednoho procenta dívek. Autoři dále uvádějí, že nezaznamenali žádnou významnou změnu v chování u dětí mezi 17. a 29. měsícem věku.

Muži projevují agresivitu spíše přímo, při kontaktu s neznámou osobou jsou důvěřivější a pružněji reagují na nevstřícné projevy. Naopak ženy mají větší zájem o mezilidské vztahy a jsou empatičtější. Pokud projevují agresivitu, jedná se spíše o agresi nepřímou, převážně slovní. V kontaktu s neznámou osobou jsou méně důvěřivé. Nejčastější projevy agrese se přitom vyskytují mezi osobami stejného pohlaví (muž vůči muži, žena vůči ženě) než

v situacích, ve kterých se setkávají osoby pohlaví opačného. Tímto Netík s Blatníkovou (2007) poukazují na skutečnost, že muži a ženy se liší v preferovaném **typu agrese**. To ve shodě potvrzuje řada dalších studií. Např. kolektiv severských autorů se zaměřil na dospívající jedince z různých kultur, přičemž jejich cílem bylo zmapovat frekvenci fyzické, verbální a nepřímé agrese u tří věkových skupin – osm, jedenáct a patnáct let. Výstupem z této práce je vývojový pokles výskytu fyzické agrese jak mezi dívkami, tak mezi chlapci. Naopak tomu bylo u verbální agrese, jejíž frekvence se s věkem lehce zvyšovala. Dále autoři zaznamenali značný rozdíl v poměru nepřímé agrese, která byla u dívek ve všech zemích častější než u chlapců (Österman et al., 1998). Nepřímá verbální agrese, konkrétně tzv. „drbání“, se stala předmětem zájmů McAndrewa (2014). Tvrdí, že oproti mužům, není toto chování u žen pouhým stereotypem sloužící k vyplnění společenských situací, ale že jej často používají ve smyslu pomluv, a tedy agresivním způsobem.

Z jiných prací vyplývá, že ženy se odlišují také **motivem a způsobem provedení** násilných TČ. Harrisonová et al. (2015) na základě 64 případů sériových vražd spáchaných ženami od r. 1821 až do r. 2008 popisuje typický profil těchto pachatelů. K motivům uvádí, že sadistický hédonismus a sexuálně motivované sériové vraždy jsou mezi ženami raritou, nejčastěji identifikovaným motivem je materiální zisk a nejčastějším způsobem provedení TČ je otrava či udušení. K dalším motivům patří moc a odvěta. Barisová (2014) svůj výzkum prováděla s tureckými ženami odsouzenými za násilný trestný čin. Motivy ženské agrese rozděluje na defenzivní/reaktivní, kdy má násilí charakter odpovědi na útok; a aktivní/cílené, která slouží k odplatě. Studie ukazuje, že primární motivací ženského agresivního chování je sebeobrana, jejíž frekvence ve vzorku převažuje. Dále ji zajímala souvislost mezi spáchaným násilím a dřívější zkušeností s agresí. Z výsledků je zřejmé, že naprostá většina žen, které se chovaly násilně, měla osobní zkušenost s agresí vůči své osobě. Buď byly týrané v dětství rodiči, nebo poté svým životním partnerem. Závěrem autorka dodává, že její studie dokazuje, že ženy se vůči svému partnerovi chovají násilně ne proto, že jsou ve své podstatě agresivní, ale proto, že zabít partnera vnímají jako jedinou možnou cestu k ochraně vlastní osoby. Tím lze ženskou agresi ve většině případů označit za obrannou, čímž se zásadně od té mužské odlišuje. Podobně se i Rivera et al. (2014) zaměřují nejen na páchaní násilí ženami, ale také na jejich **viktimizaci**. Předností tohoto výzkumu je velikost vzorku, který činí téměř 580 žen. Ty byly rozděleny do skupin dle cíle agrese (vůči svému partnerovi a vůči ostatním lidem) a její formy (přímá fyzická či zavražďování). Ve shodě s výzkumem Barisové (2014) uvádějí přímou úměru mezi viktimizací a pozdějším násilným chováním. Jak upozorňují, do intervence mířené na ženy, které

spáchaly násilný trestný čin, je nutné začlenit také řešení jejich viktimologické historie. Viktimizace byla potvrzena také u 14 % sériových vražedkyň. Harrisonová et al. (2015) však odhadují, že toto procento je reálně mnohem vyšší.

Typ oběti je dalším genderově diferenciacním znakem agrese. Ženy oproti mužům mnohem častěji vedou svůj útok proti osobě, kterou znají nebo s ní mají blízký vztah. Poměr pachatelů a pachatelek sériových vražd vedených proti známé oběti je 48:91 %. Oběťmi byly převážně osoby s menší pravděpodobností, že útok opětvují-dítě, starší či nemohoucí osoby (Harrison et al., 2019). K oběti se vztahuje také **místo** realizace deliktu. Ženy se násilné trestné činnosti nejčastěji dopouštějí ve známém prostředí, např. škola, okolí domova či přímo domov. Muži naopak páchají násilí nejčastěji mimo domov a na otevřeném prostranství jako např. park (Frei et al., 2006; Greenfeld & Snell, 1999).

Britská studie se zabývala sociální reprezentací agrese u mužů a žen. Byly zjištěny rozdílné sociální reprezentace agresivity závislé na pohlaví, které následně vedou k **odlišnému hodnocení** agrese. Ženy svou vlastní agresi vnímaly jako osobní selhání a ztrátu sebekontroly, zatímco pro muže agrese představuje kontrolu nad ostatními a slouží k zachování či posílení vlastní sebeúcty. U dívek je navíc velmi malá pravděpodobnost, že verbální napadání přeroste ve fyzické napadení, což je u mužů naopak velmi snadné (Campbell & Muncer, 1994). Podobně i Harrisová (1995) shledala genderové rozdíly v hodnocení agrese, a navíc přináší zajímavý pohled na pohlaví útočníka jako na významný činitel ovlivňující vnímání a hodnocení agrese. Její respondenti měli za úkol hodnotit modelové situace, ve kterých bylo vyobrazeno násilí páchané mužem či ženou. Muži nejenže tolerovali vyšší míru užívání fyzického násilí, ale také ve větší míře než ženy podporovali vyšší trest pro fiktivního agresora. Ženy naopak častěji tolerovaly agresi podnícenou omezováním osobní svobody nebo vlastního kapitálu. Mužští respondenti vypověděli, že by v situaci, ve které by byla agresorem žena, projevíli mnohem větší sebekontrolu, což podporuje hypotézu, že agrese směřovaná proti ženě je vnímaná jako závažnější.

Krabbendam et al. (2014) se zmiňují o dalším typickém znaku ženské agrese, kterým je tendence obracet agresi vůči sobě. Ženy se mnohem častěji než muži dopouštějí **automutilačního jednání**. Navíc výskyt tzv. autoagrese v průběhu dospívání je relativně spolehlivým prediktorem nejen dalšího autoagresivního jednání v průběhu dalších let, ale dle autorů také zvyšuje riziko heteroagrese.

4. Osobnost pachatele

Úvod kapitoly je věnován v první řadě stručnému vymezení pojmu osobnost. Následně jsou představeny stěžejní atributy vztahující se k osobnosti pachatele jako poruchy osobnosti, motivace či inteligence a v poslední části kapitoly jsou uvedeny existující typologie pachatelek trestné činnosti.

Obecně pojem osobnost Nakonečný (1995, s 9) definuje jako „celek dispozic k psychickým reakcím, který způsobuje, že v téže situaci reagují různí lidé různě a že tyto reakce vykazují určitou jednotu citění, myšlení, vnímání, představ a snah.“ Netík et al. (1997, s 52) uvádějí, že „pojem osobnosti pachatele vychází z předpokladu, že existuje určitá konstelace vlastností, rysů osobnosti, typická pro delikventy, a tudíž pravděpodobně odpovědná za jejich kriminální chování.“

První snahy vystihnout osobnostní rysy typické pro kriminální populaci se objevuje v 19. století u již zmíněného C. Lombrosa v jeho koncepci rozeného zločince. Na ni navazují další teorie, které se snaží postihnout osobnostní charakteristiky u pachatelů trestné činnosti. Na určení konkrétních osobnostních vlastností kriminálních jedinců se zaměřovaly zejména psychologicky orientované teorie kriminality (viz str. 19–20). Mezi takové vlastnosti patří tato konkrétní kombinace (Čírtková, 1998): snížená úzkostnost (osoba bez obav se pouští do nových i nejistých situací); zvýšená impulzivnost (preferance aktivity, dění) a nezávislost na odměně (lhostejnost ke chvále i trestu). Podobně Gottfredson a Hirschi (1990) uvádějí, že pachatelé trestných činů jsou impulzivní, s nedostatečnou sebekontrolou a rádi vyhledávají rizikové situace. U nás se o popis osobnosti pachatelek závažné trestné činnosti pokusili Blatníková s Netíkem (2007). Dle jejich zjištění jsou ženy páchající závažnou trestnou činností (ať násilnou či nenásilnou) ve srovnání s normou více podezřívavé, nedůvěřivé a citově ploché. Manifestují pocity nedostačivosti, nízkou sebedůvěru a sebeúctu. Pachatelky násilné trestné činnosti jsou navíc egocentrické, mají sklon k manipulacím, k impulsivnímu a návykovému chování.

Postupně se studie zaměřují spíše na poznání osobnosti pachatelů z hlediska jejich vnitřní diference a otázka odlišnosti kriminální populace od té nekriminální nahrazuje otázku odlišnosti mezi pachateli navzájem. Při zkoumání osobnosti pachatele se pozornost soudních znalců zaměřuje na následujících deset oblastí, které zahrnují všechny podstatné vlivy při vývoji osobnosti (Vykopalová, 2001):

- zjišťování podmínek psychického formování osobnosti pachatele (rodina, škola, instituce apod.);
- zjišťování kriminogenních podmínek konkrétní životní situace, které mohly ovlivnit spáchání trestného činu;
- analýzu sociálně psychických vlastností osobnosti (názory, postoje, zájmy, potřeby, charakterové zvláštnosti);
- zjišťování motivace, včetně vlivu návykových látek, nemoci, stresu apod.;
- zjišťování příslušnosti k sociálně závadovým skupinám;
- zjišťování předchozí trestné činnosti, okolnosti spáchání apod.;
- zjišťování charakteru uložených trestů, chování v průběhu výkonu trestu, udělení amnestie, chování po propuštění na svobodu, způsob začlenění do společnosti;
- zjišťování kvality sociálního začlenění (v rodině, na pracovišti);
- zjišťování případného ochranného léčení;
- prognózy dalšího chování a možnosti změny životního způsobu.

4.1. Poruchy osobnosti a psychopatie

Určení přítomnosti poruchy osobnosti je v rámci studia osobnosti jedince, zvláště pachatelů TČ, jeho důležitou součástí. Níže jsou zmíněny ty poruchy osobnosti, které se z forezního hlediska jeví jako zásadní. Na úvod pokládáme za důležité zmínit různorodé užívání pojmů spojených s poruchami osobnosti a vymezit významově pojmy pro tuto práci.

Nutnost vymezení konceptu psychopatie vychází z odlišného používání pojmů v odborné literatuře, jehož příčinou jsou jednak změny v průběhu historie, a také rozdílnosti v evropském a americkém diagnostickém pojetí. Psychopatie označovala v dřívějších dobách poruchu osobnosti obecně a asociální psychopatie byla nahrazena antisociální poruchou osobnosti. V některých případech označuje sociopatii v širším smyslu. V anglosaské literatuře se užívá jiný význam pro antisociální poruchu osobnosti a psychopatii, přičemž antisociální porucha osobnosti je pojem obecnější. Jako synonymum psychopatie je pak používán pojem disociální porucha osobnosti (Netík, 2019). Právě tento typ poruchy osobnosti je nejčastěji spojován s porušováním společenských norem a dle MKN-10 (Mezinárodní statistická klasifikace nemocí, 10 revize) je charakterizovaná bezohledností, nedostatkem soucitu a nízkou tolerancí k frustraci a agresivnímu jednání. V této práci používáme pojem psychopatie v souladu s jeho užším významem jako disociální (dříve asociální) porucha osobnosti.

Netík et al. (1997) považují na základě studií mnoha domácích i zahraničních prací asociální poruchu osobnosti jako jednu z hlavních patologií (společně s abúzem NL, poruchami intelektu, neurotickými rysy, organickým postižením CNS a sexuální deviací) objevující se u kriminálních jedinců. Podobně Heretik (2004) má za to, že disociální porucha osobnosti je nejrizikovější faktor pro rozvoj kriminální kariéry. Prevalence psychopatie v populace vězněných osob bývá v různých zdrojích uváděná odlišně, v osmdesátých letech to bylo až 100 %. Studie zaměřené na zjištění míry psychopatie osobnosti u kriminální populace se však často orientovaly na pachatele násilných TČ či specificky na TČ vraždy. Závěry o prevalenci psychopatie z takových studií tak mohou být zavádějící. Na druhou stranu dolní hranice prevalence psychopatie se pohybuje zpravidla okolo 30 %, někdy 20 %. Velký počet psychopatů se dle Čírtkové (1998) nachází ve skupině recidivujících pachatelů. Psychopatické rysy osobnosti jsou považovány za jeden z nejsilnějších prediktorů násilí (Davidson et al., 2016; de Tribolet-Hardy et al., 2014) a pravděpodobně jsou také důležitým faktorem ovlivňující proces nápravy odsouzených (Thomson et al., 2016). Výskyt psychopatie mezi odsouzenými ženami je nižší než mezi odsouzenými muži a uvádí se okolo 15 %. Symptomatika psychopatie se však u žen vyvíjí odlišně a mnohem častěji se překrývá se symptomy jiných duševních poruch. Objevuje se komorbidita s depresemi, úzkostmi, histriónskou poruchou osobnosti a autoagresivním chováním. V jejich anamnéze nenalzáme typické násilí a agresivitu v dětství. (McKeown, 2010; Salekin et al., 1998).

Nejpoužívanějším nástrojem k měření psychopatie ve forenzní psychologii je PCL-R (Psychopathy Checklist – Revised). Tradiční koncept psychopatie sestává ze dvou faktorů. První faktor (F1) reflektuje osobnostní charakteristiky jako sobeckost, necitelnost, nedostatek empatie a lítosti, mělké prožívání, grandiozitu, manipulativní chování a povrchní šarm. Druhý faktor (F2), projevující se v chování, zahrnuje mladistvou kriminalitu pokračující do dospělosti, impulzivitu a nízkou toleranci vůči nudě (Hare et al., 1990). Oba faktory jsou však zaměřeny na muže a bylo zjištěno, že ženská psychopatie se vyznačuje jinými charakteristikami. Typické charakteristiky F1 ženské vězeňské populace jsou nedostatek empatie a viny, časté klamání, vyhledávání nových podnětů a zážitků a prožívání nudy. F2 se projevuje ranými poruchami chování, promiskuitou a antisociálním chováním v dospělosti (Rutherford et al., 1996; Salekin et al., 1997; Salekin et al., 1998). Někteří autoři tak položky dotazníku PCL-R k indentifikaci psychopatických rysů u žen považují za nepoužitelné. Z výše uvedených zjištění lze shrnout, že ženská psychopatie se od té mužské liší v a) **prevalenci**; b) **symptomatickém schématu**; c) **diagnostické komorbiditě**.

Psychopatie se často ve výzkumných studiích používá jako proměnná, která ovlivňuje další osobnostní vlastnosti, typ spáchaného deliktu či pravděpodobnost recidivy. Nejčastěji se lze setkat s pracemi zjišťujícími vztah mezi psychopatií a agresivitou, z nichž některé jsou věnované pachatelkám trestné činnosti. Dvoufaktorový model PCL-R psychopatie v ženské kriminální populaci nekoreluje ani s verbální ani fyzickou agresí a není to ani spolehlivý nástroj k predikci recidivy pachatelek (Rutherford et al, 1996; Salekin et al., 1997; Salekin et al., 1998). Ukázalo se, že pro diagnostiku ženské psychopatie a diferenciaci dle pohlaví je vhodnější čtyřfaktorový model strukturou nadřazený modelu dvoufaktorovému. Spolehlivěji také dokáže předvídat agresivní chování žen (Thomson et al., 2019). Obsahuje:

- **interpersonální oblast** – grandiozita, povrchní kouzlo, manipulativní chování;
- **afektivní oblast** – nedostatek lítosti, mělké prožívání, bezcitnost, nedostatek empatie;
- **oblast životního stylu** – citlivost na prožívání nudy, impulzivita, nedostatek realistických dlouhodobých cílů;
- **antisociální oblast** – snížená kontrola chování, delikvence v dospívání a dospělosti.

Nejsilnější prediktorem různých forem agrese u žen je konkrétně antisociální oblast psychopatie. Asociace mezi afektivní oblastí psychopatie a fyzickou agresí je významná pouze u žen, zatímco asociace mezi antisociální oblastí a nepřímou agresí je významná jen pro muže. Pro obě pohlaví pak platí, že verbální agresí lze predikovat dle oblasti interpersonální. U mužů existuje silné spojení mezi fyzickým zneužíváním a fyzickou agresivitou, ale pouze u osob s nižší úrovní afektivních psychopatických vlastností. U žen je vysoká míra fyzické agresivity spojena s vysokými afektivními psychopatickými vlastnostmi, ale pouze u těch s celoživotní anamnézou fyzického zneužívání (Thomson et al., 2019).

Také kriminální recidiva bývá spojována s psychopatickými rysy. Heinzen et al. (2011) zjistili, že interpersonální faktor (F1) ve dvoufaktorovém modelu psychopatie pozitivně asociuje s délkou odsouzení, ale už ne s počtem předchozích odsouzení. Naopak antisociální faktor (F2) se negativně vztahuje k délce odsouzení a pozitivně k počtu předchozích odsouzení. Zhodnocení psychopatických rysů, inteligence a kriminální historie, které zmínění autoři ve své práci také provedli, přináší závěr, že pachatelé s vyššími hodnotami na behaviorálním faktoru psychopatie (F2) jsou méně inteligentní s vysokým rizikem recidivy. Osoby s vyššími hodnotami interpersonálního faktoru psychopatie (F1) vykazují vyšší inteligenci než ostatní psychopatičtí pachatelé a mají nižší počet odsouzení, avšak delší dobu trestu. Nepsychopatičtí

pachatelé jsou nejinteligentnější podskupinou vězňů s pozitivní prognózou a nižším rizikem recidivy.

Co se týká rozlišení míry psychopatických rysů mezi skupinami odsouzených dle typu spáchaného TČ, nejvyššího skóre dosahují odsouzení za sexuální násilné trestné činy. Naopak nejnižší skórují pachatelé domácího násilí. Vyšší výskyt poruchy osobnosti je u osob páchajících současně násilné a nenásilné TČ než pouze u těch, kteří spáchali násilný TČ (Karlsson et al., 2016; Sturup et al., 2016). I když u všech sexuálně motivovaných vrahů můžeme předpokládat určité osobnostní patologie v popředí s antisociální poruchou osobnosti (Chan & Heide, 2009), sérioví pachatelé vykazují výraznější rysy narcistické či schizoidní poruchy osobnosti a/nebo obsesivně-kompulzivní symptomy (Chan et al., 2015). Jedinečná explorační studie Hildebrandové a Culhaneho (2015) porovnává data získaná od čtyř sériových vražedkyň za účelem prozkoumat osobnostní rysy těchto žen. Autory zajímaly základní demografické charakteristiky odsouzených žen a míra psychopatologických rysů. I přes omezení v podobě malého počtu respondentek tato práce poskytuje první data psychologického měření přímo od žen odsouzených za sériové vraždy a získané údaje poskytují základ pro další výzkum.

Přesto, že o poruše osobnosti lze hovořit pouze u dospělého jedince, protože u dětí a mladistvých se předpokládá doposud neukončený vývoj osobnosti, studie zaměřené na psychopatické rysy u mladistvých delikventů nejsou ničím výjimečným (Cale et al., 2015; Decuyper et al., 2013; Freeman et al., 2005; Lee et al., 2010). Morrellová s Burtonem (2014) zjišťovali psychopatické rysy u mladistvých pachatelů sexuální trestné činnosti s předpokladem, že psychopatie u dospělých má počátky již v dětství či během dospívání, a že souvisí s kriminálním a násilným chováním v dospělosti. Pravděpodobnost, že se z mladistvých pachatelů sexuálně motivovaných vražd stanou sérioví vrazi je okolo 27 % (Myers et al., 2009). Podle dalších autorů se vyšší riziko recidivy těchto závažných trestných činů váže, jak u mladistvých, tak dospělých pachatelů, k psychopatickým rysům osobnosti a k diagnóze sexuálního sadismu (Beauregard & Proulx, 2002; Chan & Heide, 2009; Hill et al., 2007; Hill et al., 2008; Myers, 2004). Genderové rozdíly mladistvých delikventů uvádí Urben et al. (2016), kteří mladistvé dívky popisují jako více depresivní s nižší mírou psychopatických rysů. Dle Hamptona et al. (2014) hraje u mladistvých důležitou roli intelekt, jež zmírňuje sílu vztahu mezi mírou jejich psychopatie a delikvence. Mezi rané příznaky vývoje psychopatie patří dle Praška (2015) problémy ve školním vývoji (záškoláctví, snížená známka z chování, nedokončené základní vzdělání při dobré inteligenci), problémy ve výchově (útěky z domova, umístění ve

výchovném ústavu), v sexuálním životě (promiskuita) a v neposlední řadě v problémovém sociálním vývoji (porušování společenských norem před 15 rokem věku, navazující recidiva, abúzus návykových látek). Většina těchto ukazatelů je sledována v anamnézách našich respondentek.

Z forezního hlediska je sice disociální porucha osobnosti nejvýznamnější poruchou osobnosti, ale není jedinou, kterou můžeme v kriminální populaci nalézt. Pachatelé se mohou vyznačovat rovněž jinými rysy, např. histriónskými, narcistními, schizoidními apod. (Polišenská et al., 2016). Sprague et al. (2012) souhlasí s již uvedenou rozdílnou symptomatologií psychopatie u žen a domnívají se, že interpersonálně-efektivní a impulzivně-antisociální faktory psychopatie mohou být přidruženy k hraniční poruše osobnosti a že hraniční porucha osobnosti odráží ženskou fenotypovou expresi psychopatie.

4.2. Intelligence

Psychologické pojetí inteligence spadá na pomezí kognitivní psychologie a psychologie osobnosti. Blatný (2010) ji, vzhledem k tomu, že se jedná o obecnou rozumovou schopnost umožňující zpracovávat informace pomocí myšlenkových operací, považuje za základní kognitivní stránku osobnosti. I když neexistuje ustálená definice inteligence, její součástí bývá uváděná kvalita myšlenkových operací, hlavně těch abstraktních, schopnost učení se ze zkušenosti a schopnost přizpůsobení se. Implicitní teorie inteligence uvádějí konkrétní projevy jako: praktickou schopnost řešit problémy; verbální schopnosti; sociální kompetence. Explicitní teorie odborníků nejsou jednotné. Strídají se názory od toho, že inteligence je jednotná vlastnost, až k tomu, že ji tvoří několik více méně nezávislých schopností. Shoda panuje v mínění, že podléhá kulturnímu vlivu. Obecně také platí, že postupem času se pojetí inteligence rozšiřuje a zapojují se do ní koncepty jako např. emoční, morální, sociální či praktická inteligence (Plháková 2010).

Nižší intelekt jako možný vnitřní rizikový faktor kriminality je zmíněn v druhé kapitole této práce, ze které je zřejmé, že nejenže kauzální propojení nízkého IQ a kriminality je minimálně sporné, ale z domácích i zahraničních studií také vyvstává otázka, zda je měření intelektu u kriminální populace vůbec přínosné, resp. jakými metodami by toto měření mělo probíhat, aby byla zachována co největší míra validity a výsledky odrážely objektivní realitu. Více

k validitě, hodnocení inteligenčních testů a kulturním kontextům inteligence uvádí např. Plháková (2010).

V zahraničních studiích je často mapována úroveň inteligence pachatelů TČ v souvislosti s dalšími proměnnými jako jsou typ TČ (Cantor et al., 2005; McKeown & Thomson, 2019; Nijman et al., 2009) nebo ve vztahu k psychopatii. Názory na vztah inteligence a psychopatie nejsou jednotné. Zatímco dřívější studie o výskytu psychopatie u inteligentních jedinců diskutovaly, novější studie ukazují, že psychopatické rysy nejsou závislé na nižším intelektu. Stejně tak Netík et al. (1997) upozorňují, že diagnóza psychopatie předpokládá alespoň průměrnou inteligenci a dobré sociální kompetence zkoumané osoby. Proto při subnormním intelektu doporučují hovořit o simplexní osobnosti spíše než o poruše osobnosti. V nekriminální ženské populaci byla zjištěna pozitivní korelace interpersonálního faktoru psychopatie s mírou inteligence. Obzvláště schopnost verbálního porozumění je u žen spojováno s vyšší mírou psychopatie (Ben-Yaacov & Glicksohn, 2018). U ženské kriminální populace tento vztah nalezen nebyl, ale byla nalezena negativní korelace mezi faktorem sociální deviace psychopatie a inteligencí (Spironelli et al., 2014). Další výzkumy prokázaly, že inteligence má vztah ke specifickým dimenzím PCL-R, což může být důvod, proč některé studie nenašly asociaci mezi inteligencí a psychopatií dle celkového skóru PCL-R. V mužské kriminální populaci je negativní vztah mezi prostorovou inteligencí a skóru F2 psychopatie dle PCL-R a pozitivní mezi verbální inteligencí a skórem F1 (de Tribolet-Hardy et al., 2014). Studie zahrnující odsouzené ženy jsou však nejednoznačné či naznačují spíše nižší míru vztahu inteligence a psychopatie (Vitacco et al., 2008).

4.3. Motivace

V psychologii je koncept motivace definován jako interní proces regulace chování. Je to dynamický činitel osobnosti jedince, který obsahuje emoční a kognitivní procesy. Na motivaci usuzujeme nepřímou z toho, jaký má jedinec cíl a jaké úsilí vynakládá k jeho dosažení (Stuchlíková, 2010).

Motivace v kriminální psychologii znázorňuje subjektivní stránku trestného činu, vysvětluje, proč se jedinec zachoval kriminálně. Každé jednání je motivováno, což znamená, že v kontextu kriminální psychologie neexistuje nemotivovaná trestná činnost, ale pouze trestná činnost bez známého motivu. Zkoumání kriminální motivace je „psychologický ekvivalent

kriminologického zájmu o příčiny kriminality“ (Čírtková, 1998, s. 77). V podstatě každá pohnutka může být, za určitých okolností, kriminogenním faktorem. Pachatelé se od nekriminální populace neliší žádnými zvláštními motivy. To, co obě populace nejspíše odlišuje, jsou motivační procesy. Každá obecná teorie motivace ke konceptu kriminální motivace přispěla svou měrou. Psychoanalytický přístup vysvětluje kriminální jednání skrze konflikty z období dětství, behaviorální teorie přikládá význam procesům sociálního učení, kognitivní přístup zase předpokládá u pachatelů mylná kognitivní schémata, která jim pomáhá ospravedlnit své jednání a zachovat pozitivní sebeobraz. V neposlední řadě je potřeba zmínit přístup, který do svého výkladu kriminální motivace zahrnuje náhodu. Tento přístup bývá nazýván výzkum chaosu. Všimá si případů, které jsou výrazně podmíněny shodou náhodných okolností a snaží se vysvětlit případy, v nichž se objevují vzorce chování, které se u daného jedince nedaly předpovídat, protože neodpovídají jeho dosavadní životní cestě. Teorie chaosu poukazuje na to, že některé trestné činy mohou být produktem náhodných okolností, které nebyly dříve předvídatelné (Čírtková, 1998).

Na motivaci založenou koncepci vývoje kriminální kariéry představuje Walters (1990). Ve svém modelu popisuje čtyři fáze kriminální kariéry – prekriminální; raná; pokročilá a fáze kriminálního vyhoření či stádium zralosti a pět typů motivace k TČ, jejíž poměry se v každém vývojovém stupni kriminální kariéry liší. Motivaci dělí na primární (strach) a sekundární (vztek/rebelie, síla/kontrola, vzrušení/potěšení, chamtivost/lenost). U mladých pachatelů do 18 let ve fázi prekriminální dominuje jako motiv kriminálního jednání pocitu vzrušení a potěšení. Pro tuto fázi jsou typické trestné činy výtržnictví, vandalismu a majetkové trestné činy. V průběhu další fáze (raná kriminální fáze) se do popředí dostává motiv chamtivosti či lenosti. Přetrvávají většinou majetkové trestné činy, které však dosahují vyšších škod a objevují se násilné trestné činy. V pokročilé fázi (mezi 29–40 lety věku pachatele) se nejčastěji objevují motivy strachu a vzteku nebo rebelie. Vzrůstá také motiv kontroly a moci. Poslední fáze vyhoření či zralosti je typická celkovým poklesem trestné činnosti a postupně dochází k desistanci kriminální kariéry. Upouštění od kriminálního jednání z důvodu fyzické anebo psychické nedostačivosti označuje Walters pojmem „kriminální vyhoření“. V případě, že u pachatele dojde ke změně životních hodnot a postojů, hovoří o „zralosti“.

Netík (2019) uvádí, že motivační strukturu konkrétního trestného činu lze zpravidla odhadnout na základě pečlivé analýzy způsobu jeho provedení. Má za to, že mezi kriminálními a nekriminálními osobami není podstatný rozdíl v motivech a jim odpovídajících cílech.

Zásadní je rozdílnost ve způsobech dosahování cílů. Navíc kriminální recidivisté mají obecně omezený repertoár chování i omezený počet motivů.

Výčet konkrétních komponent osobnosti pachatelů by mohl být mnohem delší. V literatuře se v souvislosti s kriminálním jednáním hovoří např. o empatii, resp. jejím nedostatkem převážně u násilníků, postojích a kognitivní distorzi, která má vliv na to, jak osoby samy před sebou ospravedlňují svůj čin, kriminálních stylů myšlení apod. Výše jsou zmíněny pouze ukazatelé vztahující se k praktické části této práce. U našeho souboru byly zjišťovány základní osobnostní charakteristiky a tendence k poruše osobnosti dle do dotazníku TCI-R, inteligence a spouštěče (tedy okolnosti a motivace) kriminálního jednání odsouzených žen.

4.4. Typologie pachatelek trestné činnosti

Studium osobnosti je ve forenzní psychologii úzce spjato s vytvářením typologií pachatelů. Ty umožňují třídění pachatelů trestných činů podle určitých kritérií, znaků či souborů znaků do skupin, z nichž lze každou charakterizovat pomocí určitého modelu. Čírtková a Červinka (1994) na druhou stranu upozorňují, že vytvářením typologií pachatelů se může udržovat představa o odlišnosti osobnosti pachatelů od osobnosti nekriminální populace a živí tak jeden z již překonaných mýtů forenzní psychologie. Přesto jsme se rozhodli tomuto tématu věnovat část kapitoly o osobnosti pachatelů se změření na ženy - pachatelky. Níže představujeme šest autorů, kteří nějakou typologii pachatelek trestných činů vytvořili.

4.4.1. Typologie dle Lombrosa a Ferrera

Za jednu z prvních typologií ženských pachatelek lze považovat rozlišení delikventek dle typu trestného činu od Lombrosa a Ferrera z roku 1895. I přesto, že empirie tuto klasifikaci později vyvrátila a z dnešního pohledu je zastaralá, je významná pro svou snahu diferenciaci ženských pachatelek od mužů. Pachatelky rozlišili na (Blatníková & Netík, 2007):

- ***prostitutky;***
- ***potratářky;***
- ***vražedkyně dětí;***
- ***spoluvinice znásilnění.***

4.4.2. Typologie dle Dalyové

O něco později uvedla svou typologii ženských pachatelek také Dalyová, která zdůrazňuje viktimizaci a zneužívání drog u ženských pachatelek závažnějších trestných činů. Taktéž ona svou typologii rozděluje do čtyř skupin (Blatníková & Netík, 2007):

- **street women** (ženy na ulici) – mívající v anamnéze sexuální zneužívání, útoky z domova a prostituci;
- **harmed and harming women** (zraněné a zraňující ženy) – tyto ženy taktéž často zažily zneužití či týrání v dětském věku. Vyznačují se drogovou závislostí a agresivním chováním při intoxikaci;
- **battered women** (bité ženy) – pachatelky jednající agresivně v reakci na násilí manžela;
- **v drogách angažované ženy** – nejen uživatelky OPL, ale také dealerky ve spojení s blízkými lidmi nebo členy rodiny.

4.4.3. Typologie dle Matthewsové

Matthewsová se svými spolupracovníky navrhla rozlišení pachatelek sexuálních trestných činů. Vycházejí přitom z kategorizací Atkinsonové dle motivace kriminálního jednání. Ve své práci navíc doporučují různé strategie zacházení s těmito pachatelkami v rámci penitenciární péče v podmínkách kanadského vězeňství. Jejich typologie zahrnuje taktéž čtyři druhy pachatelek (Blatníková & Netík, 2007):

- **teacher/lover** – tyto ženy se dle autorů dopouštějí trestných činů z pozice moci, obvykle díky svému věku a roli, kterou zaujímají v životě oběti. Název kategorie vyjadřuje pachatelčino přesvědčení, že její jednání (sexuální zneužívání) není trestný čin, naopak že je pro oběť laskavostí, kdy jedná jako učitelka či milenka. Oběťmi jsou dospívající chlapci, které staví do role svých milenců, svádí je a jedná s nimi jako s dospělými;
- **male coerced/male accompanied** – do této kategorie jsou řazeny ženy přinucené mužem k trestnému jednání nebo ženy spolupachatelky, kdy se žena nedopouští trestného činu sama. Velmi důležitá je zde existence ovlivňování či donucování ze strany partnera. Takové ženy se vyznačují silnou vztahovou závislostí na muži, nízkým sebehodnocením spojeným se submisivitou, pocity osamělosti a bezmocnosti v interpersonálních vztazích. Není výjimkou, že ve vztahu je žena týrána. Její role je však aktivnější a motivace více vnitřní;
- **predisposed** – dle autorů se predisponované ženy dopouští sexuálních trestných činů na svých dětech samy, bez přítomnosti další osoby. Nejčastěji ji páchají na dětech mladších 6 let;

- **angry/impulsive** – do této kategorie jsou zařazeny pachatelky, které neodpovídají svými rysy žádnému z předchozích typů. Často se jedná o ženy, které se trestného činu dopouštějí v afektu, a obětí bývá dospělý muž.

Z názvu i popisu jednotlivých typů pachatelek lze vidět, že Matthewsová předpokládá, že kriminální sexuální chování žen je jakousi reakcí na vlastní traumatické zkušenosti a potřebou reinscenovat tyto své zážitky.

4.4.4. Typologie dle Megargeeho

Stejně jako Matthewsová se i Megargee pokusil o typologii ženských pachatelek, která bude mít dopad na způsoby zacházení s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody. Ve své studii autor (Megargee, 1997) předkládá typologii obsahující 9 skupin rozdělených dle výsledků psychologického vyšetření odsouzených žen: **Able, Baker, Charlie, Delta, Easy, Foxtrot, George, How a Item**. Desátý typ s názvem Jupiter přidal pro odsouzené muže. Těchto devět typů soustředil dále do třech skupin, které charakterizoval na základě profilů odsouzených na standartních klinických škálách dotazníku MMPI-2:

- **skupina 1.**

Do první skupiny zařadil Megargee typy **Able, Baker, Easy a Item**. Tato skupina je dle autora nejslibnější z hlediska kriminální predikce. U těchto typů není žádná z klinických škál výrazně zvýšená nad normu. V anamnéze těchto typů nenacházíme patologické prvky v oblasti rodinné či vzdělávací a v civilním životě jsou tyto ženy popisovány jako přizpůsobivé.

- **skupina 2.**

Tuto skupinu tvoří typy **George a Delta**, pro které jsou charakteristické středně zvýšené profily a zvýšené skóry v některých škálách nad normu. Konkrétně Megargee uvádí odchylky ve škálách psychopatie, deprese a hypochondrie. Určité rozdíly se nacházejí i mezi dvěma typy této skupiny, a to v míře psychopatie - typ **George** se vyznačuje její nižší mírou, zatímco typ **Delta** se díky vyšší míře psychopatie častěji dostává do konfliktů v penitenciárním prostředí a vyžaduje tak speciální zacházení.

- **skupina 3.**

Typy **Foxtrot, Charlie a How** jsou označovány jako nejvíce deviantní či patologičtí, a ne výjimečně vyžadují psychiatrickou intervenci. K těmto osobnostním typům odsouzených žen

autor dále navrhl diferencované postupy zacházení v podmínkách VTOS. V USA se proto Megargeeho typologie široce využívá.

4.4.5. Typologie dle Coopera

Cooper (2000) ve své práci uvádí typologii pachatelek trestného činu **vraždy**, ve které využil klasifikaci sériových vrahů vyvinuté FBI a ženy pachatelky rozděluje do následujících šesti typů:

- **vražedkyně z komfortu** – jsou motivované materiálním ziskem;
- **vizionářské vražedkyně** – trpí duševní poruchou, nejčastěji sluchovými halucinacemi;
- **hédonistické vražedkyně** – často jednájí pod vlivem deviantních sexuálních pohnutek;
- **mocensky orientované vražedkyně** – motivací je u těchto žen moc, kterou cítí nad svou obětí. Autor uvádí, že tento typ pachatelek můžeme najít ve zdravotnictví a oběťmi bývají slabší osoby, např. senioři nebo děti;
- **učňovský typ** – tyto pachatelky páchají činy pod vlivem silnější osoby – „učitele“;
- **atypická vražedkyně** – zde autor zahrnuje ostatní pachatelky, které své činy páchají pod vlivem více vzájemně propojených motivů.

4.4.6. Typologie dle Colea

Pachatelky vražd byly a dodnes jsou skupinou pachatelek, která odborníky velmi zajímá a o její kategorizaci se pokusili i jiní autoři. Např. Cole stejně jako Cooper rozdělil tyto pachatelky do šesti skupin, avšak hlavním kritériem při jejich rozlišování bylo psychiatrické vyšetření, kterému se ženy podrobily. Coleova typologie zahrnuje (Blatníková & Netík, 2007):

- **masochistické ženy** – jsou emočně spíše stabilní, s dobrou sebekontrolou. Žijí s mužem, který je dlouhodobě týrá, trestný čin není plánovaný a muže usmrtily nástrojem, který byl právě v kritické situaci přítomen v blízkosti ženy;
- **otevřeně hostilní ženy** – jsou emočně nestabilní, impulsivní a vyznačují se konflikty ve vztahu k autoritám. Oběti často napadají s úmyslem ublížit než usmrtit;
- **skrytě hostilní ženy** – hostilita je u nich méně zjevná než u předchozího typu, zlost se snaží potlačovat a oběti se stává slabší osoba, často dítě;
- **psychotické ženy** – tyto ženy se k vraždě uchylují pod vlivem patologických motivů a psychotického onemocnění. Samotný čin si nemusí pamatovat, a tudíž neprojevují ani lítost;
- **amorální ženy** – se vyznačují antisociálním chováním v minulosti, nízkou mírou empatie a trestného činu se dopouštějí ze ziskových důvodů. Mohou mít vyšší intelekt;

- **neschopné ženy** – zabíjejí na příkaz partnera, jsou slabé, submisivní, závislé na vztazích s malými praktickými schopnostmi.

Z Coleho typologie vycházel např. Heretik (1999), který uvádí, že nejčastěji se u pachatelek vraždy objevují masochistické a psychotické typy. Připomíná také, že velká část rozdílů zjištěných během studie vychází nejspíše z rozdílných sociálně – kulturních rolí žen v naší společnosti.

Další pokus klasifikace pachatelek **vraždy dítěte** prezentuje McKee (2006). Jeho model tvoří pět kategorií, přičemž názvy jednotlivých typů popisují kvalitu vztahu matky: „**lhostejná matka**“, „**zneužívající/zanedbávající matka**“, „**psychotická matka**“, „**odvetná matka motivovaná pomstou**“, „**psychopatická matka**“. Za jednu z prvních klasifikací pachatelů vražd dítěte je považována klasifikace **Philipa Resnického**, která vychází ze zjevného motivu. Rozlišuje těchto pět motivů: „**altruistický**“; „**psychiatrický**“; „**nechtěné těhotenství**“; „**zabití způsobená úrazem**“ a zabití jako tzv. „**manželská pomsta**“ (Blatníková & Netík, 2007).

Existující teorie osobnosti pachatelek se snaží osvětlit původ kriminálního, především násilného jednání skrze temperament, emoční nestabilitu, traumatické zážitky, interpersonální vztahy, psychickou patologii a deviaci i charakterové vlastnosti. Jak však připomíná Čírtková (2000), osobnost nepředstavuje jediný a výlučný zdroj chování. Tentýž jedinec se totiž může v totožné situaci zachovat různě. Osobnostní faktory by proto měly být při zkoumání kriminálního jednání doplněny o další důležitý faktor, kterým jsou situační vlivy.

5. Cloningerova teorie osobnosti

Počátky Cloningerovy teorie osobnosti sahají do 80. let 20. století. Tehdy se společně se svými kolegy Bohmanem a Sigvardssonem podílel na studii známé jako stockholmská adopční studie (*Stockholm Adoption Study*). Cloninger et al. (1981) na vzorku více než 800 adoptovaných mužů zjišťovali dědičnost alkoholismu a popsali dva typy alkoholismu, které se od sebe liší v některých osobnostních rysech. Tyto rozdíly se nacházejí v tabulce 11.

Tabulka 11

Přehled rozdílů mezi typem I a II alkoholismu

Charakteristika	Typ I Alkoholismu	Typ II Alkoholismu
Faktory	genetické + prostředí	primárně genetické
Pohlaví	muži i ženy	převážně muži
Typický věk nástupu	po 25. roku	před 25. rokem
Problémy	- ztráta kontroly nad pitím - nárazové pití - pocity viny - progresivně zhoršující se závislost	- neschopnost abstinovat - pití spojené s agresí a problémy se zákonem - závislost se progresivně nezhoršuje
Osobnostní charakteristiky	<i>Zvýšené:</i> vyhýbání se poškození; závislost na odměně <i>Nízké:</i> vyhledávání nového	<i>Zvýšené:</i> vyhledávání nového <i>Nízké:</i> vyhýbání se poškození; závislost na odměně
Motivace	Pitím uvolňují napětí	Pitím chtějí vyvolat euforii

Zdroj: Cloninger et al. (1996)

Následné replikace zahrnovaly ženskou populaci (Bohman et al. 1981) nebo osoby pocházející z jiného prostředí (Sigvardsson et al., 1996), konkrétně se jednalo o Švédsko. Obě tyto studie potvrdily původní zjištění. Na základě výsledků stockholmské adopční studie a následných analýz Cloninger identifikovat tři osobnostní dimenze, které jsou dědičné, na sobě nezávislé a odlišují se v aktivitě neurotransmitterových systémů (Cloninger, 1987b): vyhledávání nového (*novelty seeking, NS*), vyhýbání se poškození (*harm avoidance, HA*) a závislost na odměně (*reward dependence, RD*). K těmto dimenzím vytvořil dotazník TPQ-Tridimensional Personality Questionnaire (Cloninger, 1987a), který byl prvním Cloningerovým sebehodnotícím osobnostním dotazníkem pro dospělé. K dotvoření konečné teorie osobnosti objevil nezávislý faktor odolnosti (*persistence, PS*), který byl původně subškálou dimenze závislosti na odměně, pomocí faktorové analýzy potvrdil vzájemnou nezávislost a vnitřní

konzistenci dimenzí temperamentu, a nakonec do modelu zahrnul tři dimenze charakteru: sebeřízení (*Self-directedness, SD*), spolupráce (*Cooperativeness, CO*) a sebezpřesazení (*Self-transcendence, ST*). Konečný model tedy obsahuje sedm dimenzí osobnosti, ke kterému Cloninger vytvořil dotazník TCI-Temperament and Character Inventory, později také revidovanou verzi TCI-R (Blatný, 2010).

Cloninger osobnost definuje jako dynamickou organizaci psychobiologických systémů, kterými se osoba formuje a svým unikátním způsobem přizpůsobuje vnitřnímu i vnějšímu prostředí. V osobnosti je zahrnutý systém regulující poznávání, emoce a náladu, individuální kontrolu impulzů a sociální vztahy. Osobnost člověka pak charakterizuje způsob, jakým se učí ze zkušenosti a jak následně přizpůsobuje své city, myšlenky a skutky (Cloninger & Svrakic, 1997). Jde o komplexní stupňovitý systém, který je složený z jednotlivých psychobiologických dimenzí temperamentu a charakteru (Praško, 2015).

5.1. Temperament

Cloninger (1994) definuje temperament jako dědičné rozdíly základních automatických odpovědí na emoční stimuly, které mají vztah k neurobiologickým funkcím jedince. Jedná se o oblasti spojené s emočním prožíváním jako amygdala, hypotalamus, stratus a další části limbického systému. Temperamentové dimenze jsou odrazem funkce jednotlivých mozkových systémů jedince a jsou pozorovatelné již od raného dětství. Temperamentové rysy (NS – vyhledávání nového, HA - vyhýbání se poškození, RD - závislost na odměně, PS - odolnost) představují dědičné rozdíly základních automatických odpovědí na emoční stimuly. Pocity strachu jsou asociované s dimenzí HA, hněv s NS, RD souvisí s attachmentem a PS s ambicemi a ctižádostí. Temperamentové dimenze jsou relativně stabilní v čase, mají v populaci normální rozložení a vyskytují se napříč kulturami (Cloninger & Svrakic, 1997). Zatímco dimenze NS a RD jsou relativně nezávislé na náladě, dimenze HA kovariuje s momentální náladou a úzkostí (Svrakic et al., 1992).

Temperamentové dimenze lze různě kombinovat a tyto kombinace vysokých a nízkých hodnot vytvářejí jednotlivé temperamentové typy (Cloninger & Svrakic, 1997). Ty mohou být extrémní (všechny tři dimenze mají vysoký nebo nízký skóre), výrazné (dvě z dimenzí mají vysoký nebo nízký skóre a jedna průměrný) a mírné (jedna dimenze s vysokým nebo nízkým skórem, dvě dimenze průměrné). Charakteristiky extrémního temperamentu jsou uvedeny v tabulce 12. Do

této temperamentové konfigurace nebyla zařazena dimenze PS, neboť koncept extrémních typů jí chápe jako součást dimenze závislost na odměně v původním modelu.

Tabulka 12

Extrémní temperamentové typy

Temperamentové typy	vyhledávání nového	vyhýbání se poškození	závislost na odměně
Antisociální	vysoký	nízký	nízký
Histriónský	vysoký	nízký	vysoký
Pasivně agresivní	vysoký	vysoký	vysoký
Explozivní	vysoký	vysoký	nízký
Obsesivní	nízký	vysoký	nízký
Schizoidní	nízký	nízký	nízký
Cyklotymní	nízký	nízký	vysoký
Pasivně závislý	nízký	vysoký	vysoký

Zdroj: Coninger & Svrakic (1997)

Lidé, kteří skórují vysoko nebo nízko v jednotlivých dimenzích, jsou typičtí ve svém chování bez ohledu na okolnosti. Naopak ti, kteří skórují k průměru, jsou nekonzistentní a jejich chování je závislé na situaci. Cloninger et al. (1994) klasifikují osoby dosahující průměrných skóru ve třech temperamentových dimenzích (NS, HA a RD) jako „flexibilní“ a uvádějí, že by měly tvořit asi 3,7 % z dané populace. Oproti osobám s vysokými nebo nízkými hodnotami v jednotlivých dimenzích, které jsou ve svém chování stále bez ohledu na okolnosti, jsou flexibilní jedinci schopni adaptace na širokou škálu situací. Předpokládají, že 8 extrémních typů a flexibilní typ tvoří 33 % z dané populace a 8 mírných temperamentových typů tvoří 67 % populace, které jsou charakterizované pouze jednou extrémní hodnotou.

5.2. Charakter

V Cloningerově pojetí se charakter váže ke konceptuálnímu jádru osobnosti, vztahuje se k deklarativní paměti, učení a k vyšším kognitivním funkcím. Je regulovaný hipokampální formací a neokortexem. Lze jej definovat jako individuální rozdíly v pojmání cílů a hodnot. Na rozdíl od temperamentu lze charakter ovládat vůlí a tvoří racionální složku naší osobnosti. Není zcela odpojen od emocí, ale souvisí spíše s vyššími city. Spojujeme jej s vírou, empatií, nadějí, láskou apod. Dozrává během individuálního vývoje v reakci na attachment, sociální

učení a diferenciaci vlastní osoby od dětství až do dospělosti. Jedinečné zkušenosti, kulturní prostředí a konfigurace temperamentu se vztahuje k rychlosti zrání charakteru. Představuje internalizované představy o sobě samém i vnějším okolím. Souvisí s temperamentem v tom smyslu, že optimalizuje adaptaci temperamentu na životní prostředí snižováním rozdílů mezi emocionálními potřebami a normou danou sociálními tlaky. Charakterovými dimenzemi jsou SD - sebeřízení, CO - spolupráce a ST - sebepřesahání (Cloninger, 1994).

Charakterové dimenze lze stejně jako ty temperamentové kombinovat do různých charakterových typů. Charakterové typy se odlišují v cílech, hodnotách a různým sebepojetím. Pomocí skóre charakterových dimenzí lze identifikovat poruchu osobnosti (Cloninger, 2000). Osoby, které mají nízký skóre v SD a CO, lze popsat jako nevyspělé a nespolupracující. Nízká úroveň dimenze SD poukazuje na emoční labilitu a nestálý obraz o sobě. Na základě některých temperamentových dimenzí lze specifikovat subtypy poruch osobnosti, přičemž se jedná o dimenze vyhledávání nového (NS), vyhýbání se poškození (HA) a závislosti na odměně (RD). Naopak nízká hodnota NS a HA společně s nízkou hodnotou RD riziko nevypěstlosti a poruchy osobnosti snižuje (Polišenská, 2009).

Cloninger et al. (1994) uvádějí, stejně jako u temperamentu, také extrémní charakterové typy (tab 13).

Tabulka 13

Extrémní charakterové typy

Charakterové typy	spolupráce	sebeřesah	sebeřízení
Melancholický	nízký	nízký	nízký
Autokratický	nízký	nízký	vysoký
Desorganizovaný	nízký	vysoký	nízký
Paranoidní	nízký	vysoký	vysoký
Závislý	vysoký	nízký	nízký
Organizovaný	vysoký	nízký	vysoký
Cyklotymní	vysoký	vysoký	nízký
Kreativní	vysoký	vysoký	vysoký

Zdroj: Cloninger et al. (1994)

5.3. Popis jednotlivých dimenzí

Vyhledávání nového (NS - novelty seeking)

Tendence vyhledávání nového souvisí s aktivací. Je spojena s explorační aktivitou a impulzivitou. Osoby s vysokým skóre jsou zvědaví, rychle podléhají nudě a jsou lehce popudliví až vznětliví. V chování převládá nesystematičnost. Vysoký skóre ale může vést i k originalitě a novým objevům. Jedinci s nízkými hodnotami jsou velmi zdrženliví, rezervovaní a mají rádi stereotyp. Negativním projevem může být vysoce systematické jednání až puntičkářství. Výše zmíněné rysy korelují s impulzivitou, agresivitou, kriminálním jednáním a extroverzí. U alkoholiků můžeme nalézt kombinaci vysokého tohoto skóre současně s nízkým skóre vyhybání se poškození (HA). Tato kombinace spolu s nízkou závislostí na odměně v dětství predikuje antisociální chování u adolescentů, závislost na návykových látkách a pozdější kriminální jednání v dospělosti (Praško, 2015).

Vyhýbání se poškození (HA - harm avoidance)

Vyhýbání se poškození je dědičný sklon k inhibičnímu jednání v reakci na hrozbu trestu či na frustraci z nedostatku ocenění. Člověk jej může prožívat jako strach z nejistoty, plachost, sociální inhibici, vyhýbání se řešení problémů, pesimistické obavy či anticipaci potíží v situacích, ve kterých se jiní lidé neobávají. Stejně jako u každé další dimenzi je možné rozlišovat její intenzitu a pozitivní či negativní důsledky daného chování. Vysoká míra vyhýbání se poškození může být adaptivní v situacích, které vyžadují opatrnost. Naopak maladaptivní stáhnutí se a pocity úzkosti jsou negativním rysem této dimenze. Lidé s nízkou mírou vyhýbání se poškození bývají bezstarostní, odvážní, optimističtí a společenší. Mezi výhody nízkého skóre patří sebejistota v nebezpečných či nejistých situacích, aktivní snažení se a nízká hladina stresu. Nevýhodou pak až nerealistický optimismus v objektivně nebezpečných situacích (Cloninger & Svrakic, 1997). Dimenze vyhýbání se poškození souvisí s depresivní a úzkostnou symptomatikou. Praško (2015) uvádí, že úzkostní a depresivní pacienti dosahují na této škále vyššího skóre než běžná populace.

Závislost na odměně (RD - reward dependence)

Tato dimenze představuje vzájemný vztah mezi chováním jedince a sociální odměnou. Je charakterizovaná jako citlivost na sociální situace či závislost na souhlasu okolí a souvisí s attachmentem. Lidí dosahující vysokého skóre můžeme popsat jako citlivé, oddané, vřelé a družné. Citlivost na sociální podněty těmito lidem pomáhá vytvářet a udržovat vztahy s ostatními. Nevýhody však může představovat vztahová závislost a sugestibilita. Opakem jsou

osoby chladné, nevšímavé, sociálně necitlivé. Určitou výhodou u osob s nízkými hodnotami je praktičnost a nezávislost těchto lidí (Cloninger & Svrakic, 1997). Praško (2015) popisuje existenci rozdílů mezi pohlavími (vyšší závislosti na odměně se vyznačují častěji ženy) a korelaci s extroverzí a empatií.

Odolnost (PS - persistence)

Odolnost představuje schopnost udržovat určité chování v situacích frustrace. Má vztah k pracovitosti, odhodlanosti a ambicióznosti. Osoby vysoce odolné jsou popisovány jako velmi pracovité a vytrvalé. Lidé s vyššími skóry mají tendenci zvýšit své úsilí v reakci na očekávané odměny a vnímat překážky např. ve formě zklamání či únavy jako osobní výzvy. Vysoká odolnost je za mnoha situací adaptivní strategií chování. Pokud se ale události často či rychle mění, stává se maladaptivní. Naopak nízké skóre se projevuje pasivitou, instabilitou, nečinností. Takoví lidé se při frustraci rychle vzdávají a neusilují o vyšší výkony. Vyšší odolnost se může vyskytovat u pacientů s restriktivní anorexií a obsesivně-kompulzivní symptomatikou. Tato dimenze zastává jako všeobecný zprostředkovatel sebeovládání důležitou roli v emocionální regulaci a ve vývoji osobnosti (Cloninger, 1994; Cloninger & Svrakic, 1997).

Sebeřízení (SD - self-directedness)

Dimenze sebeřízení souvisí s exekutivními schopnostmi jedince. Lidé s vysokou mírou sebeřízení jsou orientovaní na cíl, efektivní a vyznačují se soběstačností, spolehlivostí a zodpovědností. Naopak ti, kteří v této dimenzi dosahují nižších skóre, jsou často bezmocní, nespolehliví, těžce si nastavují a sledují své cíle (Cloninger & Svrakic, 1997). Nízké hodnoty jsou klinicky významné, protože se často vyskytují u všech poruch osobnosti (Praško, 2015).

Spolupráce (CO - cooperativeness)

Dimenze charakterizující míru spolupráce jedince s ostatními lidmi odráží rozdíly ve vnímání sebe jako součásti společnosti. Lidé s vysokým skóre jsou soucitní, tolerantní a podporující, a jsou tedy vhodní pro práci v týmu. Pracovní úkoly vyžadující individuální práci jsou naopak vhodné pro osoby s nízkými hodnotami na této dimenzi. Takoví jedinci mohou být až příliš kritičtí, netolerantní, neochotní pomoci druhým a mají tendenci být bezohlední k právům a pocitům ostatních (Cloninger & Svrakic, 1997).

Sebepřesah (ST - self-transcendence)

Tato dimenze reflektuje, do jaké míry lidé vnímají sebe samého jako neoddělitelnou součást vesmíru jako celku. Lidé s vysokými skóry jsou často duchovně založení, skromní, pokorní a rozvážní. Tyto rysy jim mohou pomoci zejména v situacích utrpení. Nízkými hodnotami se vyznačují lidé, kteří jsou založeni spíše materialisticky a jednají pragmaticky. Mají potíže s přijetím utrpení, selhání, osobní a materiální ztrátou a smrtí (Cloninger & Svrakic, 1997).

Každá z výše uvedených dimenzí je tvořena třemi až pěti škálami. Jednotlivé škály popisují jedince v extrémních situacích, tedy v případech, kdy jednotlivé dimenze mají vysoký či nízký skór. Popis konkrétních rysů je uveden v tabulce 14 (Svrakic et al., 2002).

Pro všechny osobnostní dimenze platí, že jsou zděděné a nezávislé na ostatních, takže v praxi jsou možné všechny kombinace daných dimenzí. Rozdílná konfigurace dimenzí znamená odlišné chování a emocionalitu. K úspěšné predikci jednání jedince je však zapotřebí znát obě konfigurace, jak temperamentových, tak charakterových dimenzí (Cloninger & Svrakic, 1997). Např. antisociální chování a zneužívání návykových látek charakterizovaný nedostatečnou empatií, svědomím a deficitem v oblasti kontroly impulzů je spojován s dezorganizovaným temperamentem a slabým vývojem charakteru (nízké skóre na všech charakterových dimenzích).

Jak již bylo uvedeno, každá dimenze osobnosti je spojena s různými emocionálními stavy, a to včetně aktuálních nálad závislých na přítomných podnětových podmínkách. Toto propojení umožňuje u každého jedince predikovat jeho emocionální odpovědi nebo naopak z emocionální reaktivity odhadovat strukturu osobnosti. Cloninger (1997) ve své práci uvádí emocionální odezvy na odměnu a trest u každé ze sedmi dimenzí osobnosti (tab 15).

Tabulka 14

Popis osobnostních rysů dle škál dotazníku TCI-R

OSOBNOSTNÍ RYSY		
DIMENZE TEMPERAMENTU	Nízké skóre	Vysoké skóre
Vyhledávání nového (novelty seeking - NS)		
<i>NS1 Explorační excitabilita</i>	zdrženlivý	zkoumající
<i>NS2 Impulzivita</i>	rigidní	impulzivní
<i>NS3 Extravagance</i>	šetrný	marnotratný
<i>NS4 Nesystematičnost</i>	stoický	dráždivý
Vyhýbání se poškození (harm avoidance - HA)		
<i>HA1 Anticipační pesimismus</i>	optimistický	pesimistický
<i>HA2 Obavy z neznámého</i>	odvážný	bázlivý
<i>HA3 Plachost</i>	otevřený	plachý
<i>HA4 Unavitelnost</i>	energický	unavitelný
Závislost na odměně (reward dependence - RD)		
<i>RD1 Sentimentalita</i>	kritický	sentimentální
<i>RD2 Otevřenost ke komunikaci</i>	rezervovaný	otevřený
<i>RD3 Attachment</i>	chladný	vřelý
<i>RD4 Závislost</i>	nezávislý	závislý
Odolnost (persistence - PS)		
<i>PS1 Dychtivá snaživost</i>	líný	pilný
<i>PS2 Usilovnost</i>	zhýčkaný	odhodlaný
<i>PS3 Ambicióznost</i>	nesnaživý	ambiciózní
<i>PS4 Perfekcionismus</i>	pragmatický	perfekcionistický
DIMENZE CHARAKTERU	Nízké skóre	Vysoké skóre
Sebeřízení (self-directedness - SD)		
<i>SD1 Zodpovědnost</i>	obviňující	zodpovědný
<i>SD2 Cílevědomost</i>	bez cíle	rozhodný
<i>SD3 Vynalézavost</i>	neobratný	cílesměrný
<i>SD4 Sebepřijetí</i>	ješitný	sebeakceptující
<i>SD5 Sebedisciplína</i>	nedisciplinovaný	disciplinovaný
Spolupráce (cooperativeness - CO)		
<i>CO1 Sociální akceptace</i>	netolerantní	dobrosrdečný
<i>CO2 Empatie</i>	necitlivý	empatický
<i>CO3 Ochota pomáhat</i>	hostilní	nápomocný
<i>CO4 Soucit</i>	mstivý	soucitný
<i>CO5 Integrované svědomí</i>	oportunistický	princiální
Sebepřesah (self-transcendence - ST)		
<i>ST1 Tvořivé sebezapomnění</i>	konvenční	intuitivní
<i>ST2 Transpersonální identifikace</i>	kontrolující	poddajný
<i>ST3 Spirituální akceptace</i>	materialistický	spirituální

Zdroj: Svrakic a kol. (2002), český překlad např. Smékal (2000), Blatný 2010 a Preiss a Klose (2001).

Tabulka 15

Emocionální efekt odměny (+) a trestu (-) s ohledem na sedm dimenzí osobnosti

Dimenze osobnosti	Vysoký skór		Nízký skór	
	+	-	+	-
Vyhledávání nového (NS)	euforický	rozčilený	klidný	stoický
Vyhýbání se poškození (HA)	starostlivý	depresivní	veselý	bázlivý
Závislost na odměně (RD)	sympatizující	znechucený	rezervovaný	lhostejný
Odolnost (PS)	zanícený	vytrvalý	nestabilní	ustrášený
Sebeřízení (SD)	plný naděje	pohotový	pyšný	ostudný
Spolupráce (CO)	milující	shovívavý	opovrhující	mstivý
Sebepřesah (ST)	radostný	smírný	chamtivý	nešťastný

Zdroj: Cloninger (1997)

5.4. Cloningerova teorie osobnosti a poruchy osobnosti

Cloninger se zprvu za účelem predikce poruchy osobnosti zabýval využitím temperamentových dimenzí, nakonec však do svého modelu zařazuje také dimenze charakterové. Právě nízké skóre v charakterových dimenzích se ukázaly k určení poruch osobnosti principiální. K určení konkrétního typu poruchy je nicméně nutné znát konstelaci jak charakteru, tak temperamentu. Nízké sebeřízení (SC) Cloninger (2000) spojuje s nedostatečnou kontrolou impulzů a nezodpovědností. Jedinci s nízkou hodnotou spolupráce (CO) mají stížené fungování v interpersonálních vztazích, protože se vyznačují narcismem a hostilitou. Nízké skóre v dimenzi sebepřesah (ST) asociuje s emoční labilitou a nestabilním sebeobrazem. Pomocí temperamentových dimenzí je možno dále upřesnit jednotlivé subtypy poruch osobnosti (Blatný, 2010). Pro poruchy osobnosti vyhýbavého typu (klastr A podle DSM-IV) jsou charakteristické nízké hodnoty závislosti na odměně (RD), osoby s impulzivní poruchou osobnosti (klastr B podle DSM-IV⁵) mají vysoké vyhledávání nového (NS), úzkostné poruchy osobnosti (klastr C podle DSM-IV) souvisejí s vyššími hodnotami v temperamentové dimenzi vyhýbání se poškození (HA) a u obsesivních pacientů byla shledána zvýšená míra persistence (PS). Asociální typ osobnosti lze vymezit vysokou úrovní vyhledávání nového (NS) a nízkou úrovní vyhýbání se poškození (HA) a závislost na odměně (RD).

⁵ DSM-IV – Diagnostický a statistický manuál duševních poruch (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders), čtvrtá edice. Americká obdoba MKN (Mezinárodní klasifikace nemocí).

Vztahem mezi osobnostními dimenzemi dle Cloningerovy teorie a poruchami osobnosti se u nás věnuje Preiss (2000; Preiss & Klose, 2001) a později také Hajdúk et al. (2016), podle kterých je téměř pro všechny typy poruch osobnosti typické nízké skóre v charakterových dimenzích sebeřízení (SD) a spolupráce (CO). Nízké skóre v dimenzi sebeřízení (SD) se vyznačují odmítáním odpovědnosti a kladením nepřiměřených cílů, v dimenzi spolupráce (CO) nekooperací, sobeckostí a sociální netolerancí. Dimenze sebeřízení (SD) a spolupráce (CO) v případě nízkých hodnot představují společný nespecifický základ pro téměř všechny poruchy osobnosti. Tento předpoklad se nepotvrdil pouze u dvou z dvanácti poruch osobnosti, a to u obsedantní a histriónské poruchy osobnosti. Preiss a Klose (2001) považují za určující pouze dimenzi sebeřízení (SD). Navrhují také interpretaci hodnot této dimenze pro českou populaci. Hodnoty mezi 1. a 2. směrodatnou odchylkou pod průměrem souboru mají být interpretovány jako trend k poruše osobnosti a hodnoty pod hranicí dvou směrodatných odchylek jako porucha osobnosti. Riziko poruchy osobnosti se dle Preisse (2000) snižuje při nízkých hodnotách u temperamentových položek vyhledávání nového (NS) a vyhýbání se poškození (HA).

Vzhledem k možnosti identifikace poruchy osobnosti pomocí dotazníku TCI-R se s jeho využitím můžeme setkat mimo jiné ve studiích zabývajících se osobností pachatelů. I když se jedná především o zahraniční studie, najdou se také práce z českého prostředí. Konkrétní práce a výsledky těchto studií jsou uvedeny v kapitole 7.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

Záměrem praktické části práce je přispět k poznatkům v oblasti ženské kriminality a osobnosti pachatelek trestných činů. Za tímto účelem byla zjišťována řada sociodemografických údajů, byl administrován intelektový test a osobnostní dotazník.

6. Metodologický rámec

Pro účely této práce byl zvolen kvantitativní přístup. Kvůli velmi nízkému počtu studií zaměřených čistě na ženskou kriminalitu v českém prostředí má tato studie v první řadě explorativní charakter. Následná diskriminační analýza identifikuje odchylky v rámci ženské kriminální populace.

6.1. Předmět a cíle výzkumu

Předmětem výzkumu této práce jsou odsouzené ženy. V rámci **výzkumného problému** nás zajímají ženy odsouzené k nepodmíněnému trestu odnětí svobody za různé trestné činy na různě dlouhou dobu. Zaměřili jsme se na identifikaci anamnestických údajů jakožto na potencionální faktory kriminálního chování a na popis osobnostních charakteristik odsouzených žen včetně komparace s nekriminální ženskou populací a diferenciací dle spáchaného skutku.

Hlavním **cílem** této práce je přinést co nejširší vhled do problematiky ženské kriminality a popis osobnosti odsouzených žen. Vzhledem k použitému osobnostnímu dotazníku TCI-R se popis osobnosti vztahuje k temperamentovým a charakterovým škálám Cloningerovy teorie osobnosti. Mezi stanovené cíle patří také popis sociodemografických údajů odsouzených žen. Sociodemografické údaje zaujímají v naší práci značnou část dat a zahrnují širší kontext o primární rodině odsouzených žen, jejich životní styl a informace o dosavadní kriminální kariéře a trestném činu, za který byly v době sběru dat uvězněny. Naší snahou je přinést co nejucelenější informace, které by nám přiblížily specifika ženské kriminality.

Dílčí cíle výzkumu jsou vymezeny takto:

- zpracování teoretických prací shrnující dosavadní poznatky o ženské kriminalitě u nás i v zahraničí;
- zpracování výzkumných studií zaměřených na pachatelky a odsouzené ženy;
- identifikace kriminogenních faktorů žen;

- popis osobnosti odsouzených žen na základě teorie osobnosti C. R. Cloningera;
- identifikace odlišností osobnostních charakteristik mezi kriminální a nekriminální ženskou populací;
- identifikace odlišností uvnitř kriminální ženské populace jak v jejich osobní a kriminální anamnéze, tak v osobnostních charakteristikách.

6.2. Výzkumné otázky a hypotézy

Při vyhodnocování výstupů z praktické části práce se snažíme najít odpovědi na tyto výzkumné otázky:

- Souvisí věk pachatelek s rolí při páchání TČ?
- Souvisí míra IQ s pozitivitou L-skóru dotazníku TCI-R?
- Jaké osobnostní dimenze charakterizují odsouzené ženy?
- Souvisí věk, ve kterém byly ženy poprvé odsouzeny za TČ s osobnostními dimenzemi vyhledávání nového (NS), závislost na odměně (RD) a sebeřízení (SD)?
- V jakých osobnostních dimenzích se liší ženská kriminální a nekriminální populace?
- V jakých osobnostních dimenzích se liší ženy odsouzené za násilný a nenásilný TČ?
- Existuje souvislost mezi typem spáchané trestné činnosti a násilným chováním v průběhu VTOS?
- Liší se pachatelky vraždy a ostatních násilných deliktů ve věku, ve kterém spáchaly TČ?
- V jakých osobnostních dimenzích se odlišují ženy odsouzené za vraždu od žen odsouzených za jiný násilný TČ?
- V jakých osobnostních dimenzích se odlišují pachatelky vraždy od běžné populace?

Na základě odborných pramenů týkajících se tematiky ženské kriminality a osobnosti pachatelů, byly, s ohledem na použité měřicí nástroje, navrženy následující hypotézy:

- H1: Mladší pachatelky se častěji než pachatelky starší dopouštějí TČ ve spolupachatelství.
- H2: L-skór dotazníku TCI-R se liší v závislosti na úrovni intelektu odsouzených žen.
- H3: Existuje vztah mezi věkem na počátku kriminální kariéry a dimenzemi vyhledávání nového (NS), závislost na odměně (RD) a sebeřízení (SD).
- H4: Odsouzené ženy dosahují ve srovnání s nekriminální ženskou populací významně nižších hodnot v dimenzi sebeřízení (SD).
- H5: Pachatelky násilné trestné činnosti skórují oproti pachatelkám nenásilné trestné činnosti významně niž v dimenzích závislost na odměně (RD), odolnost (PS), sebeřízení (SD) a spolupráce (CO).

- H6: Pachatelky násilných TČ dosahují signifikantně nižších skóreů na charakterové škále empatie (CO2) než pachatelky nenásilných TČ.
- H7: Ve VTOS se agresivního chování vůči ostatním dopouštějí častěji pachatelky násilných TČ.
- H8: Nástup kriminální kariéry je u pachatelek vraždy pozdější, než u pachatelek jiných násilných TČ.
- H9: Pachatelky TČ vraždy oproti ostatním pachatelkám násilných TČ dosahují signifikantně vyšších hodnot v osobnostních dimenzích vyhýbání se poškození (HA) a závislost na odměně (RD).
- H10: Pachatelky TČ vraždy vůči běžné populaci skórují níž ve všech dimenzích dotazníku TCI-R kromě vyhýbání se poškození (HA).

6.3. Sběr dat a použité metody

Výzkum byl proveden v ženské věznici ve Světlé nad Sázavou v průběhu roku 2017. Výzkumný soubor byl vybrán metodou náhodného výběru založeného na dobrovolnosti dobrovolnosti a tvoří jej prvotrestané ženy i kriminální recidivistky odsouzené za různě závažné delikty. Ženy z našeho souboru byly odsouzené celkem za 37 různých trestných činů. Některé ženy byly odsouzené „pouze“ za jeden TČ, jiné si odpykávaly souhrnný trest za několik stejných či odlišných TČ. Pro účely práce byla vždy hodnocena data vztahující se k trestné činnosti, za které byly ženy aktuálně odsouzeny.

Psychodiagnostické měření klade na účastnice výzkumu určité nároky na gramotnost, inteligenci a schopnost soustředění pozornosti umožňující vyplnit psychologické testy. Zároveň ve specifickém prostředí věznice je potřeba přizpůsobit se organizačním nárokům a časovému rozvrhu daných oddělení, ve kterých jsou odsouzené umístěné. Z tohoto důvodu nebylo do studie zahrnuto příliš mnoho nástrojů, které by odsouzené ženy zatěžovaly. Velmi náročná testová baterie by motivaci k účasti na výzkumu značně snížila a mohl by se tak zvýšit počet nedokončených testů. Z těchto důvodů byl zvolen jeden komplexní osobnostní dotazník a jeden neverbální test inteligence. Při výběru osobnostního dotazníku byl zohledněn jak celkový počet položek, tak i jejich složitost (délka souvětí, cizí slova, počet položek obsahující dvojité zápor). K měření intelektu byl zvolen neverbální test nezávislý na kultuře a verbálních schopnostech probandek, který lze použít pro hromadné testování.

Informace o osobnosti pachatelek, jejich intelektu, anamnestických údajů a okolnostech spáchání trestného činu jsme zjišťovali pomocí osobnostního dotazníku TCI-R, Vídeňského maticového testu, anamnestického dotazníku, zprávy SARPO, případně pravomocného soudního rozsudku. Testová baterie byla administrována osobně, formou „tužka-papír“. Administrace osobnostního dotazníku i výkonového testu byla provedena především skupinově, výjimečně individuálně. Bezprostředně po vyplnění osobnostního i anamnestického dotazníku byla provedena kontrola chybějících údajů. Neúplné dotazníky TCI-R byly vyřazeny.

6.3.1. Dotazník TCI-R

Hlavním nástrojem je sebehodnotící Cloningerův dotazník TCI-R, ve kterém respondenty odpovídaly na 240 položek na pětistupňové Likertově škále „platí – neplatí“, z nichž 5 otázek je validizačních. Dotazník TCI-R je revidovanou verzí dřívějšího dotazníku TCI-temperament and character inventory (Cloninger et al., 1994). Jednotlivé temperamentové a charakterové znaky Cloningerovy teorie osobnosti tvoří sedm dimenzí dotazníku (viz kapitola 5.3.).

Jako vhodný nástroj pro měření osobnostních charakteristik považuje českou verzi dotazníku TCI-R Kuchařová (2005), která se ve své práci pokusila o jeho validizaci. Nad použitím dotazníku TCI-R u osob ve výkonu trestu odnětí svobody přemýšlel Kožený již na konci devadesátých let dvacátého století a použil jej k popisu osobnosti adolescentů (Kožený & Tišanská, 1998) či žen závislých na návykových látkách (Kožený et al., 1998a). Ve stejném roce jej používá také Gregorová (1998) k popisu osobnosti mladistvých delikventů. Ve své práci jej Hosák a kol. (2005) použil ke zjištění vlivu metamfetaminové závislosti na osobnost. Za vhodný testovací nástroj jej ve forenzním prostředí považuje také Polišínská (2009). Dotazník TCI použila ve své studii za účelem popisu osobnosti pachatelů trestného činu vloupání.

Kožený et al. (1998b) uvádějí, že odsouzení mají oproti jiným jedincům vyšší tendenci k bezstarostnosti, vyhledávání konfrontačních situací, indiferencí a jsou neambiciózně praktičtější. Čepelák a Karabec (1986) popisují hodnoty kriminálních žen jako např. žít vzrušující život, svoboda, být nezávislá, nebýt úzkoprsá.

V zahraničí byl dotazník TCI-R použit ke zjišťování osobnostních charakteristik pachatelů sexuálně motivovaných trestných činů (Giotakos et al., 2004a, Giotakos et al., 2004b), adolescentních delikventů (Atarhouch et al., 2004; Dolan & Rennie, 2007; Ruchkin et al., 1998;

Wiklund et al., 2014) či drogově závislých pachatelů (Allnutt et al., 2008; Lukasiwicz et al., 2007). Stejně jako u nás je i v zahraničí používán k hodnocení poruch osobnosti v popředí s určením disociálních rysů nejen u dospělé populace, ale také u mladistvých (Gustavson et al., 2007; Lennox & Dolan, 2014; Pelissolo et al., 2008).

Existuje řada prací, jež se orientují na nalezení vztahu mezi biopsychosociálním modelem osobnosti prezentovaným dotazníkem TCI-R a metodou PCL-R (Psychopathy Checklist – Revised) sloužícím k diagnostikování psychopatických rysů. Jedná se o metodu polostrukturovaného interview vytvořenou R. Hareem (1990), jež je obzvláště v zahraničí hojně používaná. Dílčími cíli metody je definovat čtyři faktory psychopatie: interpersonální (F1), emocionální (F2), antisociální (F3) a aspekt životního stylu (F4). Korelační studie PCL-R a TCI-R však ve svých závěrech nejsou jednoznačné. Snowden a Gray (2010) u odsouzených mužů našli pozitivní vztah mezi celkovým skóre PCL-R a dimenzí NS dotazníku TCI-R a negativní vztah s dimenzemi HA (vyhýbání se poškození) a CO (spolupráce). Dodávají však, že jednotlivé aspekty psychopatie souvisejí s odlišnými osobnostními dimenzemi dotazníku TCI-R. Zatímco F1 negativně koreluje s dimenzí HA (vyhýbání se poškození), u F2 se jedná o negativní korelaci s dimenzí RD (závislost na odměně). F3 a F4 se vyznačují vyššími skóry v dimenzi NS (vyhledávání nového) současně s nižšími hodnotami v dimenzi CO (spolupráce). Pádua Serafim et al. (2014) srovnávali skupiny psychopatických a nepsychopatických vrahů s kontrolní běžnou populací. Obě kriminální skupiny dosahovaly téměř ve všech osobnostních dimenzích TCI-R nižších hodnot než kontrolní skupina (vyjma skupiny nepsychopatických vrahů v dimenzi HA - vyhýbání se poškození). Psychopatičtí vrahové pak oproti nepsychopatickým vrahům skórovali níže v dimenzích HA (vyhýbání se poškození), RD (závislost na odměně), PS (odolnost), SD (sebeřízení) a CO (spolupráce). Autoři shrnují, že s psychopatií je dle nich spojena většina dimenzí dotazníku TCI-R, souvislost se neprokázala pouze na dvou z nich-NS (vyhledávání nového) a ST (sebeřesah). Zatímco vyšší hladina NS se u dospělé populace zdá být za zásadní antisociální aspekt (F4) psychopatie (Preiss & Klose 2001; Snowden & Gray, 2010), u mladistvých delikventů Lennox s Dolanem (2014) faktor F4 spojují s nižší hodnotou v dimenzi HA (vyhýbání se poškození). Obě tyto dimenze (NS a HA) považují Basoglu et al. (2011) za určující při diagnostikování antisociální poruchy osobnosti. V kontextu psychopatie je dále velmi přínosná práce Rodreové et al. (2019), i když zde není použit dotazník TCI-R. Autoři diferencují pachatele vraždy dle způsobu provedení činu a jeho motivu. Skupina odsouzených za instrumentální vraždu dosahuje v metodě PCL-R signifikantně vyšších skóre na faktoru F1 než skupina odsouzených za expresivní vraždu.

Nejnižších hodnot jak v aspektu F1, tak F2 dosahují pachatelé vražd motivovaných rodinnými a partnerskými vztahy. Nástroj je kromě psychopatických rysů hojně využíván také k posuzování rizika násilné recidivy, což ale část autorů odmítá (Skřivánková, 2020).

Vztah mezi temperamentem a reakcí na hněv ve vězeňském prostředí zjišťoval Jang (2019). Jako zásadní se jeví dimenze NS (vyhledávání nového), jež pozitivně koreluje se všemi typy reakcí (impulzivní reakce, verbální agrese, brachiální agrese a nepřímá reakce). Impulzivní reakci dále charakterizuje pozitivní korelace s HA (vyhýbání se poškození) a negativní s RD (závislost na odměně). Jak fyzická agrese, tak nepřímá reakce kromě zmíněné souvislosti s dimenzí NS (vyhledávání nového) pozitivně koreluje také s dimenzí HA (vyhýbání se poškození).

U uvězněných žen byl dotazník TCI-R použit ve studiích Falka et al. (2017) a Gremora et al. (2005). Gremore et al. (2005) zkoumali schopnost učení pasivního vyhýbání se („passive avoidance learning“) u odsouzených žen. Práce Falka et al. (2017) je zaměřena na kriminální populaci ve Švédsku a zahrnuje 50 žen ve věkovém průměru 40 let. Průměrný počet předchozích odsouzení těchto žen bylo 2,6 a 36 % z nich bylo odsouzeno za násilný TČ. Odsouzené ženy se od běžné populace lišily hodnotami ve všech dimenzích vyjma HA (vyhýbání se poškození) a RD (závislost na odměně). Naproti tomu mužská kriminální populace se oproti normě liší „pouze“ ve třech ze sedmi osobnostních dimenzí. Odchytky od běžné populace jsou tedy u kriminálních žen markantnější, než je tomu u kriminálních mužů. V souvislosti s nižšími hodnotami v charakterových dimenzích SD (sebeřízení) a CO (spolupráce), jež platí také pro mužskou část kriminální populace, autoři hovoří o „nedostatečné charakterové zralosti“ (low character maturity). Naopak shledali, že odsouzené ženy spojují s agresivním chováním jiné dimenze TCI-R než odsouzené muže. U obou pohlaví je však shodná negativní korelace agresivního chování s dimenzemi SD (sebeřízení) a CO (spolupráce).

6.3.2. Vídeňský maticový test

Respondentkám byl k určení obecných intelektových schopností administrován neverbální Vídeňský maticový test A. K. Formanna vycházející z teorie „g“ faktoru, jež formuloval Spearman ve své dvoufaktorové teorii inteligence. Pracuje tedy se schopnostmi usuzovat, odhalovat vzájemné souvislosti a vyvozovat vztahy, které se považují za základní dimenze faktoru obecné inteligence. Test je určen ke zjišťování úrovně neverbální inteligence a je možno

jej administrovat jak individuálně, tak i skupinově. Obsahuje 24 úloh řazenými se vzrůstající obtížností a je časově omezený. Každá úloha obsahuje matici obrázků 3x3 s chybějícím obrázkem ve třetí řadě. Úkolem probanda je doplnit matici výběrem jednoho z nabízených osmi řešení, které nejlépe řadu doplňuje. V testu je obsaženo několik typů pravidel, které osoba musí správně aplikovat na jednotlivé úlohy. Jedná se např. o distribuci symbolů v úloze, slučování symbolů, přibývání nebo úbytek symbolů a kombinace těchto principů pro různé symboly v jedné úloze. V testu proband uplatňuje základní kognitivní schopnosti jako vnímání, myšlení, pozornost či operační paměť (Formann, 2002).

Šrutová (2012) upozorňuje na možné obtíže vznikající při hodnocení osobnosti jedinců pocházejících z jiného národnostního, rasového a kulturního etnika. V takovém případě nelze vždy zcela zjistit, zda hodnocené projevy spadají do rámce osobnosti formované odlišným prostředím, či zda jde o fenomény již psychopatologické. Zvláště zavádějící může být diagnostikování rozumových schopností občanů romského etnika, u něhož běžně užívané výkonové testy mohou výsledky podhodnocovat, jelikož jsou zaměřeny na myšlenkové operace a činnosti, které romské prostředí příliš nepoužívá ani nerozvíjí. Jedná se např. o myšlení abstraktní či pojmově logické. Oproti tomu mají Romové dobrou praktickou inteligenci a vyznačují se vysokou sociální inteligencí, díky které dokážou účinně ovlivňovat vztahy mezi lidmi. A právě již zmíněné odlišné sociokulturní prostředí vyznačující se nedostatečnou stimulací, odlišným temperamentem, jazykem, odlišnou životní orientací a jiným systémem norem a preferovaných hodnot může být důvodem selhávání těchto jedinců v inteligenčních testech.

6.3.3. Sociodemografická data a údaje z anamnézy

Významnou součástí dat tvořily údaje z anamnestického dotazníku (příloha č. 1) a ze zprávy o odsouzené. Ta je vytvořena na základě dílčích dotazníků a rozhovorů se zaměstnanci věznice během první adaptační fáze, kdy jsou odsouzené ženy umístěné na tzv. „nástupním oddělení“.⁶ Zprávy jsou vytvořeny pomocí nástroje SARPO (Souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených), který byl do věznic zaváděn od listopadu 2012 a stal se standardním nástrojem pro tvorbu zpráv o odsouzených. Podmínkou pro práci s nástrojem je proškolení pracovníka.

⁶ Na nástupní oddělení jsou odsouzené umístovány hned po příjezdu do věznice a pobývají zde zpravidla dva týdny dle vyhl. č. 345/1999 Sb., Vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

Anamnestický dotazník se sice s údaji ze zprávy SARPO částečně překrýval, ale na významu nabýval obzvláště u probandek, které byly uvězněny delší dobu. Byl vytvořen pro účely této práce a má za cíl data ze zprávy SARPO doplňovat a aktualizovat. V případech, kdy se informace zjištěné z anamnestických údajů lišily od údajů ze zprávy SARPO, byla dána přednost údajům z dotazníku administrovaného v době sběru dat. Níže jsou uvedeny oblasti, které jsou v programu SARPO jednotlivými pracovníky hodnoceny. Každý odborný zaměstnanec se vyjadřuje k jiné oblasti a postupuje v souladu s manuálem. Mezi zaměstnance, kteří daná rizika a potřeby odsouzených hodnotí, patří vychovatel/ka, speciální pedagog/žka, psycholog/žka a sociální pracovník/ce. Posuzované oblasti obsahují tzv. „statické“ a „dynamické“ faktory, které představují proměnné, jež jsou považovány za rizikové (nebo také naopak protektivní) vzhledem ke kriminálnímu chování a recidivě. Statické faktory představují, podobně jako statické kriminogenní faktory, data z minulosti a obsahují informace o dosavadní kriminální kariéře. Dynamické faktory zahrnují oblast vzdělání a výchovy, závislosti, osobnosti a chování, bydlení, zaměstnání a financí. Dle charakteru konkrétních informací může každá z oblastí obsahovat protektivní nebo rizikové faktory. Např. pokud odsouzená vyrůstala v úplné harmonické nekriminální rodině, se kterou má doposud podporující kontakt, jedná se o protektivní faktor v oblasti rodiny, který může do značné míry snižovat riziko míry recidivy do budoucna. Naopak pro odsouzenou pocházející z kriminálního rodinného prostředí, kde porušování společenských norem není ničím patologickým, bude oblast rodiny rizikovým faktorem i v případě, že rodina představuje podporující zázemí. V tabulce 16 jsou uvedeny pracovní pozice, k nim přiřazené oblasti posuzování a jejich krátké charakteristiky.

Tabulka 16

Přehled posuzovaných oblastí vzhledem k pracovní pozici dle manuálu SARPO

Fukce	Posuzovná oblast	Charaktertika oblastí
Vychovatel/ka	<i>Kriminální kariéra</i>	Trestní minulosti, způsobená újma, aktuální a ostatní trestná činnost;
	<i>Adaptace</i>	Projevy chování a jednání vůči zaměstnancům, vůči jiným odsouzeným, mimořádné projevy nežádoucího chování;
Speciální pedagog/žka	<i>Dotazník sebehodnocení</i>	Vyjádření odsouzené k jednotlivým oblastem jejího života;
	<i>Vzdělání a výchova</i>	Absolvované školy, kurzy, vykonaná praxe, jiné schopnosti a dovednosti, výchova v rodinném prostředí, výchova v jiném než rodinném prostředí, sociálně patologické jevy v průběhu dětství, dětská delikvence, trávení volného času, charakter vrstevnických skupin;
Psycholog/žka	<i>Riziko újmy</i>	Okolnosti TČ, oběť, spouštěcí mechanismy;
	<i>Závislosti</i>	Popis situace před nástupem do VTOS - alkohol, nealkoholové drogy, hazardní hry, jiné závislosti;
	<i>Osobnost a chování</i>	Aktuální psychický stav, psychický porucha, léčení v souvislosti s duševními potížemi, traumatizace, maladaptivní chování;
Sociální pracovník/ce	<i>Rodina a sociální kontakty</i>	Cizinec, rodinný stav, sociální zázemí;
	<i>Bydlení</i>	Adresa, omezení svéprávnosti, (ne)stálost bydlení;
	<i>Zaměstnání</i>	Zaměstnání v minulosti, invalidita, péče o osobu, vedení na úřadu práce;
	<i>Finance</i>	Příjmy, pojištění, závazky.

Údaje ze zpráv SARPO a data z anamnestického dotazníku byly použity při statistickém zpracování dat. Ke zjištění informací o kriminálním chování odsouzených žen byly využity další dostupné záznamy o odsouzených. Jedná se např. o pravomocný rozsudek soudu, výpis z RT nebo také znalecký posudek, pokud byl k danému případu vypracován. Pro účely disertační práce byly ze všech dostupných materiálů sledovány následující proměnné:

- **Aktuální věk** – věk odsouzené v době sběru dat. Aktuální věk odsouzené často neodpovídá věku, ve kterém trestný čin, za který je umístěná ve VTOS, spáchala. Rozdílnost je dána délkou vyšetřování a následného soudního procesu, který může být u závažných zločinů poměrně dlouhý a dále délkou pobytu odsouzené ve VTOS před sběrem dat.

- **Primární rodina** – oblast mapuje typ primární rodiny (úplná/neúplná), ve kterém odsouzené vyrůstaly a zkušenosti s náhradní rodinnou péčí (pěstounská péče, dětský domov, diagnostický ústav, výchovný ústav).
- **Výchova** – subjektivní hodnocení stylu výchovy respondentek. Zahrnuje možnosti: normální, příliš benevolentní, lhostejná, přísná, s fyzickými tresty, ambivalentní a jiná. Do analýzy byla počítána vždy jen jedna odpověď. Pokud některá z respondentek zahrkla zároveň možnost přísné výchovy a fyzické tresty, byla počítána pouze výchova s fyzickými tresty, jakožto vystupňovaná přísná výchova. V případech, kdy respondenty označovaly jiné dvě či více možností, byla výchova označena jako ambivalentní.
- **Dětství** – vyplývá ze subjektivního hodnocení odsouzených a zahrnuje možnosti šťastné a nešťastné.
- **Kriminální rodinné zázemí** – zjišťuje fakt, zda v primární a/nebo v širší rodině lze nalézt kriminální chování. Respondentky měly uvést konkrétního člena rodiny, který byl pravomocně odsouzen.
- **Abúzus v rodině** – zjišťuje výskyt zneužívání návykových látek v primární rodině včetně nadměrného pití alkoholu. Respondentky měly možnost označit člena rodiny, který podle nich měl či má potíže jak s alkoholovými, tak nealkoholovými NL.
- **Dosažené vzdělání rodičů** – hodnocené podle dosaženého vzdělání u každého z rodičů zvlášť.
- **Nejvyšší dosažené vzdělání respondentek** – zahrnuje možnosti: zvláštní nebo nedokončené základní vzdělání, dokončené základní vzdělání, vyučena, středoškolské vzdělání s maturitou, vysokoškolské vzdělání včetně vyšších odborných škol.
- **Užívání návykových látek** – rozlišení intenzity užívání alkoholu, nealkoholových látek i psychiatrických léků.
- **Kriminální kariéra** – obsahuje tři údaje:

- *věk při prvním odsouzení* – jedná se o věk, ve kterém byla respondentka poprvé právoplatně odsouzená, ať k nepodmíněnému VTOS či podmíněnému VTOS (tato varianta je častější). Protože v tomto případě mohou být informace od pachatelů ať už záměrně, či nezáměrně nepřesné, byl pro tento účel zvolen věk uvedený v rejstříku trestů. Je však nutné si uvědomit, že pachatelky mohly páchat trestnou činnost již dlouho před prvním odsouzením, a že roli také hraje délka soudního procesu zejména u složitých a závažných deliktů.
 - *počet odsouzení* – údaj o tom, kolikrát byla odsouzená pravomocně odsouzená.
 - *počet uvěznění* – údaj o tom, kolikrát byla umístěná do VTOS, tedy byla pravomocně odsouzená k nepodmíněnému trestu odnětí svobody.
- **Spouštěcí mechanismy TČ** – identifikace spouštěčů (motivů) toho TČ, za který žena v době sběru dat odsouzená. Pomocí vězeňského systému SARPO lze identifikovat celkem osm různých příčin páchaní trestné činnosti: návyková látka; aktuální psychický stav; konfliktní vztahy; antisociální životní styl; řešení problémů (např. dluhy); sexuální potřeba, jiná potřeba a poslední volba je pro případy, kdy motiv nelze z výpovědi ani z pravomocného rozsudku zjistit.
 - **Oběť TČ** – informace o vztahu odsouzené k oběti její trestné činnosti. Lze charakterizovat oběť neznámou/náhodnou, známou, blízkou a žádnou/právníckou osobu.
 - **Role** – role, kterou odsouzená v trestné činnosti, za kterou je aktuálně odsouzená, hrála. Může být buď pachatelkou, spolupachatelkou, členkou organizované skupiny nebo návodcem. Při souhrnu více trestů s různou rolí, bylo označeno více možností současně.
 - **Charakter TČ** – obsahuje pouze dvě možnosti – neplánovaný či plánovaný.
 - **Maladaptivní chování** – tendence žen k automutilačnímu či suicidálnímu jednání jak v civilním životě, tak během uvěznění.
 - **Psychiatrická léčba** – výskyt psychiatrické léčby v dětství/dospívání i v dospělosti.

- **Sexuální orientace** – obsahuje tři možnosti (heterosexuální, homosexuální a bisexuální)
- **Agresivní chování ve VTOS** – výskyt agresivního chování vůči jiným odsouzeným a/nebo zaměstnancům věznice v průběhu uvěznění. Tyto údaje byly získány z vězeňského systému.

6.4. Postup zpracování a analýzy dat

S daty bylo postupováno v souladu s předpisem o ochraně osobních údajů a všem respondentkám bylo oznámeno, že výstupy z výzkumné části budou zpracovány anonymně. Odsouzené ženy před začátkem administrace podepsaly informovaný souhlas o zpracování osobních údajů (příloha č. 2).

Všechna data byla nejprve převedena do aplikace Microsoft Excel a následně do programu SPSS (verze 25), kde byla zpracována kvantitativně. Vzhledem k zaměření práce byly použity především deskriptivní statistiky. Konkrétně byla použita statistika četností, kontingenční tabulky, chí-kvadrát, Welchův dvouvýběrový t-test, Studentův t-test pro dva nezávislé výběry, Mann – Whitneyův test a Pearsonův korelační koeficient. U všech testů byla zvolena hladina významnosti $\alpha = 0,05$ (5 %). Velikost základního výzkumného souboru nám umožnila soubor dále třídit a provést diferenciální analýzy mezi skupinami odsouzených žen.

Data byla pro větší přehlednost kategorizována do následujících pěti oblastí:

- „**základní údaje**“ obsahují informace o průměrném věku, rodinném stavu, vzdělání a intelektu odsouzených žen;
- oblast „**rodina**“ zachycuje informace o stylu výchovy, náhradní rodinné péči, dětství, etopedických problémech v průběhu dětství, kriminální zátěži v primární rodině a o traumatických zážitcích jak z dětství, tak dospělosti. Pro zařazení traumatických prožitků z dospělosti do této oblasti jsme se rozhodli proto, že většina žen, které nějaký druh traumatu zažilo, uvedlo, že se jednalo o fyzický útok či útoky (21 % z 29 %), které, jak předpokládáme, byly vedeny ze strany manžela či partnera, tedy ze strany blízké osoby;

- oblast „**kriminální chování**“ pojímá údaje o kriminální kariéře žen (věk při prvním odsouzení, počet odsouzení, počet záznamů v RT) a okolnostech spáchání aktuálního trestného činu či trestných činů (motiv, oběť);
- „**životní styl**“ zahrnuje informace týkající se abúzu návykových látek, historii maladaptivního chování, psychiatrické léčby, sexuální orientace a zahrnuje také chování ve VTOS – agresí vůči ostatním odsouzeným a výskyt sebepoškození během VTOS;
- v oblasti „**osobnost**“ jsou zahrnuty výsledky statistické analýzy dotazníku TCI-R.

7. Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný soubor tvoří celkem **286 odsouzených žen**. K 31. 12. 2017 bylo v českých věznicích celkem 1 510 odsouzených žen, tzn., že náš výzkumný vzorek představuje **19 % z cílové populace**. Respondentky z našeho souboru byly odsouzené celkem za 37 různých trestných činů. Naším účelem bylo zahrnout do výzkumu co nejširší vzorek odsouzených žen, proto byla kritéria pro výběr probandek minimální. Do studie byly zahrnuty ženy umístěné ve věznici Světlá nad Sázavou k výkonu trestu odnětí svobody a poskytly dobrovolný souhlas s účastí ve výzkumu a se zpracováním dat. Konkrétně se jednalo o ženy:

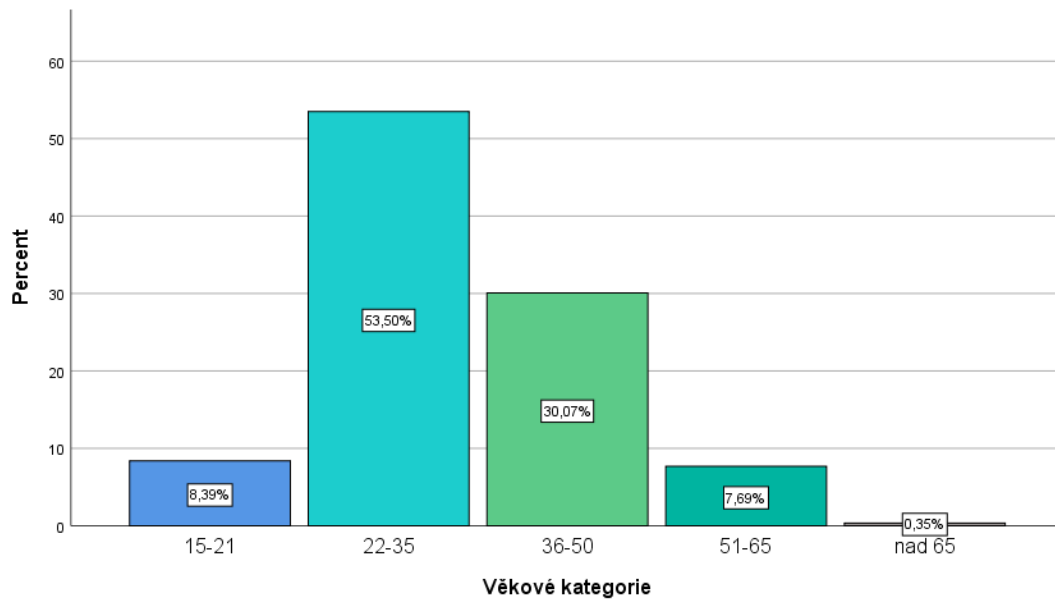
- prvotrestané i recidivistky;
- s různou délkou trestu (od několika měsíců až po doživotí);
- zařazené do typu věznice dohled, dozor, ostraha, zvýšená ostraha, mladiství;
- odsouzené za různě závažné delikty (od nedbalostních činů až po závažné násilné TČ);
- různého věku;
- umístěné ve VTOS různě dlouhou dobu (bezprostředně po nástupu do VTOS či již několik let ve VTOS).

7.1. Základní údaje

Věkový průměr odsouzených je 34 let ($sd = 10,06$) ve věkovém rozpětí 16 až 70 let. Největší podíl odsouzených žen spadá do věkové kategorie 22 až 35 let (obr 8). Většina odsouzených žen je svobodných (63,6 %) a dosáhlo pouze základního vzdělání (55 %; obr 9).

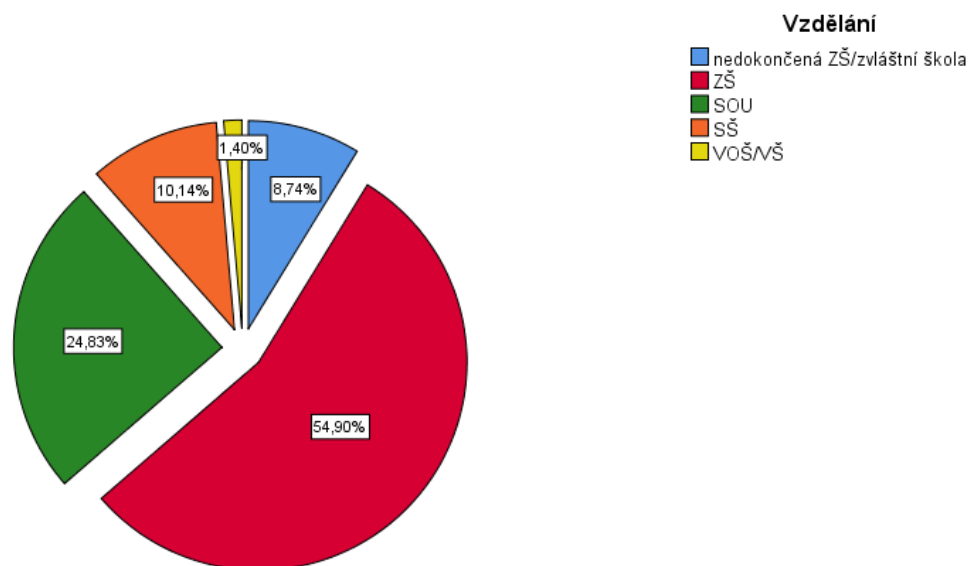
Obrázek 8

Výzkumný soubor dle věkových kategorií

Obrázek 9

Dosažené vzdělání odsouzených žen

Průměrné IQ odsouzených žen je 74, s minimální hodnotou 43 a maximální 125. Minimální hranice 43 je dána limitem použitého výkonového testu, který nižší hodnoty dle dané normy již nerozlišuje. Vyhodnocení testu probíhalo dle standardních norem dle věku. V našem souboru

je možné pozorovat značný rozptyl, proto v tabulce 17 uvádíme rovněž hodnotu mediánu, který činí 70. Z celkového počtu 283 odsouzených žen jich inteligenční test vyplnilo 215. Zbýlých 71 žen výkonový test buď odmítlo vyplnit či úspěšně neprošlo úvodním zácvikem (nevyřešily první tři zácvičné úlohy). Pro odhad míry střední hodnoty redukující vliv extrémních pozorování byly vypočítány další hodnoty, z níž vyplývá, že střední hodnota IQ celého souboru je 71,02 – 71,98 (tab 18). Z těchto hodnot i z hodnoty mediánu je patrné, že průměr je mírně nadhodnocen. Na obrázku 10 je pomocí grafu znázorněno rozložení IQ našeho vzorku.

Tabulka 17

IQ odsouzených žen

	N	M	sd	medián	min	max	range
IQ	215	73,6	16,6	70,0	43	125	82

Tabulka 18

Střední hodnoty IQ odsouzených žen

	M-Estimators				
	Huber's Estimator^a	M- Tukey's Biweight^b	Hampel's Estimator^c	M- Andrews' Wave^d	
IQ	71,82	71,04	71,98	71,02	

a. The weighting constant is 1,339.

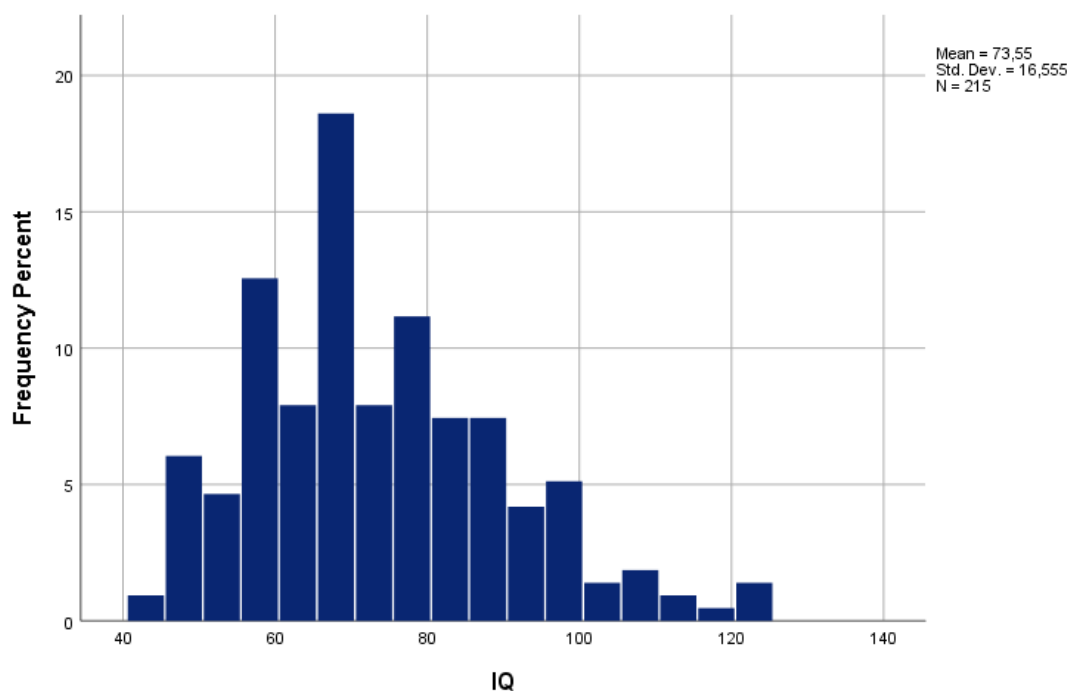
b. The weighting constant is 4,685.

c. The weighting constants are 1,700, 3,400, and 8,500

d. The weighting constant is 1,340*pi.

Obrázek 10

Normální rozložení IQ odsouzených žen

7.2. Rodina

Téměř přesně na poloviny je soubor rozdělen vzhledem k typu rodiny, 47 % žen pochází z úplné rodiny, 49 % vyrůstalo v rodině neúplné. S určitou formou náhradní rodinné péče má zkušenost celkem 66 respondentek (23 %). Je však nutné zmínit, že především četnost pěstounské péče je pravděpodobně snížena z důvodu nevědomosti respondentek, především pokud byly vychovávány prarodiči či jinými blízkými osobami z rodiny. Tento typ rodinné péče, i přesto, že bývá v určitém období u části odsouzených žen běžný, nevnímají jako náhradní rodinnou výchovu, a tedy ji negují, i když formálně mohly být do pěstounské péče svých blízkých svěřeny. Některé ženy během svého dětství zažily více druhů náhradní rodinné péče a skórovaly tedy současně na více úrovních.

Podobně téměř polovina (49 %) odsouzených pochází z kriminálního rodinného prostředí. Nejčastěji byl, odsouzený otec či nevlastní otec respondentky (13 %) a poté sourozenec nebo více členů rodiny (shodně 13 %). U 35 % rodin se objevuje problémová konzumace alkoholu, opět nejčastěji u otce/nevlastního otce (20 %). Více než třetina odsouzených žen (37 %) přiznává etopedické problémy v průběhu školní docházky, přičemž u nich převládá záškoláctví

(18 %). Přesto ve většině případů (78 %) odsouzené subjektivně hodnotí své dětství jako šťastné a svou výchovu jako normální (54 %). Z celkového počtu hodnotí 54 žen (19 %) svou výchovu jako příliš benevolentní. Naopak tělesné tresty uvádí 7 % respondentek. Právě benevolentní i příliš tvrdá výchovná strategie bývá označována za rizikový faktor delikvence (Scheinost, 2010; Smith & Stern, 1997). Nejvyšší dosažené vzdělání rodičů odsouzených žen je nejčastěji střední odborné bez maturity (shodně u obou rodičů 48 %).

Prožití traumatu v dětství (do 18 let) uvádí celkem 78 žen (27 %), z toho 7 % žen označilo kombinaci více traumatických zážitků. Nejčastěji odsouzené ženy uvádějí psychické trauma ve formě svědectví domácího násilí v rodině (8 %). Zkušenost s traumatickými zážitky v dospělosti má celkem 82 žen (29 %), s převahou (21 %) fyzického týrání (tab 19).

Tabulka 19

Výskyt traumatických zážitků odsouzených žen v dětství a dospělosti

Výskyt traumatických zážitků	Trauma dětství		Trauma dospělost	
	počet	%	počet	%
Žádné	208	72,7	203	71,2
Fyzické	22	7,7	59	20,7
Sexuální	13	4,5	2	0,7
Psychické	24	8,4	9	3,2
Více současně	19	6,6	12	4,2
Celkem	286	100	286	100

7.3. Kriminální chování

Z kriminální historie odsouzených žen vyplývá, že průměrný počet záznamů v trestním rejstříku je u našeho souboru 6 (sd = 4,88) s nejvyšším počtem záznamů 29. Celkem 190 žen (66 %) bylo v době sběru dat uvězněno poprvé, což koresponduje s celkovým poměrem prvotrestaných a recidivujících žen v České republice. Nejvyšší počet předchozích uvěznění činilo 8, a to u dvou odsouzených žen (tzn., že se nacházely ve VTOS po deváté). Průměrný věk, ve kterém byly respondentky odsouzeny za svůj první trestný čin, je 26 let. Bližší pohled na zmíněné charakteristiky uvádí tabulka 20. Obrázek 11 znázorňuje rozložení souboru z hlediska věku v době prvního odsouzení.

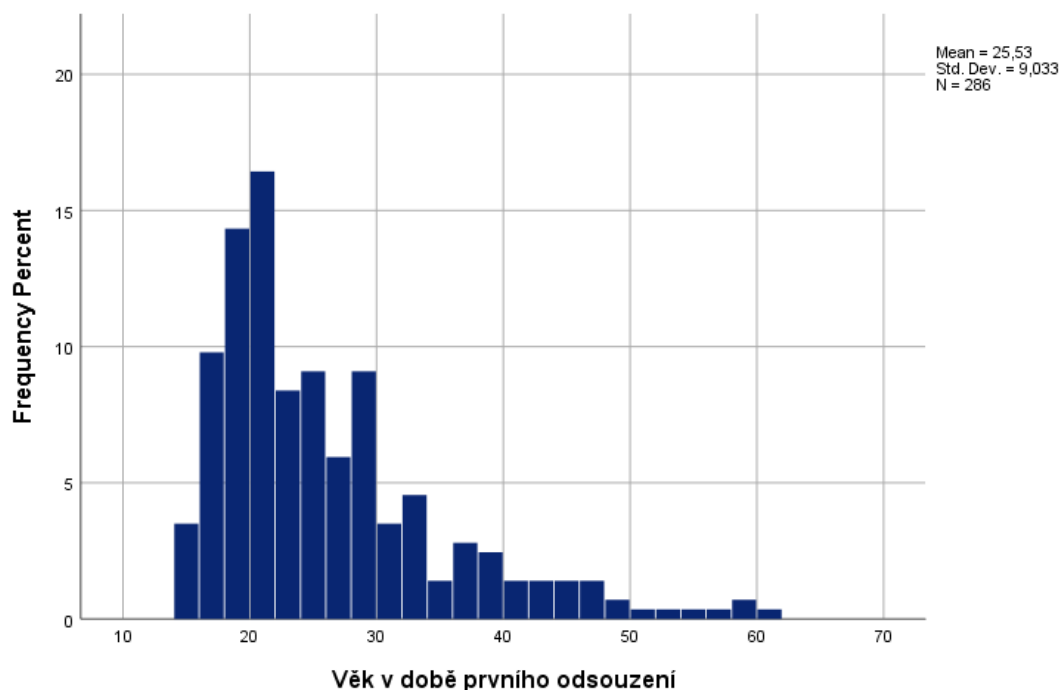
Tabulka 20

Přehled vybraných charakteristik kriminální kariéry odsouzených žen

Vybrané proměnné	N	M	medián	sd	min	max
Věk v době prvního odsouzení	286	25,5	23,00	9,033	15	61
Počet záznamů v rejstříku trestů	286	5,7	4,0	4,887	1	29
Předchozí uvěznění	286	,73	,00	1,363	0	8

Obrázek 11

Věk v době prvního odsouzení

Ženy páchají trestnou činností nejčastěji (64 %) samostatně jako pachatelky, počet TČ spáchaných v páru či skupině činí 33 % a jen výjimečně (3 %) se ženy stávají členkami organizované skupiny.

Převážná část (75 %) trestné činnosti je páchána na fyzické osobě a nejčastěji si pachatelky vybírají oběť pro ně neznámou, náhodnou (37 %). Většina odsouzených žen (77 %) svůj TČ neplánovala a nijak se na něj předem nepřipravovala, 23 % trestných činů lze dle výpovědi odsouzených i z pravomocného soudního rozsudku považovat za plánované. Téměř dvě třetiny odsouzených (64 %) nebyly nikdy odsouzené za násilný TČ. Trest za násilný TČ si v době sběru

dat odpykávalo 65 odsouzených z výzkumného souboru (23 %), 24 (8 %) jej spáchalo v minulosti a 15 (5 %) za něj bylo odsouzeno opakovaně.

Tabulka 21 přináší přehled spouštěčů trestné činnosti. Jedná se o osm oblastí, které u každé odsouzené hodnotí vězeňský psycholog na základě rozhovoru s odsouzenou a prostudování soudního rozsudku. U jednoho trestného činu je přitom možné označit více spouštěčů najednou, a ne zřídka jsou pachatelky odsouzeny současně za více než jeden TČ, přičemž pro každý TČ mohl platit jiný spouštěč. Za jednoznačně nejběžnější motiv trestné činnosti žen je označován abúzus návykových látek, který je spojen se škodlivým životním stylem.

Tabulka 21

Spouštěče trestné činnosti u odsouzených žen

Spouštěče trestné činnosti	Počet	%
Nelze zjistit	11	3,8
Návyková látka	166	58,0
Aktuální psychický stav	3	1,0
Konfliktní vztahy	50	17,5
Životní styl	70	24,5
Aktuální problém	56	19,6
Sexuální potřeba	2	0,7
Jiná porucha	3	1,0

7.4. Životní styl

Z mapování abúzu NL mezi pachatelkami vyplývá, že 14 % z celkového počtu respondentek pravidelně nadužívá alkohol, 67 % odsouzených žen připouští zkušenost s jinými nealkoholovými drogami, z čehož 44 % bylo označeno jako „závislých“.⁷ Celkem 41 žen (14 %) bylo v dospělém věku psychiatricky léčeno, z toho 13 odsouzených (5 %) bylo léčeno opakovaně. Většina odsouzených žen však nikdy psychiatrické léčení nepodstoupilo (74 %). Většina odsouzených (86 %) uvádí heterosexuální orientaci, homosexuální orientaci přiznává pouze 2 % žen a 12 % žen označilo svou orientaci jako bisexuální. Autoagresivní jednání se

⁷ Závislost na NL byla hodnocena dle pokynů Manuálu SARPO, který se opírá o diagnostická kritéria MKN-10.

objevuje u 25 % žen, z čehož převládá sebepoškození. Agrese vůči jiným osobám během VTOS bylo zjištěno u 15 žen (5 %).

7.5. Osobnost

Z celého souboru 286 odsouzených žen bylo získáno 263 protokolů dotazníku TCI-R. Celkem 23 probandek buďto odmítlo dotazník vyplnit nebo byly některé protokoly během třídění dat vyřazeny pro neúplnost či zjevně nahodilé vyplnění.

Před samotnou analýzou jsme pro výpočet reliability dotazníku TCI-R použili Cronbachovu alfa, která v našem souboru dosahuje v jednotlivých dimenzích hodnot 0,414 – 0,851 (tab 22). Vysoká nekonzistentnost byla naměřena v dimenzi vyhledávání nového (NS) a závislost na odměně (RD). V dimenzi NS nižší hodnotu nejvíce ovlivňuje škála NS1 (explorační excitabilita) a v dimenzi RD je to škála RD4 s názvem závislost. Tabulka s výsledky Cronbachovy alfa pro všechny škály je vložena do příloh této práce (příloha č. 3). Naměřená nízká konzistentnost na výše uvedených škálách je důležitá ve fázi interpretace výsledků statistických analýz.

Tabulka 22

Cronbachova alfa dimenzí dotazníku TCI-R

Dimenze TCI-R	NS	HA	RD	PS	SD	CO	ST
Cronbachova alfa	,586	,664	,414	,851	,670	,730	,735

Dále byl vypočítán Pearsonův korelační koeficient mezi jednotlivými dimenzemi dotazníku TCI-R. Přehled výsledků korelační analýzy je uveden v tabulce 23. Nejvyšší korelace (0,521) je mezi dimenzemi spolupráce (CO) a sebeřízení (SD), což koresponduje s výsledky Preisse a kol. (2007). Druhá a třetí nejvyšší korelace je mezi dimenzemi CO – NS (-0,433) a SD – NS (-0,401). Žádnou souvislost nenacházíme mezi dimenzemi RD – NS, RD – SD, ST – NS a ST – HA.

Tabulka 23

Pearsonův korelační koeficient mezi dimenzemi dotazníku TCI-R

	Vyhledávání nového (NS)	Vyhýbání se poškození (HA)	Závislost na odměně (RD)	Odolnost (PS)	Sebeřízení (SD)	Spolupráce (CO)
HA	-,127*					
RD	,042	-,300**				
PS	-,320**	-,387**	,264**			
SD	-,401**	-,379**	,096	,283**		
CO	-,433**	-,171**	,367**	,397**	,521**	
ST	-,079	-,053	,145*	,298**	-,121*	,135*

*Korelace je významná na 0,02 úrovni. **Korelace je významná na 0,05 úrovni

Tabulka 24 obsahuje deskriptivní statistiku jednotlivých dimenzí dotazníku TCI-R, popis všech škál je uveden v příloze č. 4.

Tabulka 24

Deskriptivní statistika dotazníku TCI-R našeho souboru

Název dimenze	N	M	sd	min	max	range	variance
NS (vyhledávání nového)	263	103,9	16,381	64	157	93	268,344
HA (vyhýbání se poškození)	263	99,1	15,896	46	149	103	252,678
RD (závislost na odměně)	263	93,0	12,026	62	131	69	144,632
PS (odolnost)	263	116,0	20,662	61	171	110	426,937
SD (sebeřízení)	263	131,9	19,583	86	178	92	383,508
CO (spolupráce)	263	127,4	17,176	79	170	91	295,025
ST (sebepřesah)	263	70,5	16,762	38	125	87	280,953

8. Výsledky

Výsledky obsahují komparaci jednak našeho výzkumného souboru s běžnou populací a dále různých skupin v rámci našeho souboru. Výsledky mají následující části:

- a) ženská kriminální populace;
- b) pachatelky násilné trestné činnosti;
- c) pachatelky TČ vraždy.

8.1. Ženská kriminální populace

K charakterizaci ženské kriminální populace, a tedy diferenciaci od populace běžné, byly použity výsledky práce Kuchařové (2005), jejíž soubor se skládal ze 102 žen (51 %) a 98 mužů (49 %). Srovnání bylo provedeno pomocí Welchova dvouvýběrového t-testu mezi celým souborem odsouzených žen a nekriminální ženskou populací (N = 102). Věkový průměr žen kontrolní skupiny je 40 let a směrodatná odchylka 17,73 s minimálním věkem 15 a maximálním 92. Tabulka 25 obsahuje průměry a směrodatné odchylky v dimenzích dotazníku TCI-R našeho souboru a souboru žen Kuchařové (2005) a výsledky Welchova dvouvýběrového t-testu s výrazněnou hladinou významnosti přesahující 5 %.

Tabulka 25

Porovnání našeho vzorku a ženské nekriminální populace (Kuchařová, 2005)

Název dimenze	Odsouzené ženy N = 263		Norma ženy N = 102		Welchův t-test		
	průměr	sd	průměr	sd	t	df	p
NS (vyhledávání nového)	103,9	16,4	99,5	15,7	2,37	191,36	0,02
HA (vyhýbání se poškození)	99,1	15,9	97,8	16,7	0,68	176,11	0,50
RD (závislost na odměně)	93,0	12,0	97,1	12,6	-2,83	176,15	0,01
PS (odolnost)	116,0	20,7	109,2	17,3	3,18	218,35	0,00
SD (sebeřízení)	131,9	19,6	136,4	18,6	-2,04	192,93	0,04
CO (spolupráce)	127,4	17,2	126,7	14,9	0,39	210,68	0,70
ST (sebepřesah)	70,5	16,8	65,6	11,3	3,21	271,48	0,00

Rozdíly mezi ženskou kriminální populací a ženskou nekriminální populací jsou statisticky významné v pěti ze sedmi dimenzí dotazníku TCI-R, a to vyhledávání nového (NS), závislost na odměně (RD), odolnost (PS), sebeřízení (SD) a sebepřesah (ST).

Naše výsledky jsou téměř shodné s Falkem et al. (2017). Autoři taktéž zkoumali rozdíly mezi kriminální a nekriminální ženskou populací v osobnostních dimenzích dotazníku TCI-R a významně odlišné hodnoty našli v pěti ze sedmi osobnostních dimenzí. U našeho souboru se nepotvrdil rozdíl na dimenzi spolupráce (CO), která u našeho souboru nedosahuje hodnot statistické významnosti a poměr průměrů v dimenzi odolnosti (PS) je obrácený. Zatímco Falk et al. (2017) uvádí u ženské kriminální populace nižší hodnoty na této dimenzi vůči populaci běžné, naše výsledky naznačují opak. Navíc jsme v našem výzkumném vzorku zjistili významný rozdíl hodnot v dimenzi závislosti na odměně (RD).

Na úrovni škál osobnostních dimenzí byly u ženské vězeňské populace vzhledem k normě dle Kuchařové (2005) naměřeny nižší hodnoty na RD3 (attachment), RD4 (závislost), SD1 (zodpovědnost), SD3 (vynalézavost), CO5 (integrované svědomí) a ST3 (spirituální akceptace). Naopak vyšších hodnot dosahují uvězněné ženy na škálách NS1 (explorační excitabilita), HA1 (anticipační pesimismus), PS1 (dychtivá snaživost), PS2 (usilovnost), PS4 (perfekcionismus), SD2 (cílevědomost), CO4 (soucit) a ST1 (tvořivé sebezapomnění). Hodnoty Welchova t-testu na úrovni škál dotazníku TCI-R mezi kriminální a nekriminální ženskou populací se nachází v příloze č. 5.

K ženské kriminální populaci jako celku byly stanoveny následující hypotézy:

H1: Mladší pachatelky se častěji než pachatelky starší dopouštějí TČ ve spolupachatelství.

Při stanovení hypotézy jsme vycházeli z tvrzení Farringtona (2003), že spolupachatelství se vyskytuje nejčastěji do 20 let, po 20 roku věku spolupachatelství ustává a jedinec začíná páchat delikty sám. Podobně Piquero et al. (2007) uvádí, že kolem 20 roku věku se mění skupinová kriminalita na kriminalitu individuální.

K ověření hypotézy byl proveden Studentův t-test mezi aktuálním věkem pachatelek a formou spáchání aktuální TČ. Původní proměnná „role“ ženy při spáchání aktuálního skutku byla transformována pouze na dvě varianty - pachatelství a spolupachatelství, do kterého byly zahrnuty další dvě možnosti z původní proměnné, a to návodce a člen organizované skupiny. U obou těchto možností je předpoklad, že za trestný čin nese odpovědnost více osob. Pokud žena spáchala více skutků v různé roli, z čehož byla alespoň jednou role spolupachatelství, byla tato pachatelka zařazena do této skupiny. Nulová hypotéza předpokládá, že role odsouzených

žen při páchání trestné činnosti se s ohledem na jejich věk neliší. I přesto, že věkový průměr uvnitř obou skupin je vyšší než 20 let, byla naše **hypotéza potvrzena** (tab 26). Nulová hypotéza je zamítnutá a platí, že spolupachatelky jsou významně mladší než pachatelky dopouštějící se deliktů individuálně. Věkový rozdíl oproti tvrzení Farringtona (2003) a Piquera (2007) je mimo jiné dán tím, že naše analýza vychází z aktuálního věku odsouzených, tedy z věku v době sběru dat, nikoli z věku v době spáchání trestného činu, za který byly aktuálně odsouzené.

Tabulka 26

Deskriptivní statistika a Studentův t-test průměrného věku u skupiny pachatelek a spolupachatelek trestné činnosti

Věk	N	M	sd	medián	min	max	range	p
Pachatelky	183	34,6	9,6	33	16	60	44	,023
Spolupachatelky	103	31,8	10,7	29	16	70	54	

H2: L-skór dotazníku TCI-R se liší v závislosti na úrovni intelektu odsouzených žen.

Lži skór byl použit jako ukazatel přístupu k osobnostnímu dotazníku. Z hodnoty skóru byla vytvořena dichotomická nominální proměnná (pozitivní vs. negativní). Dotazník TCI-R obsahuje celkem 5 validizačních položek. Hrubý skór této škály u osoby, která odpovídá dle instrukcí (tedy nelže), je 15. U osob, jejichž hrubý skór se lišil od hodnoty 15, byl L-skór označen jako pozitivní. Odsouzených, jež vyplnily jak test intelektu, tak osobnostní dotazník je celkem 195. Soubor byl rozdělen do dvou skupin dle pozitivního či negativního L-skóru. Průměrná hodnota IQ u skupiny s negativním L-skórem je 76 (medián = 73), u skupiny s pozitivním L-skórem 67 (medián = 66). Mann-Whitneyho test, který byl vzhledem ke značnému rozdílu velikostí skupin (175 vs. 20 osob) použit, vyšel statisticky významně ($p < 0,05$, viz tab 27). **Hypotézu potvrzujeme a lze tedy říci, že hodnota L-skóru dotazníku TCI-R se liší v závislosti na naměřené míře intelektu odsouzených** a to tak, že odsouzené s pozitivním L-skórem dosahovaly významně nižších hodnot IQ. Při interpretaci těchto výsledků považujeme za důležité dbát vyšší opatrnosti a přihlédnout k dosavadním zjištěním ohledně testování intelektu u odsouzených osob uvedených v teoretické části práce a také k povaze L-skóru tohoto dotazníku. Pozitivní hodnoty u skupiny odsouzených žen s nižším intelektem přisuzujeme více než tendenci k záměrnému zkreslení a k pozitivní sebereprezentaci spíše nepochopení položek dotazníku a/nebo nedbalejšímu přístupu k jeho vyplňování.

V kontextu dřívějších zjištění se přikláníme ke skeptickému postoji Pavlovského (2009) týkajícího se efektivního využití standardních výkonových testů ve vězeňské populaci.

Tabulka 27

Mann-Whitneyho test mezi skupinou s negativním a pozitivním L-skórem dotazníku TCI-R

IQ	N	M	medián	Mann-Whitney
Negativní L-skór	175	75,6	73,0	
Pozitivní L-skór	20	67,2	65,5	,021

H3: Existuje vztah mezi věkem na počátku kriminální kariéry a dimenzemi vyhledávání nového (NS), závislost na odměně (RD) a sebeřízení (SD).

Polišenská (2009) v reakci na Preisse et al. (2007) doporučuje k hledání vztahu mezi osobnostními dimenzemi NS, RD a SD použít místo věku jedince věk, ve kterém pachatel spáchal svůj první TČ. K prověření hypotézy byl vypočítán Pearsonův korelační koeficient, do kterého byly zahrnuty výše zmíněné proměnné. Z výsledků je patrné, že všechny uvedené dimenze dotazníku TCI-R souvisí s věkem (tab 28), ve kterém pachatelka spáchala první TČ, konkrétně negativně s dimenzí vyhledávání nového (NS), a pozitivně se závislostí na odměně (RD) a sebeřízením (SD). **Hypotézu proto můžeme potvrdit.**

Tabulka 28

Pearsonův korelační koeficient mezi dimenzemi NS, RD, SD a věkem v době spáchání prvního TČ

	Věk 1. TČ	NS	RD	SD
NS (vyhledávání nového)	-0.291 ***	—		
RD (závislost na odměně)	0.154 *	0.042	—	
SD (sebeřízení)	0.181 **	-0.401 ***	0.096	—

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

H4: Odsouzené ženy dosahují ve srovnání s nekriminální ženskou populací významně nižších hodnot v dimenzi sebeřízení (SD).

Hypotéza byla stanovena na základě předpokladu, že v kriminální populaci je vyšší výskyt jedinců s poruchou osobnosti a v souladu s dřívějšími výsledky jak zahraničních, tak domácích studií (Cloninger, 2000; Falk et al., 2017; Hajdúk et al., 2016; Preiss & Klose, 2001). Z tabulky 25 prezentující výsledky komparativní analýzy všech osobnostních dimenzí je patrné, že ženská kriminální populace dosahuje na dimenzi sebeřízení (SD) významně nižších hodnot než běžná ženská populace. **Hypotéza je platná.**

Dle doporučení Preisse a Klose (2001) bylo provedeno rozlišení skóru dle průměrů směrodatné odchylky od nekriminální populace na trend k poruše (skóry mezi 1. a 2. dolní sd) a na přítomnost poruchy osobnosti (pod 2. sd). V našem souboru odsouzených žen bylo dle standardních norem Kuchařové (2005) klasifikováno 59 žen (22 %) s trendem k poruše osobnosti a 9 (3 %) s poruchou osobnosti (tab 29). Lez tedy říct, že patologickou strukturou osobnosti se vyznačuje až čtvrtina uvězněných žen. O něco vyšší procenta (33 % trend k poruše osobnosti; 6 % přítomnost poruchy osobnosti) uvádí ve své studii o pachatelích TČ Polišínská et al. (2010). Jejich soubor byl z většiny tvořen muži. Také zahraniční studie uvádí prevalenci psychopatie u odsouzených žen vyšší (McKeown, 2010; Salekin et al., 1998).

Tabulka 29

Určení přítomnosti poruchy osobnosti a trendu k poruše osobnosti u odsouzených žen dle hodnot v charakterové dimenzi SD

	Hodnota SD	N	%
Trend k poruše osobnosti	118–99	59	22,4
Přítomnost poruchy osobnosti	<99	9	3,4

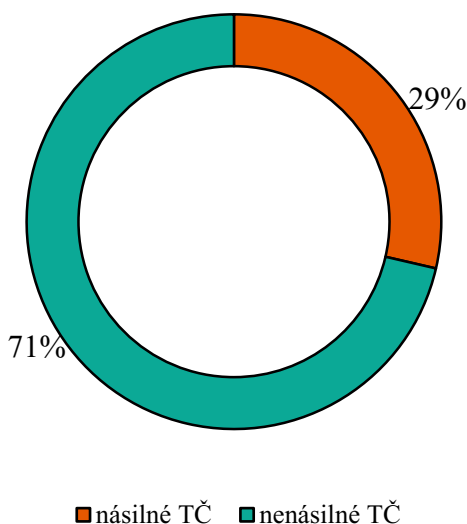
8.2. Pachatelky násilné trestné činnosti

Následující podkapitola prezentuje výsledky diskriminační analýzy dvou skupin v rámci našeho souboru odsouzených žen. Výzkumný soubor byl pro účel následující analýzy rozdělen do dvou skupin dle spáchaného deliktu na násilné a nenásilné trestné činy. Protože názvosloví násilné a nenásilné trestné činy český trestný zákoník nepoužívá, vycházeli jsme z typologie trestných činů Policie ČR, která jej používá při zpracování statistik kriminality. První skupinu

tvoří **81** žen odsouzených za **násilný trestný čin obecně** (jak vraždu, tak další násilné trestné činy) bez ohledu na oběť (dítě i dospělá osoba). Druhá skupina je složena z **202** žen odsouzených za **nenásilný trestný čin** (krádeže, ostatní majetkové delikty, drogové delikty, trestné činy spojené s péčí o dítě apod.). Rozdělení jednotlivých TČ do skupin je uveden v příloze č. 6. Obrázek 12 znázorňuje grafické rozdělení souboru do těchto dvou skupin. K porovnání skupin byl dle typu proměnných použit Pearsonův chí-kvadrát (u nominálních) či t-test pro nezávislé výběry/Mann-Whitney test (u kardinálních).

Obrázek 12

Rozdělení výzkumného souboru do dvou skupin na násilné a nenásilné TČ

8.2.1. Základní údaje

Odsouzené ženy se vzhledem k aktuálnímu věku (v době sběru dat), nijak významně neliší ($t = 882$; $df = 281$; $p > 0,05$). Věkový průměr žen odsouzených za násilný TČ je 33 let (medián 31), žen odsouzených za nenásilný TČ 34 let (medián 32). S ohledem na odlehle hodnoty byl použit neparametrický Mann-Whitneyův test. Tabulka 30 obsahuje podrobnější deskripci věku včetně výsledků srovnání mezi skupinami. Graficky jsou znázorněny průměrné hodnoty věku (obr 13) a rozdělení skupin do věkových kategorií (obr 14).

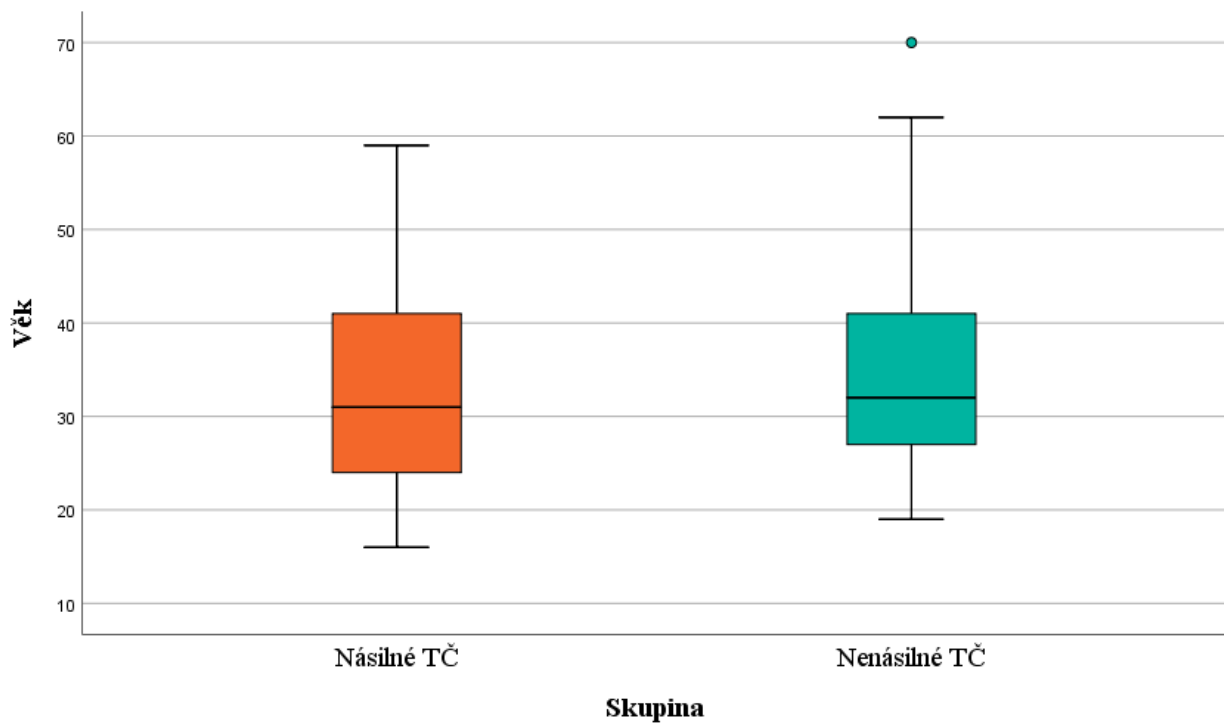
Tabulka 30

Srovnání průměrného věku mezi skupinami násilných a nenásilných TČ

Věk	M	sd	medián	min	max	range	M-W
Násilné TČ	32,9	10,837	31	16	59	43	,379
Nenásilné TČ	34,0	9,724	32	19	70	51	

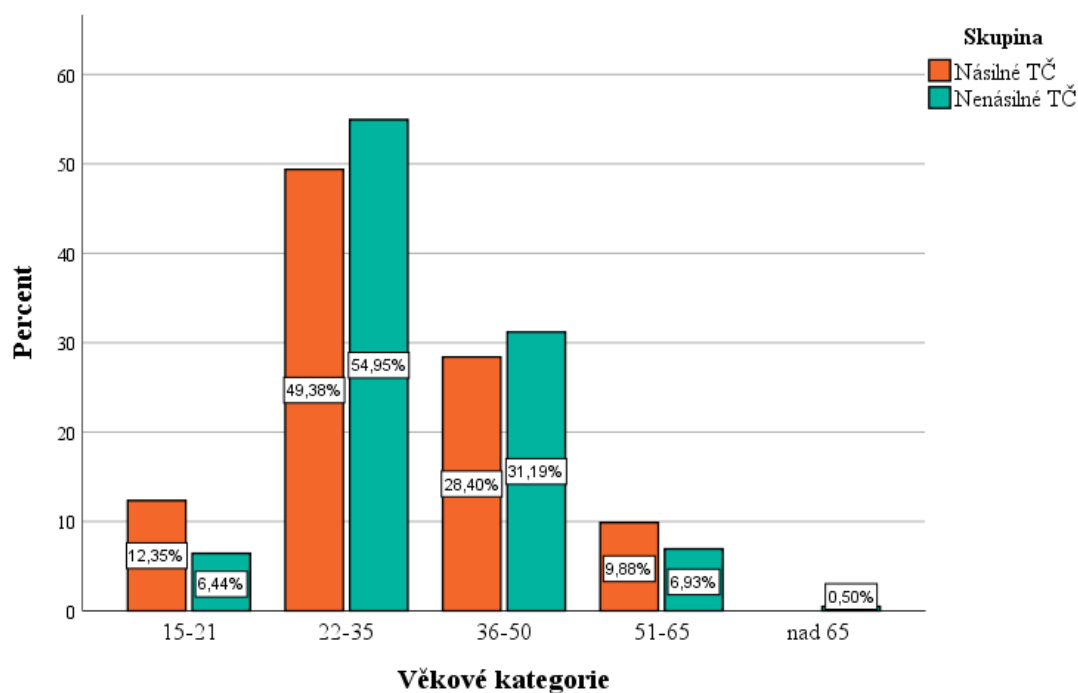
Obrázek 13

Věk u skupin násilných a nenásilných TČ

Obrázek 14

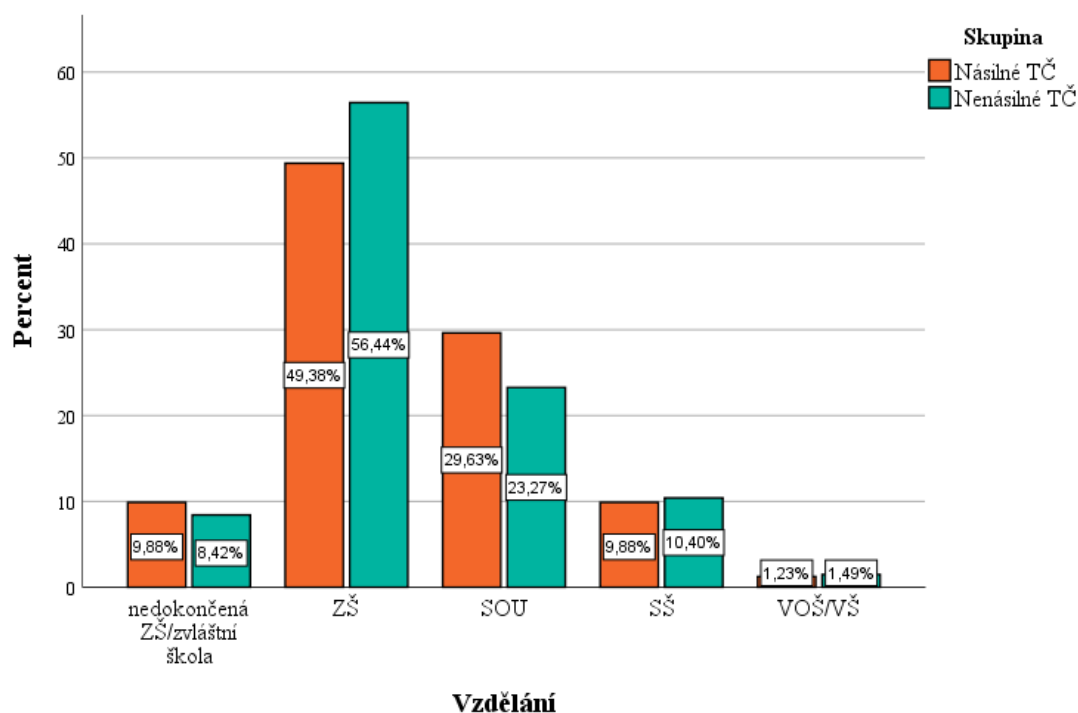
Věkové kategorie násilných a nenásilných TČ

V obou skupinách ženy nejčastěji dosáhly základního vzdělání (49 % násilné TČ, 55 % nenásilné TČ, viz obr 15). Hodnoty Pearsonova chí-kvadrátu jak u věkových kategorií ($\chi^2 = 4,0$, $p > 0,05$), tak vzdělání ($\chi^2 = 1,6$, $p > 0,05$), nevyšly statisticky významně. Můžeme tedy říct, že pachatelky násilných a nenásilných trestných činů se neliší věkem ani dosaženým vzděláním. Podobně u rodinného stavu nebyl mezi skupinami nalezen statisticky významný rozdíl ($\chi^2 = 3,8$, $p > 0,05$), přičemž v obou skupinách jsou ženy nejčastěji svobodné (64 % násilné TČ, 63 % nenásilné TČ).

Obrázek 15

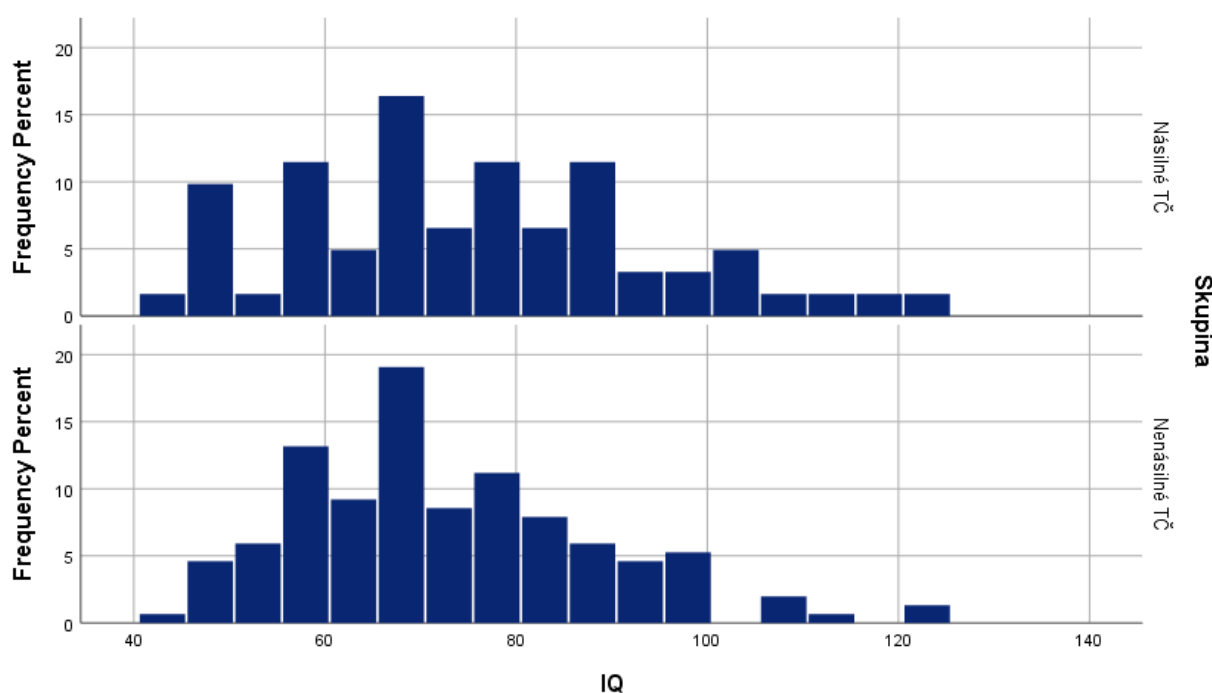
Vzdělání odsouzených žen za násilný a nenásilný TČ

Za účelem porovnání rozdílů v míře intelektu mezi skupinami byl použit t-test pro nezávislé výběry. K analýze bylo k dispozici 61 vyplněných testů ze skupiny násilných TČ a 152 testů ze skupiny nenásilných TČ. Pachatelky násilných TČ dosahují mírně vyšších průměrných skóre ($M = 76$, $sd = 18,7$) oproti ženám odsouzených za nenásilný TČ ($M = 73$, $sd = 15,6$). Rozdíly jsou však pod hladinou statistické významnosti ($t = 1,198$; $df = 211$; $p > 0,05$). Lze tedy předpokládat, že ženy odsouzené za násilné a nenásilné TČ se v míře intelektu od sebe neliší (tab 31). Rozložení intelektu ve skupinách znázorňuje obrázek 16.

Tabulka 31*Deskriptivní statistika IQ u skupin násilných a nenásilných TČ*

IQ	N	M	sd	medián	min	max	range	t	df	p
Násilný TČ	61	75,6	18,7	73	43	125	82	1,198	211	,232
Nenásilný TČ	152	72,6	15,6	69	43	125	82			

Obrázek 16*Srovnání intelektu mezi skupinou násilných a nenásilných TČ*

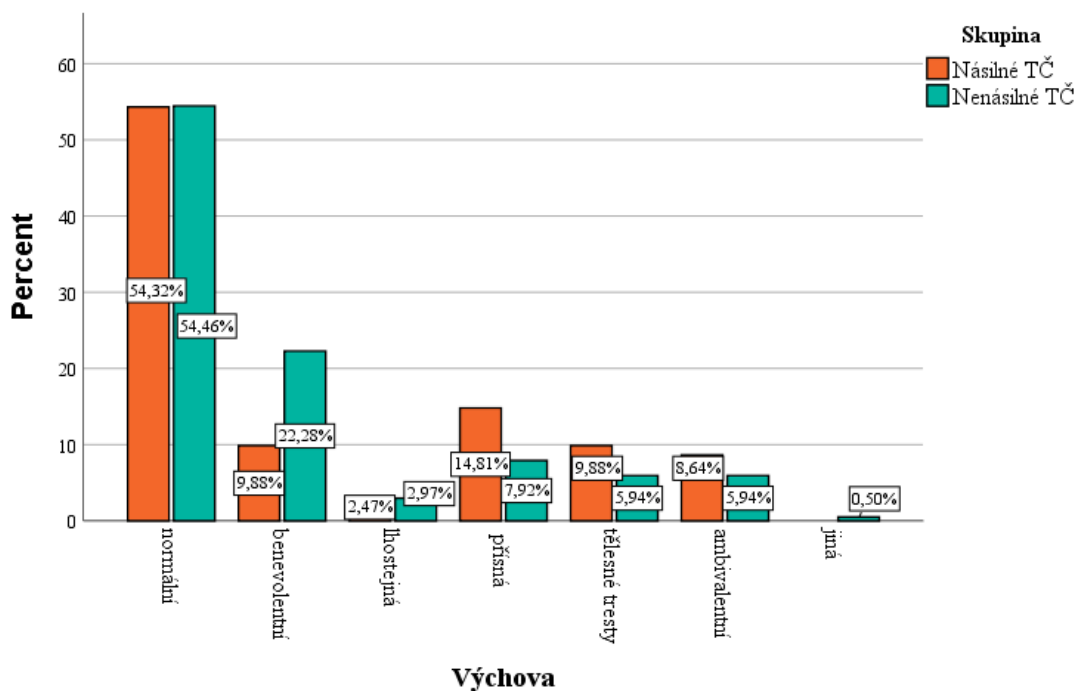
8.2.2. Rodina

Skupiny se v oblasti primární rodiny liší v mnoha ohledech. Pachatelky nenásilných TČ častěji vyrůstaly v neúplné rodině či byly umístěny do náhradní rodinné péče ($\chi^2 = 7,5$, $p < 0,05$). Jedná se až o 51 % těchto pachatelek a 12 % svou rodinu nezná, tzn., že celé dětství vyrůstalo v ústavní či náhradní rodinné péči (u skupiny nenásilných TČ to je 6 %). Naopak pachatelky násilných TČ nejčastěji vyrůstaly v rodině úplné (48 %). Ženy odsouzené za nenásilný TČ také častěji, ať už od své primární rodiny nebo z náhradní rodinné péče, utíkají ($\chi^2 = 7,8$, $p < 0,05$). Ačkoliv odsouzené z obou skupin své dětství nejčastěji označují jako šťastné, ženy odsouzené za nenásilný TČ jej takto posuzují mnohem častěji (82 %) oproti ženám odsouzeným za násilný

TČ (69 %, $\chi^2 = 6,9$, $p < 0,05$). V hodnocení stylu výchovy v primární rodině se ženy ve skupinách mezi sebou neliší ($\chi^2 = 9,9$, $p > 0,05$). Graficky styl výchovy znázorňuje obrázek 17.

Obrázek 17

Subjektivní hodnocení stylu výchovy u žen odsouzených za násilný a nenásilný TČ

Téměř přesně polovina žen z obou skupin pochází z nekriminálního zázemí a v tomto ohledu mezi skupinami odsouzených není statisticky významný rozdíl ($\chi^2 = 0,0$, $p > 0,05$). Tyto výsledky jsou odlišné od zjištění Marešové et al. (2011). Na druhou stranu 15 % žen odsouzených za násilný TČ a 19 % žen odsouzených za nenásilný TČ pochází z prostředí, ve kterém byla trestána více než jedna osoba. Odlišnosti mezi skupinami jsou však patrné v existenci etopedických problémů v průběhu školní docházky ($\chi^2 = 17,3$, $p < 0,001$). Zatímco ze skupiny žen odsouzených za nenásilný TČ vykazovaly nějakou formu etopedických problémů 29 % dívek, u skupiny násilných TČ je to 56 % dívek. Ženy odsouzené za násilný TČ významně častěji vykazovaly etopedické problémy v období dětství či dospívání než ženy odsouzené za nenásilný TČ.

Z mapování traumatických zážitků vyplývá, že ženy odsouzené za násilný TČ byly v dětství traumatizovány častěji, v dospělosti se tyto rozdíly ztrácejí (tab 32).

Tabulka 32*Traumatické zážitky v dětství a dospělosti u násilných a nenásilných TČ*

Výskyt traumatických zážitků			počet	%	χ^2	p
DĚTSTVÍ	Násilný TČ	ne	51	63,0	5,53	,019
		ano	30	37,0		
	Nenásilný TČ	ne	155	76,7		
		ano	47	23,3		
DOSPĚLOST	Násilný TČ	ne	52	64,2	2,78	,095
		ano	29	35,8		
	Nenásilný TČ	ne	149	74,1		
		ano	52	25,9		

8.2.3. Kriminální chování

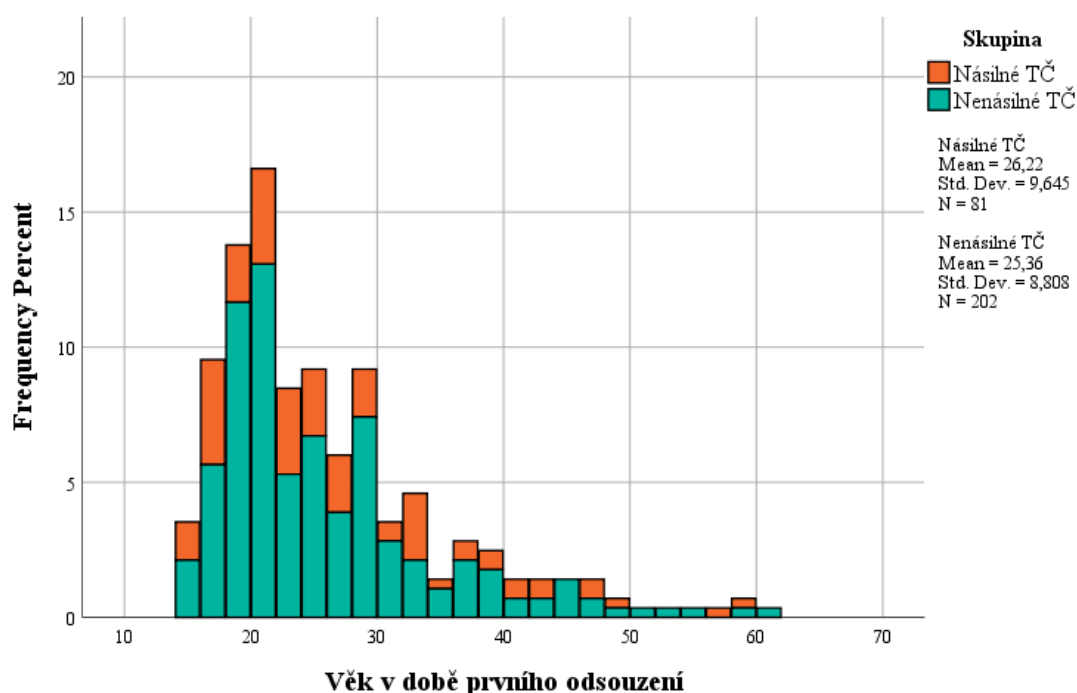
Pachatelky násilných a nenásilných TČ se ve věku svého prvního odsouzení od sebe neliší ($p > 0,05$). Ženy odsouzené za nenásilné trestné činy mají, oproti ženám odsouzeným za násilný TČ, téměř dvakrát víc záznamů v RT ($M = 7$, $sd = 5,1$). Významné jsou také rozdíly v počtu předchozích uvěznění ($p < 0,05$; viz tab 33). Obrázek 18 graficky znázorňuje srovnání věku v době prvního odsouzení mezi skupinami násilné a nenásilné TČ.

Tabulka 33*Srovnání mezi skupinou násilných a nenásilných TČ ve vybraných proměnných vztahující se ke kriminální kariéře u násilných a nenásilných TČ*

Vybrané proměnné	Násilný TČ		Nenásilný TČ		T-test		
	M	sd	M	sd	t	df	p
Věk v době prvního odsouzení	26,2	9,6	25,4	8,8	,723	281	,470
Počet záznamů v RT	3,7	3,6	6,5	5,1	-5,080	209,940	,000
Počet předchozích uvěznění	,5	1,2	,8	1,4	-2,166	174,397	,032

Obrázek 18

Věk v době prvního odsouzení

Většina žen z obou skupin svůj čin předem neplánovala. Jako plánovaný byl čin označen u 18 žen (23 %) odsouzených za násilný delikt, přičemž u jedné z nich nebylo možno určit, zda se jednalo o čin plánovaný či neplánovaný. U žen odsouzených za nenásilný delikt byl jako plánovaný čin označen ve 48 případech (24 %). Hodnoty chí-kvadrátu nejsou statisticky významné a lze říci, že míra předchozí přípravy TČ se u násilných a nenásilných TČ neliší. Srovnatelně jsou na tom skupiny odsouzených žen také vzhledem k roli, kterou při páchaní trestné činnosti hrály. Ve většině případů se jednalo o pachatelky (čin spáchaly samostatně), zhruba 30 % žen z obou skupin hrály roli spolupachatelky. V počtu jednotek byly pachatelky označeny za členky organizované skupiny (2 ženy odsouzené za násilný TČ, 7 žen odsouzených za nenásilný TČ) a pouze jedna žena odsouzená za nenásilný TČ byla označena za návodce spáchaného deliktu.

Za nejčastější spouštěč jak násilné, tak nenásilné trestné činnosti můžeme označit abúzus návykových látek. Problémové užívání bylo označeno u 61 % žen odsouzených za násilný TČ a 57 % žen odsouzených za nenásilný TČ. Bližší analýza návykového chování však ukazuje, že rozdíly existují v typu užívané NL, které jsou uvedeny v oblasti životního stylu. Ve skupině násilných TČ se v roli spouštěče mnohem častěji vyskytují problémové vztahy (38 %, $p <$

0,001). Podrobnější přehled spouštěčů trestné činnosti u násilných a nenásilných deliktů uvádí tab 37. Stejně jako u popisu celého výzkumného vzorku mohou za spáchání jednoho TČ více faktorů najednou, a proto součet všech faktorů neodpovídá počtu žen ve skupinách. V tabulce 34 jsou uvedeny hodnoty chí-kvadrátu jednotlivých spouštěčů. Statisticky významný rozdíl se nachází v již zmíněných konfliktních vztazích pachatelek, dále v sexuální potřebě a psychické poruše.

Tabulka 34

Četnosti a Pearsonův chí-kvadrát spouštěčů trestné činnosti mezi skupinami násilných a nenásilných TČ

Spouštěče trestné činnosti	Násilný TČ		Nenásilný TČ		Pearsonův chí-kvadrát	
	počet	%	počet	%	χ^2	p
Nelze zjistit	2	2,3	9	4,5	,611	,435
Návyková látka	49	60,5	115	56,9	,301	,583
Konfliktní vztahy	31	38,3	18	8,9	34,8	<,001
Aktuální psychický stav	2	2,5	1	0,5	2,15	,143
Životní styl	16	19,8	53	26,2	1,32	,251
Aktuální problémy	11	13,6	45	22,3	2,62	,106
Sexuální potřeba	2	2,3	0	0,0	5,02	,025
Psychická porucha	3	3,7	0	0,0	7,56	,006

Očekávaný rozdíl mezi skupinami, který se ukázal být také statisticky významný, je v typu oběti TČ, konkrétně pokud je obětí osoba blízká pachatelce ($p < 0,001$). Taková oběť je častější u násilných TČ. U nenásilných TČ se obětí nejčastěji stávají náhodné osoby nebo jde o škodu způsobenou právnické osobě. Právnická osoba jako oběť u násilných TČ v našem vzorku nefiguruje vůbec a proto rozdíl vychází taktéž statisticky významně ($p < 0,001$). Téměř třetinu tvoří u násilných TČ náhodná oběť, což je zřejmě způsobeno relativně velkým počtem trestných činů loupeže v této skupině, která je způsobem provedení velmi podobná krádežím, kdy pachatel okrade náhodnou oběť, přičemž k tomu použije určitý typ násilí. Počty včetně hodnot Pearsonova chí-kvadrátu u jednotlivých typů obětí jsou uvedeny v tabulce 35.

Tabulka 35*Četnosti a Pearsonův chí-kvadrát typů oběti mezi skupinami násilné a nenásilné TČ*

Typ oběti	Násilný TČ		Nenasilný TČ		Pearsonův chí-kvadrát	
	počet	%	počet	%	χ^2	p
	Právnícká osoba	0	0,0	72	100,0	38,7
Náhodná	28	34,6	76	37,6	,232	,630
Známa	15	18,5	30	14,9	,581	,446
Blízká	40	49,4	31	15,3	35,6	<,001

8.2.4. Životní styl

Z analýzy návykového chování bylo zjištěno, že mezi skupinami se významně liší poměr závislých žen na alkoholu ($\chi^2 = 22,0$, $p < 0,001$). Až 12 % žen ze skupiny násilných TČ bylo závislých na alkoholu v podstatě až do doby uvěznění, ze skupiny nenásilných TČ jich bylo jen 1 %. Naopak u nealkoholových drog byl poměr opačný, avšak tyto rozdíly nejsou statisticky významné ($\chi^2 = 8,3$, $p > 0,05$). Častější závislost na alkoholu u pachatelů násilné kriminality a naopak častější závislost na nealkoholových látkách u pachatelů nenásilné kriminality je v souladu se zjištěním Marešová et al. (2011), jejichž práce je zaměřená na recidivisty.

Rozdíly mezi skupinami odsouzených žen v maladaptivním chování jsou jak v civilním životě ($\chi^2 = 6,4$, $p < 0,05$), tak v prostředí VTOS ($\chi^2 = 9,0$, $p < 0,05$) statisticky významné. Ve větší míře je v obou případech přiznávají pachatelky násilných TČ. Agresivního chování vůči ostatním odsouzeným či zaměstnancům věznice se během VTOS dopustilo 8 žen (10 %) odsouzených za násilný delikt a 7 žen (3 %) odsouzených za delikt nenásilný a tyto rozdíly nabývají hodnot statistické významnosti ($\chi^2 = 4,7$, $p < 0,05$). Údaje o agresivním chování jsou získány z vězeňského informačního systému, tedy jedná se o chování, jež bylo personálem věznice zjištěno či nahlášeno. Lze se však domnívat, že oficiální vězeňské statistiky nejsou věrným odrazem reálných konfliktů a agresivity mezi odsouzenými a je možno předpokládat, že agresivního jednání se odsouzené ženy dopouští ve větší míře.

8.2.5. Osobnost

Analýza osobnostních charakteristik mezi skupinami násilných a nenásilných TČ vychází celkem z 260 dotazníků (78 násilné TČ, 182 nenásilné TČ).

Pachatelky násilných a nenásilných TČ se neliší v přístupu k dotazníku, jež byl hodnocen na základě lži skóru. Rozdíly mezi skupinami nabývají statistické významnosti ve dvou dimenzích, a to vyhýbání se poškození (HA) a závislost na odměně (RD), přičemž ženy odsouzené za násilný TČ dosahují na dimenzi vyhýbání se poškození (HA) vyšších hodnot a na dimenzi závislost na odměně (RD) hodnot nižších (tab 36). Statisticky významné rozdíly se týkají škály anticipační pesimismus (HA1), obavy z neznámého (HA2), otevřenost ke komunikaci (RD2) a attachment (RD3). Z provedeného t-testu všech škál TCI-R vyplývá, že statisticky významné rozdíly mezi skupinami jsou dále na škále ambicióznost (PS3), cílevědomost (SD2), vynalézavost (SD3), sebedisciplína (SD5), transpersonální identifikace (ST2) a spirituální akceptace (ST3). Tabulky s výstupy t-testu všech škál jsou uvedeny v příloze č. 7.

Tabulka 36

Srovnání dimenzí TCI-R mezi skupinami násilných a nenásilných TČ

Název dimenze	Násilný TČ N = 78		Nenasilný TČ N = 182		T-test		
	M	sd	M	sd	t	df	p
NS (vyhledávání nového)	102,6	17,858	104,4	15,679	- 793	258	,428
HA (vyhýbání se poškození)	103,8	15,586	97,1	15,613	3,196	258	,002
RD (závislost na odměně)	88,8	10,747	94,8	12,205	-3,732	258	,000
PS (odolnost)	112,4	20,453	117,6	20,714	-1,883	258	,061
SD (sebeřízení)	129,0	18,457	133,2	19,994	-1,599	258	,111
CO (spolupráce)	127,1	17,606	127,6	17,154	-,214	258	,831
ST (sebepřesah)	67,5	16,179	71,7	16,911	-1,837	258	,067

V rámci srovnání pachatelek násilné a nenásilné trestné činnosti byly stanoveny tyto hypotézy:

H5: Pachatelky násilné trestné činnosti skórují oproti pachatelkám nenásilné trestné činnosti významně níž v dimenzích závislost na odměně (RD), odolnost (PS), sebeřízení (SD) a spolupráce (CO).

Dle Falka et al. (2017) u žen agresivní chování negativně koreluje s dimenzí závislost na odměně (RD), odolnost (PS) sebeřízení (SD) a spolupráce (CO). Ze sledovaných dimenzí této hypotézy byl určen rozdíl pouze na dimenzi závislosti na odměně (RD). Rozdíly na ostatních dimenzích nejsou statisticky významné a **hypotézu tedy není možné potvrdit**. Mimo náš předpoklad byl významný rozdíl nalezen na dimenzi vyhýbání se poškození (HA), ve které pachatelky násilných TČ dosahovaly naopak hodnot vyšších (tab 36).

Rozdíly na dimenzi závislosti na odměně (RD) jsou v souladu také s francouzskou studií Lukasiewicz et al. (2007) změřené na diferenciaci alkoholového a nealkoholového abúzu, do jejíž analýzy bylo zahrnuto 998 vězňů, z čehož 100 tvořily ženy. Autoři uvádějí, že alkoholový abúzus je spojený s nižšími hodnotami na dimenzi RD. Současně násilné TČ jsou častěji spojené s abúzem alkoholu. U nenásilné trestné činnosti je podíl pachatelů s abúzem alkoholu minimální, což koresponduje s našimi výsledky.

H6: Pachatelky násilných TČ dosahují signifikantně nižších skóru na charakterové škále empatie (CO2) než pachatelky nenásilných TČ.

Thomson et al. (2019) asociují sníženou schopnost empatie a lítosti (afektivní aspekt psychopatie) s fyzickou agresí žen. Empatie je obsahovou charakteristikou škály empatie (CO2) dotazníku TCI-R, a proto by dle tohoto předpokladu měly ženy odsouzené za násilný TČ dosahovat nižších skóru na této škále než ostatní odsouzené. Protože srovnání hodnot škály CO2 mezi skupinami nevyšlo statisticky významně (tab 37), **platnost hypotézy nebyla prokázána**. V míře empatie se ženy odsouzené za násilný a nenásilný TČ neliší.

Tabulka 37

Srovnání škály CO2 (empatie) mezi skupinami násilných a nenásilných TČ

Název dimenze	Násilný TČ N = 78		Nenasilný TČ N = 182		T-test		
	M	sd	M	sd	t	df	p
CO2 (empatie)	17,4	3,7	17,8	3,3	-,835	258	,405

H7: Ve VTOS se agresivního chování vůči ostatním dopouštějí častěji pachatelky násilných TČ.

Zajímalo nás, zda typ trestného činu souvisí s agresivním chováním vůči okolí v průběhu VTOS. K ověření hypotézy byl proveden Pearsonův chí-kvadrát, který se mezi skupinami žen odsouzených za násilný a nenásilný TČ nachází na hladině statistické významnosti (tab 38). Údaje z deskriptivní statistiky potvrzují, že častěji se násilí ve VTOS dopouštějí ženy odsouzené za násilný TČ (resp. je častěji nahlášeno či registrováno personálem věznice). **Hypotézu můžeme označit za platnou.**

Tabulka 38

Agresivní chování pachatelek násilných a nenásilných TČ ve VTOS

Agrese ve VTOS	Násilný TČ		Nenasilný TČ		Pearsonův chí-kvadrát	
	počet	%	počet	%	χ^2	p
Ne	73	90,1	195	96,5	4,73	,030
Ano	8	9,9	7	3,6		

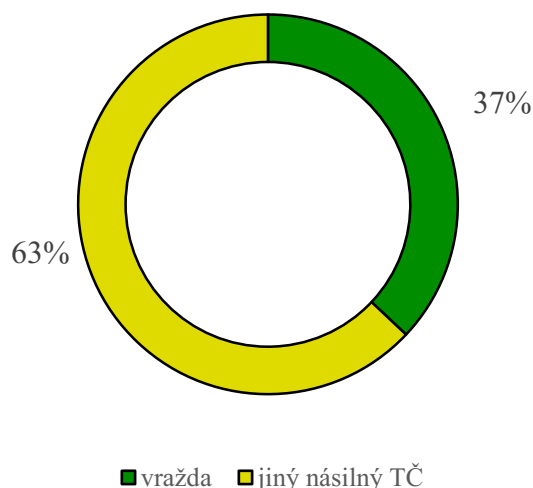
8.3. Pachatelky TČ vraždy

Všechny ženy odsouzené za násilné TČ byly rozděleny na dva soubory dle konkrétního TČ na pachatelky vraždy a pachatelky jiného násilného TČ bez ohledu na typ oběti. Početně je skupina pachatelek vraždy tvořena 30 ženami a skupina pachatelek jiného násilného TČ 51 ženami (obr 19). Po rozdělení do těchto podsouborů zůstávají ve skupině jiných násilných trestných činů

ženy odsouzené za TČ usmrcení z nedbalosti; těžké ublížení na zdraví; ublížení na zdraví; loupež; vydírání; znásilnění; pohlavní zneužití; týrání svěřené osoby; násilí proti úřední osobě; výtržnictví.

Obrázek 19

Rozdělení výzkumného souboru do dvou skupin na TČ vraždy a jiný násilný TČ

8.3.1. Základní údaje

Pachatelky vraždy jsou statisticky významně ($t = 2,112$; $df = 45,48$, $p < 0,05$) starší, než pachatelky jiného násilného TČ a jejich průměrný věk je 36 let ($sd = 12,9$). Průměrný věk žen odsouzených za jiný násilný TČ je 31 let ($sd = 8,9$) - viz tabulka 39. Grafické znázornění věkových průměrů mezi skupinami znázorňuje obrázek 20. Největší část (61 %) žen odsouzených za jiný násilný TČ se nachází v kategorii 22 - 35 let, zatímco skupina žen odsouzených za vraždu je do věkových kategorií pravidelněji rozvrstvena a největší část (33 %) spadá do kategorie 36 - 50 let (obr 21).

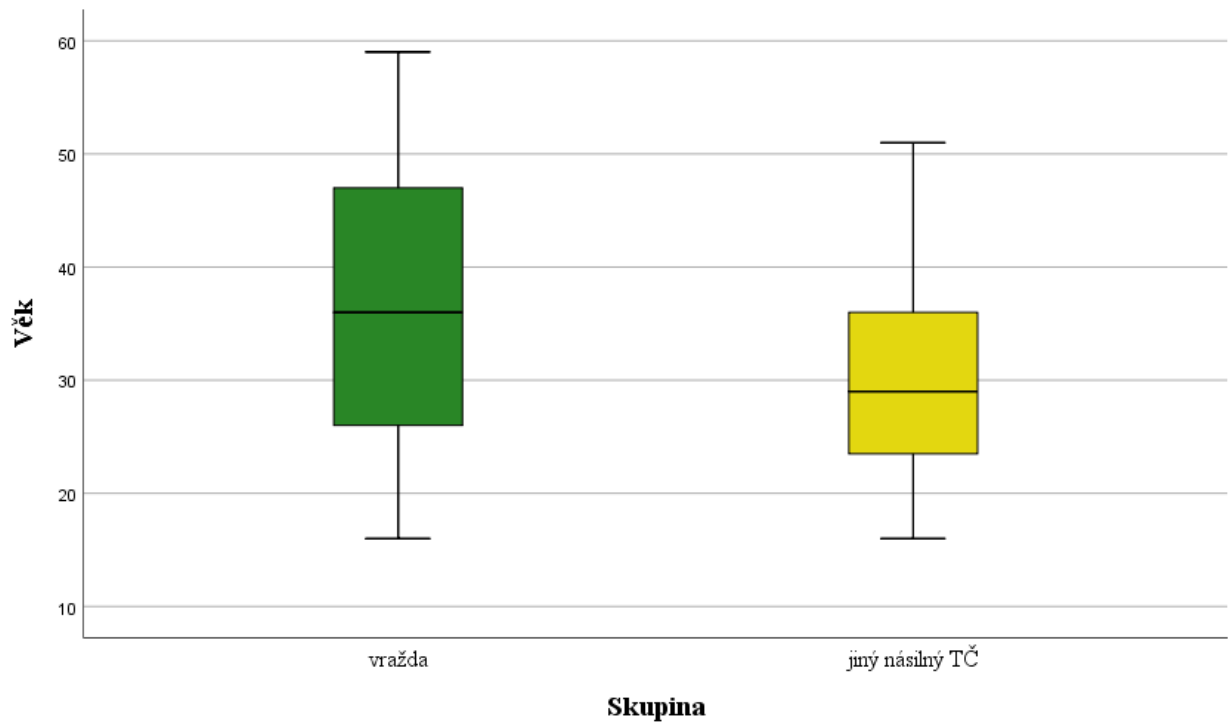
Tabulka 39

Srovnání průměrného věku mezi pachatelkami vraždy a jiného násilného TČ

Věk	M	sd	medián	min	max	range	p
TČ vraždy	36,4	12,9	36	16	59	43	,040
Jiný násilný TČ	30,8	8,9	29	16	51	35	

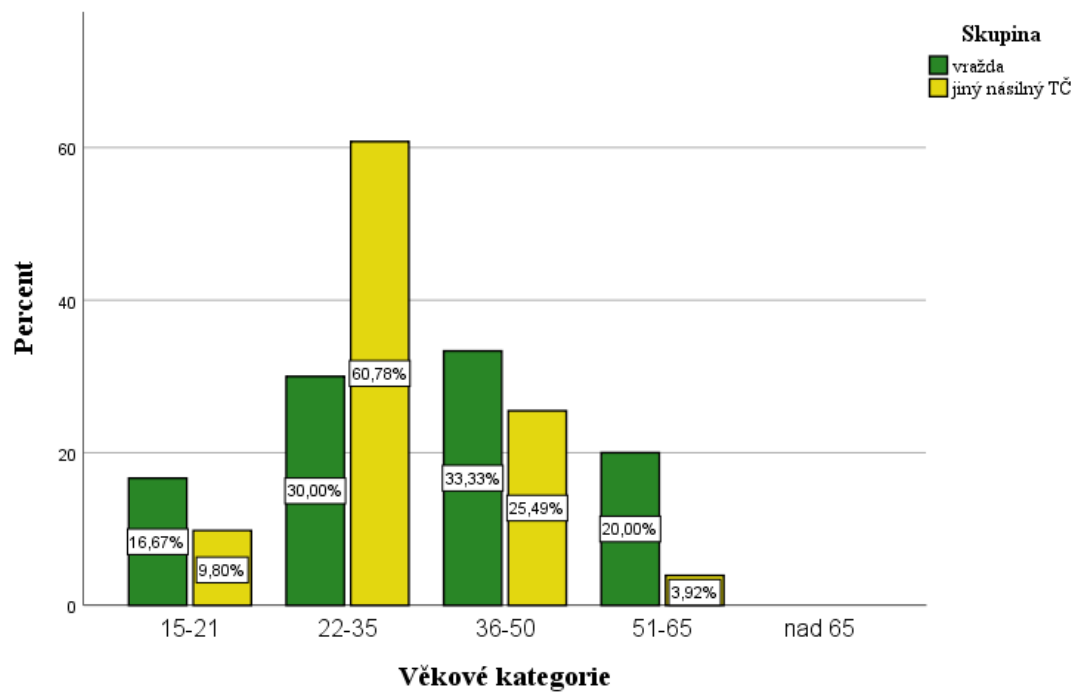
Obrázek 20

Věkové rozložení odsouzených žen za trestný čin vraždy a jiného násilného TČ

Obrázek 21

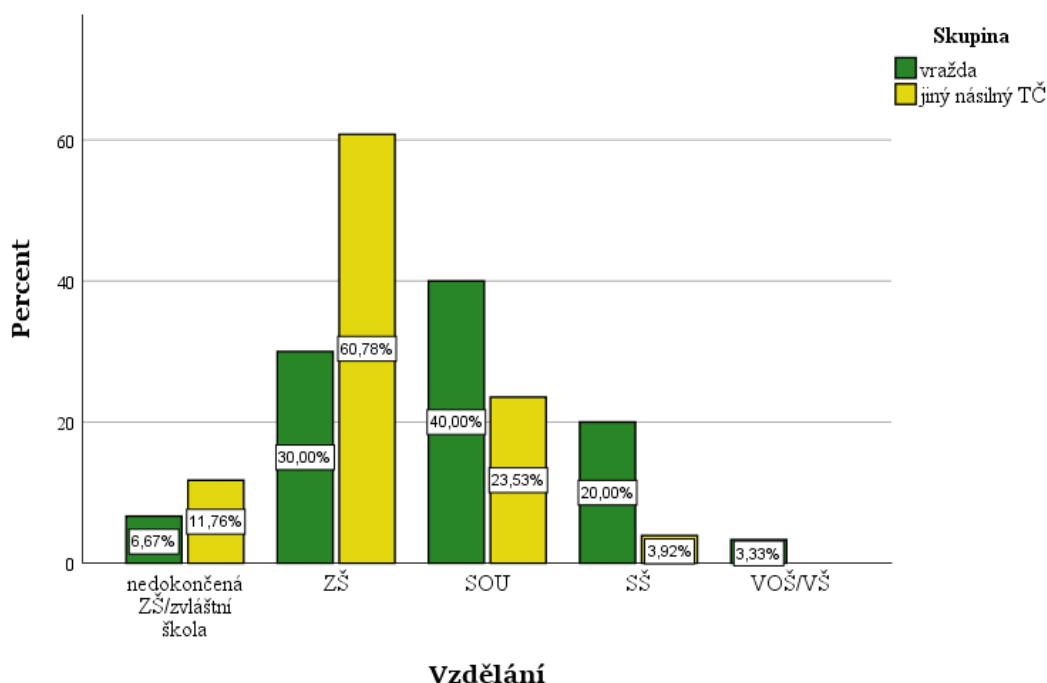
Kategorizované rozložení věku mezi skupinami TČ vraždy

Rozdíl jak v úrovni dosaženého vzdělání ($\chi^2 = 12,5, p < 0,05$), tak v rodinné stavu odsouzených ($\chi^2 = 14,5, p < 0,05$), je mezi skupinami statisticky významný. Pachatelky TČ vraždy dosahují nejčastěji (40 %) středního odborného vzdělání s výučním listem, zatímco většina (60 %) pachatelek jiného násilného TČ dosahuje pouze vzdělání základního. Středního vzdělání s maturitou a vysokoškolského (či vyššího odborného) vzdělání častěji dosáhly pachatelky TČ vraždy (obr 22). Ženy odsouzené za jiný násilný TČ jsou častěji svobodné (75 %) než ženy odsouzené za vraždu (47 %), které jsou naopak častěji rozvedeny (a to i opakovaně), či vdovy.

Obrázek 22

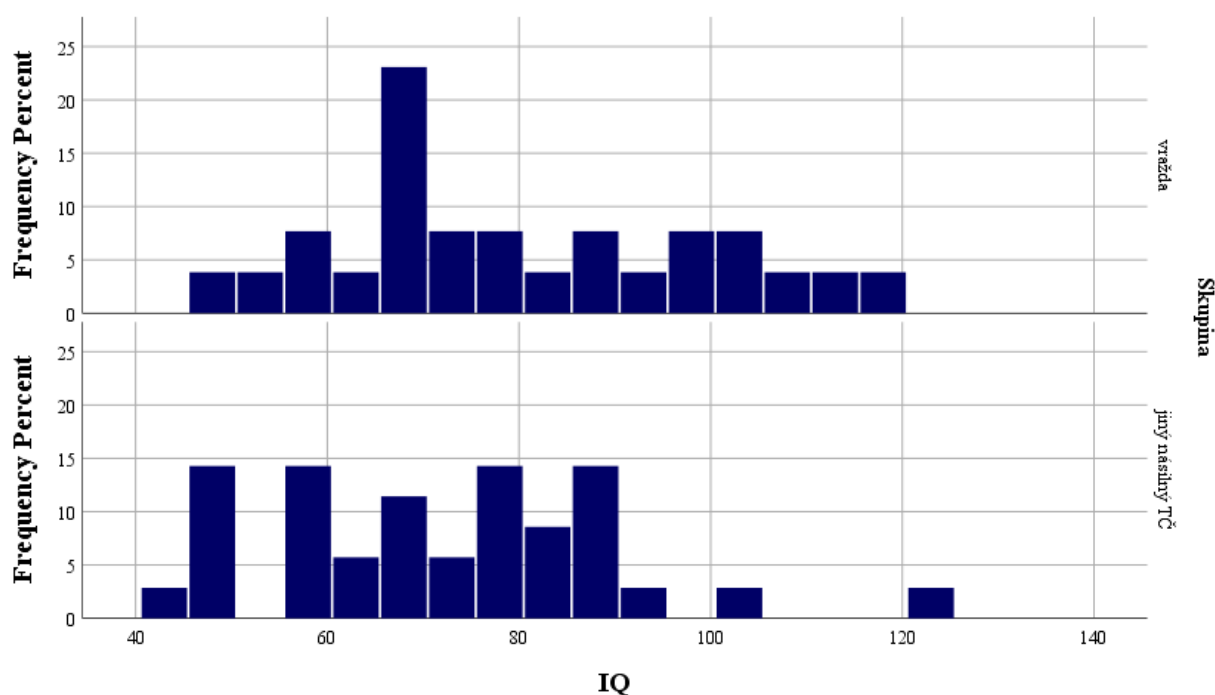
Dosažené vzdělání pachatelek TČ vraždy a jiného násilného TČ

Výkonový test inteligence vyplnilo celkem 26 pachatelek TČ vraždy a 36 pachatelek jiného násilného TČ. Ženy odsouzené za vraždu dosahují průměrně vyšších hodnot než ženy odsouzené za jiný násilný TČ. Vzhledem k nepravidelnému rozložení intelektu (obr 23) a malému počtu respondentek ve skupinách, je kromě průměru uveden také medián (tab 40) a k vyhodnocení statistické významnosti byl použit Mann-Whitneyho test. Rozdíl v naměřené míře intelektu však nevyšel statisticky významně ($p = 0,156$).

Obrázek 23

Srovnání intelektu u skupiny žen odsouzených za vraždu a jiný násilný TČ

Tabulka 40

Srovnání intelektu mezi skupinami žen odsouzených za vraždu a jiný násilný TČ

IQ	N	M	sd	medián	min	max	range	M-W test
TČ vraždy	26	79,9	19,4	74,5	50	118	68	,156
Jiný násilný TČ	36	72,4	17,7	73	43	125	82	

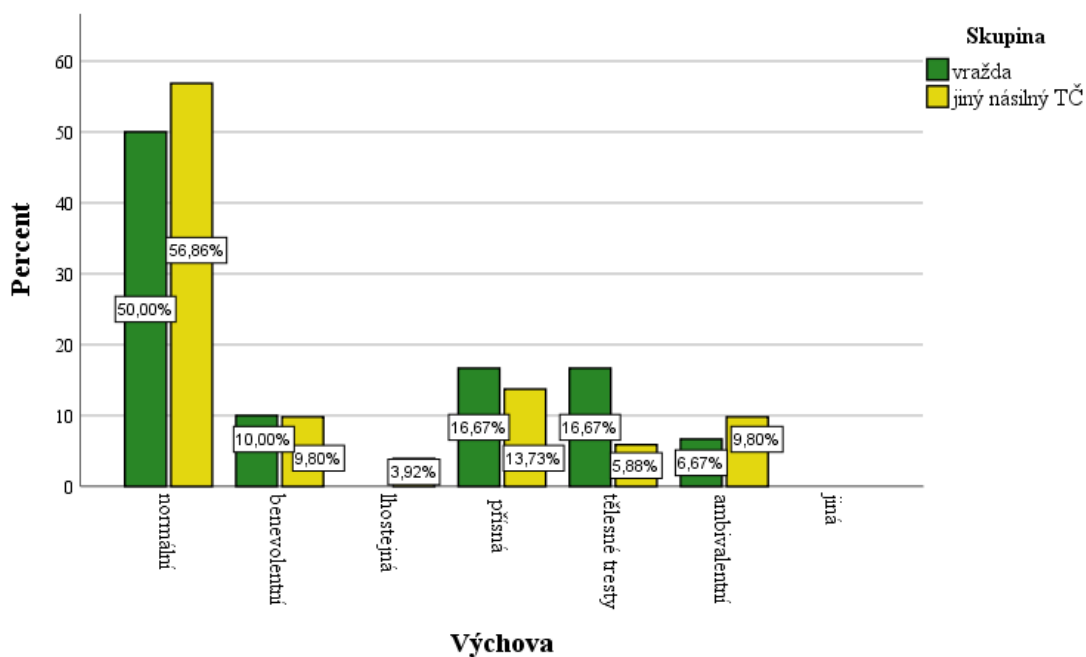
8.3.2. Rodina

V úplné rodině vyrůstalo 67 % žen odsouzených za vraždu a 37 % žen odsouzených za jiný násilný TČ. Více než polovina (55 %) žen odsouzených za jiný násilný TČ vyrůstala v rodině neúplné, ve skupině TČ vraždy je to 23 %. Tyto rozdíly mezi skupinami jsou statisticky významné ($\chi^2 = 7,91$, $p < 0,05$). Skupina pachatelek jiného násilného TČ má významně větší zkušenost s náhradní rodinnou péčí ($\chi^2 = 5,96$, $p < 0,05$), konkrétně s umístěním do výchovného (či diagnostického) ústavu ($\chi^2 = 7,09$, $p < 0,05$) a častěji také z primární rodiny či náhradní rodinné péče utíkaly ($\chi^2 = 12,8$, $p < 0,05$). Hodnoty dalších posuzovaných typů náhradní rodinné péče jako dětský domov, či pěstounská péče/adopce nevyšly na hladině statistické významnosti.

Skupiny se také neliší v subjektivním hodnocení svého dětství, které považují ve většině případů za šťastné. Výsledek Pearsonova chí-kvadrátu v oblasti výchovného stylu nevychází statisticky významně ($\chi^2 = 3,89$, $p > 0,05$), ženy z obou skupin také hodnotí svou výchovu nejčastěji jako normální (obr 24). Z kriminálního zázemí pochází častěji ženy odsouzené za jiný násilný TČ (55 %) a nejčastěji uvádějí kriminalitu otce (20 %). Pachatelky TČ vraždy naopak častěji uvádí kriminalitu matky (10 %) než otce (3 %). Okolo 13 % žen z obou skupin uvádí kriminální chování u více členů rodiny. Obecně rozdíly v tom, zda pachatelky pocházejí z kriminálního rodinného zázemí, však nejsou mezi skupinami statisticky významné ($\chi^2 = 1,68$, $p > 0,05$).

Obrázek 24

Subjektivní hodnocení stylu výchovy ve skupině TČ vraždy a jiného násilného TČ

Nějaký druh etopedických problémů přiznává 63 % pachatelek jiného násilného TČ a 43 % pachatelek vraždy. Hodnoty Pearsonova chí-kvadrát však nejsou na hladině statistické významnosti ($\chi^2 = 2,88$, $p > 0,05$). Existují však rozdíly při bližší analýze konkrétních projevů problémového chování, a to u záškoláctví ($\chi^2 = 4,81$, $p < 0,05$) a u potíží s policií ($\chi^2 = 4,26$, $p < 0,05$). V obou případech byly tyto problémy nalezeny častěji u pachatelek jiného násilného TČ než vraždy.

Nelze říci, že by jedna skupina žen odsouzených za násilný TČ byla více traumatizována. Hodnoty Pearsnova chí-kvadrátu nejsou jak v dětství, tak v dospělosti žen, statisticky významné (tab 41).

Tabulka 41

Traumatické zážitky žen odsouzených za vraždu a jiný násilný TČ

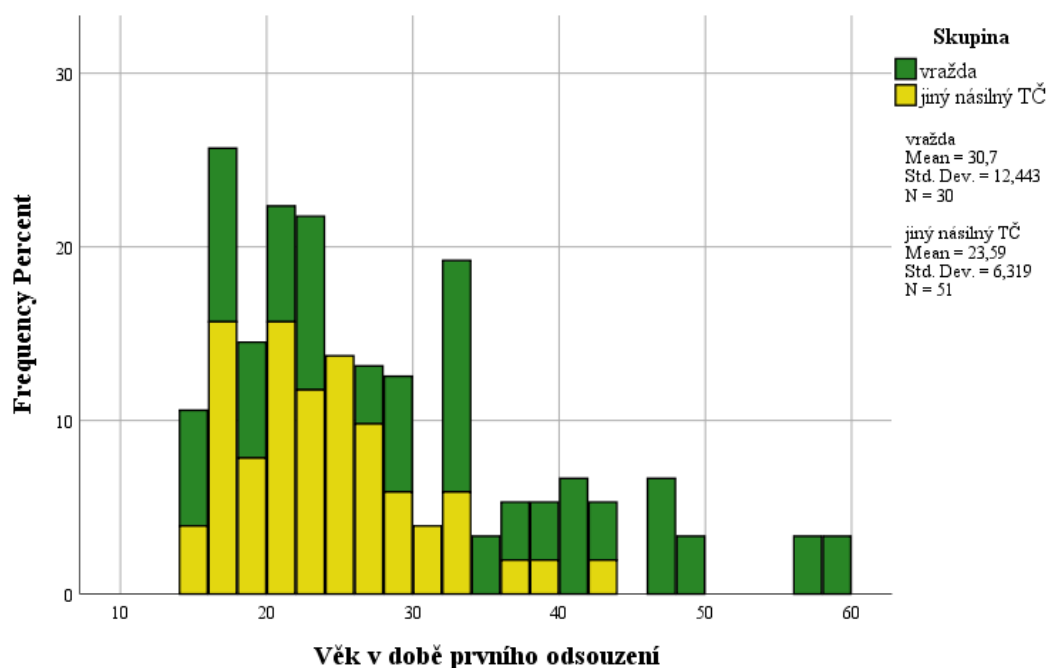
Výskyt traumatických zážitků			počet	%	Pearsonův chí-kvadrát	
					χ^2	p
DĚTSTVÍ	TČ vraždy	ne	20	66,7	,080	,597
		ano	10	33,3		
	Jiný násilný TČ	ne	31	60,8		
		ano	20	39,2		
DOSPĚLOST	TČ vraždy	ne	17	56,7	1,18	,278
		ano	13	43,3		
	Jiný násilný TČ	ne	35	68,6		
		ano	16	31,4		

8.3.3. *Kriminální chování*

Pachatelky TČ vraždy jsou v době svého prvního odsouzení statisticky významně starší, než pachatelky jiného násilného TČ ($p < 0,05$). Grafické rozložení věku v době prvního odsouzení u obou skupin znázorňuje obrázek 25. Průměrný počet záznamů v RT u těchto žen je 2, maximální počet je 8. Maximální počet předchozích uvěznění je 1, $M=0,1$. Oproti tomu většinu žen odsouzených za jiný násilný TČ můžeme označit za recidivistky. Jejich průměrný počet záznamů v RT je 5 (max = 18) s průměrným počtem předchozích uvěznění 1 (min = 0, max = 6). Rozdíly jak v počtu záznamů v RT, tak v počtu předchozího uvěznění vyšly jako statisticky významné (tab 42).

Obrázek 25

Věk v době prvního odsouzení u pachatelek TČ vraždy na dítěti a na dospělém

Tabulka 42

Vybrané proměnné vztahující se ke kriminální kariéře u TČ vraždy a jiného násilného TČ

Vybrané proměnné	TČ vraždy		Jiný násilný TČ		Mann-Whitney
	M	sd	M	sd	p
Věk v době prvního odsouzení	30,7	12,443	23,6	6,319	,021
Počet záznamů v RT	1,77	1,501	4,88	3,933	,000
Počet předchozích uvěznění	,1	,305	,71	1,446	,021

Role, kterou ženy hrají při páchaní násilných činů, se liší v souvislosti s tím, zda se dopustí vraždy či jiného násilného TČ ($\chi^2 = 15,3$, $p < 0,001$). Téměř všechny (93 %) pachatelky vraždy spáchaly čin samostatně. U odsouzených žen za jiný násilný TČ je to 51 %, až ve 45 % se dopouštějí činu jako spolupachatelky. Co se týče přípravy trestného činu, u obou skupin se jednalo ve většině případů o skutek neplánovaný a v tomto ohledu není mezi pachatelkami vraždy a jiného násilného TČ významný rozdíl ($\chi^2 = 0,937$, $p > 0,333$). Rozdíl se však nachází v tom, zda se pachatelky dopustily násilí opakovaně ($\chi^2 = 8,65$, $p < 0,05$). Téměř 30 % žen odsouzených za jiný násilný TČ spáchalo čin s prvky násilí také v minulosti, oproti pachatelkám vraždy, které jsou, až na dvě výjimky, prvotrestané.

Spouštěče trestné činnosti byly identifikovány u všech jiných násilných TČ. U dvou případů (7 %) vraždy nebyl spouštěč identifikován. Významné rozdíly mezi skupinami byly nalezeny u NL a konfliktních vztahů. NL jsou nejčastějším spouštěčem jiných násilných TČ (73 %) a nemalou roli hraje také životní styl pachatelky (24 %). U dvou pachatelek (4 %) z této skupiny byla jako spouštěč označena sexuální potřeba a u třech (6 %) psychická porucha. Nejčastějším spouštěčem trestného činu vraždy byly naopak konfliktní vztahy. Bližší přehled motivů trestné činnosti včetně hodnot Pearsonova chí-kvadrátu obsahuje tabulka 43.

Tabulka 43

Četnosti a Pearsonův chí-kvadrát spouštěčů trestné činnosti mezi skupinami TČ vraždy a jiného násilného TČ

Spouštěče trestné činnosti	TČ vraždy		Jiný násilný TČ		Pearsonův chí-kvadrát	
	počet	%	počet	%	χ^2	p
Nelze zjistit	2	6,7	0	0,0	3,49	,062
Návyková látka	12	40,0	37	72,5	8,39	,004
Konfliktní vztahy	21	70,0	10	19,6	20,3	<,001
Aktuální psychický stav	1	3,3	1	2,0	,148	,701
Životní styl	4	13,3	12	23,5	1,24	,266
Aktuální problémy	5	17,2	6	11,8	,468	,494
Sexuální potřeba	0	0,0	2	3,9	1,21	,272
Psychická porucha	0	0,0	3	5,9	1,83	,176

Jak je zřejmé z analýzy v předchozí kapitole, u všech násilných TČ byla obětí fyzická osoba. Více než 80 % obětí vražd tvoří blízká osoba pachatelky, 13 % známá oběť a u jednoho případu (3 %) se obětí stala náhodná osoba. Naopak náhodná osoba tvoří více než polovinu (53 %) obětí jiných násilných TČ tvoří, 22 % oběť známá a 29 % oběť blízká osobě pachatelky. Počty včetně hodnot Pearsonova chí-kvadrátu u jednotlivých typů obětí jsou uvedeny v tabulce 44.

Tabulka 44

Četnosti a Pearsonův chí-kvadrát typů oběti u skupiny pachatelek TČ vraždy a jiného násilného TČ

Typ oběti	TČ vraždy		Jiný násilný TČ		Pearsonův chí-kvadrát	
	počet	%	počet	%	χ^2	p
Náhodná	1	3,3	27	52,9	20,6	<,001
Známa	4	13,3	11	21,6	,849	,357
Blízká	25	83,3	15	29,4	22,0	<,001

8.3.4. Životní styl

Téměř polovina žen (47 %) odsouzených za vraždu uvádí pití alkoholu, z toho bylo 23 % na alkoholu závislých až do doby uvěznění. Ženy odsouzené za jiný násilný TČ uvádějí pití alkoholu méně často (23 %) a závislost přiznává 6 % z nich. I přes tyto rozdíly se skupiny žen v intenzitě pití statisticky neliší ($\chi^2 = 6,1$, $p > 0,05$). Jinak je tomu u užívání nealkoholových drog ($\chi^2 = 19,5$, $p < 0,001$). Pouze 8 (27 %) pachatelek TČ vraždy uvádí, že drogy experimentálně, opakovaně či dlouhodobě užívaly. Většina (73 %) pachatelek jiného násilného TČ má s nealkoholovými NL zkušenost, z toho 49 % přiznává závislost až do doby uvěznění. Počty odsouzených žen, které se psychiatricky léčily, se mezi skupinami příliš neliší ($\chi^2 = 4,1$, $p > 0,05$). Psychiatrickou léčbu má za sebou 37 % pachatelek vraždy a 35 % pachatelek jiného násilného TČ. Nevelké rozdíly, a statisticky nevýznamné, se nacházejí také v maladaptivním chování, které se ve svém životě dopustilo 30 % pachatelek vraždy a 37 % pachatelek jiného násilného TČ. Ve VTOS se ženy z obou skupin dopouštějí jak maladaptivního jednání (3 % pachatelek vraždy; 8 % pachatelek jiného násilného TČ), tak agrese vůči jiným osobám ve VTOS (7 % pachatelek vraždy; 12 % pachatelek jiného násilného TČ) výjimečně a vzhledem k hodnotám Pearsonova chí-kvadrátu ($p > 0,05$) nelze říct, že by se soubory v maladaptivním či agresivním chování v průběhu VTOS lišily.

8.3.5. Osobnost

Ke srovnání hodnot z dotazníku TCI-R byl použit Mann-Whitneyho test. Analýza vychází z třiceti (tedy všech) dotazníků ze skupiny TČ vraždy a čtyřiceti osmi dotazníků od žen odsouzených za jiný násilný TČ. Před analýzou jednotlivých dimenzí TCI-R byly opět

porovnány hodnoty lži skóru. Nelze však říct, že by se v přístupu k dotazníku odsouzené mezi sebou lišily ($\chi^2 = 1,9$, $p > 0,05$).

Statisticky významné rozdíly mezi skupinami se nacházejí na dimenzi vyhledávání nového (NS) a odolnost (PS), přičemž v NS dosahují odsouzené za TČ vraždy průměrně nižších hodnot a v PS hodnot vyšších (tab 45). U těchto dvou dimenzí bylo dále provedeno srovnání jednotlivých škál. Statisticky významný rozdíl se nachází na škále extravagance (NS3), nesystematičnost (NS4), dychtivá snaživost (PS1) a perfekcionismus (PS4). Mimo to se mezi skupinami nachází statisticky významný rozdíl na škále sebedisciplína (SD5), i přesto, že významnost na dimenzi sebeřízení (SD) je hraniční. Pachatelky TČ vraždy dosahují vyšších hodnot na škále PS1 a PS4 a také SD5. Níže pak na škálách dimenze NS. Tabulky s výsledky Mann-Whitneyho testu všech škál je uveden v příloze č. 8.

Tabulka 45

Srovnání dimenzí TCI-R mezi skupinami TČ vraždy a jiných násilných TČ

Název dimenze	TČ vraždy N = 30		Jiný násilný TČ N = 48		Mann-Whitney p
	M	sd	M	sd	
NS (vyhledávání nového)	96,1	15,364	106,7	18,250	,011
HA (vyhýbání se poškození)	104,5	13,886	103,4	16,690	,906
RD (závislost na odměně)	91,0	12,001	87,4	9,761	,119
PS (odolnost)	118,2	19,462	108,8	20,410	,046
SD (sebeřízení)	134,4	19,326	125,7	17,257	,053
CO (spolupráce)	131,7	13,702	124,2	19,231	,074
ST (sebeřesah)	68,7	15,213	66,8	16,868	,517

Za účelem diferenciací žen odsouzených za vraždu od žen odsouzených za jiný násilný TČ byly stanoveny následující hypotézy:

H8: Nástup kriminální kariéry je u pachatelek vraždy pozdější, než u pachatelek jiných násilných TČ.

Heretik (1999) zkoumal průměrný věk pachatelů různých TČ včetně vraždy. Největší procento pachatelů vraždy bylo mezi 26–35 let. Podobné údaje uvádí také Záhorská (2007), která poprvé uvádí také průměrný věk pachatelek TČ vraždy, který je dle ní vyšší než u mužů, a to 34 let.

Bohužel údaje o věku v době spáchání prvního TČ nemáme k dispozici a k analýze byl proto použit průměrný věk pachatelek v době prvního odsouzení (který může být o něco vyšší vzhledem k délce vyšetřování a soudního procesu). Jak již bylo uvedeno v tabulce 42, průměrný věk v době prvního odsouzení je u pachatelek vraždy 31 let a rozdíl mezi skupinami je na hladině statistické významnosti 0,05. **Hypotézu potvrzujeme.**

H9: Pachatelky TČ vraždy oproti ostatním pachatelkám násilných TČ dosahují signifikantně vyšších hodnot v osobnostních dimenzích vyhýbání se poškození (HA) a závislost na odměně (RD).

Obětí vraždy v případech, kdy je pachatelka žena, bývá nejčastěji osoba blízká pachatelce a motivem jsou ve většině případů mezilidské vztahy (Frei et al., 2006; Greenfeld & Snell, 1999; Harrison et al., 2019). Pachatelé vraždy s motivem partnerských a rodinných vztahů skórují oproti ostatním níže v interpersonální a afektivní oblasti psychopatie (Rodre et al., 2019), které dle Páduy et al. (2014) negativně korelují s osobnostními dimenzemi HA a RD. Náš soubor pachatelek vraždy se od ostatních odsouzených za násilný TČ významně liší jak v oběti činu (v případě vraždy je to osoba blízká), tak v konfliktních vztazích v roli spouštěče trestné činnosti. I když v obou dimenzích pachatelky vraždy skórují výše, nevyšly tyto rozdíly statisticky významně. **Hypotéza nebyla prokázána** a platí, že skupiny odsouzených žen se mezi sebou v dimenzích HA ani RD neliší (viz tab 45).

H10: Pachatelky TČ vraždy vůči běžné populaci skórují níže ve všech dimenzích dotazníku TCI-R kromě vyhýbání se poškození (HA).

Při komparaci dvou skupin tvořených pachateli vraždy (s psychopatickými rysy a bez psychopatických rysů) s běžnou populací došli Pádua Serafim et al. (2014) k závěru, že celý soubor pachatelů TČ vraždy skóroval níže ve všech osobnostních dimenzích dotazníku TCI-R vyjma dimenze HA (vyhýbání se poškození), ve které skupina pachatelů bez psychopatických rysů skórovala vůči kontrolní skupině výše.

Komparace pachatelek TČ vraždy a nekriminální ženské populace je založena na analýze dat Kuchařové (2005) pomocí Welchova t-test. Náš soubor pachatelek TČ vraždy se od běžné populace signifikantně liší jen v temperamentových dimenzích vyhýbání se poškození (HA), závislost na odměně (RD) a odolnost (PS), přičemž průměrné hodnoty pachatelek vraždy jsou

v dimenzích HA a PS vyšší než u populace nekriminální (tab 46). **Stanovenou hypotézu tedy nebylo možné potvrdit.**

Tabulka 46

Welchův t-test ke srovnání dimenzí TCI-R mezi pachatelkami TČ vraždy a běžnou populací

Název dimenze	Pachatelky vraždy N = 30		Norma ženy N = 102		Welchův t-test		
	průměr	sd	průměr	sd	t	df	p
NS (vyhledávání nového)	96,1	15,4	99,5	15,7	-1,06	48,24	0,29
HA (vyhýbání se poškození)	104,5	13,9	97,8	16,7	2,21	56,01	0,03
RD (závislost na odměně)	91,0	12,0	97,1	12,6	-2,42	49,36	0,02
PS (odolnost)	118,2	19,5	109,2	17,3	2,28	43,37	0,03
SD (sebeřízení)	134,4	19,3	136,4	18,6	-0,50	45,97	0,62
CO (spolupráce)	131,7	13,7	126,7	14,9	1,72	50,91	0,09
ST (sebeřesah)	68,7	15,2	65,6	11,3	1,04	38,88	0,31

9. Diskuze

Diskuzní část práce zahrnuje souhrnné výsledky empirické části, zhodnocení metodologických limitů a doporučení pro další výzkum. Zjištěné výsledky přinášejí poznatky o ženské kriminální populaci z hlediska demografických údajů, jejich osobnosti a dosavadní kriminální kariéry. Kriminálně různorodý výzkumný vzorek poskytuje také vhled dovnitř této populace a komparaci na úrovni spáchaných skutků.

9.1. Souhrnné výsledky empirické části

S ohledem na typ předkládané práce bylo primárním cílem výzkumu stanovení poměrně širokého okruhu proměnných, které ženskou kriminální populaci charakterizují. Ke srovnání osobnostních charakteristik mezi nekriminální ženskou populací a celkovou ženskou kriminální populací i pachatelkami TČ vraždy byly využity výsledky práce Kuchařové (2005).

Věkový průměr odsouzených žen je 34 let, největší počet spadá do kategorie 22–35 let a většina žen je svobodných. Téměř polovina žen pochází z neúplné rodiny a z kriminálního rodinného prostředí. Více než třetina primárních rodin je zatíženo abúzem alkoholu nejméně jedním z rodičů. Určité etopedické problémy přiznává taktéž více než třetina z nich. Nezanedbatelné jsou mezi pachatelkami také traumatické zkušenosti. Čtvrtina uvězněných žen uvádí v průběhu dětství či dospělosti nějaký traumatický zážitek. Většina pachatelek je uvězněna poprvé. Naš vzorek je však složen také z žen se značnou kriminální recidivou. Za násilný TČ bylo odsouzeno 23 % žen, z toho 5 % za něj bylo odsouzeno opakovaně. Průměrný věk v době prvního odsouzení pachatelek je 26 let. Téměř dvě třetiny pachatelek se trestných činů dopouští jako pachatelky, tedy jednotlivě. Potvrdilo se, že vyšší věk pachatelek souvisí s přechodem od kolektivního páchání TČ k individuálnímu a také s některými osobnostními dimenzemi. Starší pachatelky se vyznačují nižší hodnotou ve vyhledávání nového (NS) a vyšší hodnotou v závislosti na odměně (RD) a sebeřízení (SD). Ženy si při páchání trestné činnosti počínají spíše impulzivně, TČ předem neplánují a obětí bývá náhodná fyzická osoba. Motivem více než poloviny TČ spáchaných pachatelkami z našeho souboru je abúzus drog. Minimálně problémové užívání drog přiznává 81 % odsouzených žen, přičemž naprostá většina z nich užívá drogy nealkoholové. Pětina pachatelek přiznává automutilační chování. Nejen odsouzení muži, ale také ženy bývají vůči svému okolí v průběhu VTOS hostilní a potyčky mezi odsouzenými ženami nejsou ve věznicích ničím výjimečným, zřídka ale dochází k výpadům vůči personálu věznice. Z našeho vzorku se jedná o 5 % žen, u kterých bylo v průběhu VTOS

registrováno fyzické násilí vůči jiné osobě. Průměrné IQ uvězněných žen je 74, přičemž nižší hodnoty IQ jsou spojeny s vyšším L-skórem osobnostního dotazníku. Ženská kriminální populace se od té nekriminální liší v pěti osobnostních dimenzích ze sedmi. Odsouzené ženy se vyznačují větší explorační aktivitou s nižší tolerancí na stereotyp a nudu. Jsou pesimistické, méně se ohlíží na to, zda jejich jednání okolí schvaluje či nikoli, jejich vztahy jsou chladné, nezávislé. Jsou také více odhodlané, rozhodné, snaživé, s tendencemi k perfekcionismu, avšak toto snažení není efektivní, k úspěšnému dosažení cílů jim chybí spolehlivost, soběstačnost a zodpovědnost. K věcem přistupují intuitivně a je zajímavé, že se vyznačují vyšší mírou soucitu. Jejich pohled na svět je pragmatický, prospěchářský a materialistický. U 22 % žen byl klasifikován trend k poruše osobnosti a porucha osobnosti byla identifikována u 3 %.

Vhled dovnitř ženské kriminální populace nám umožní výsledky komparativní analýzy mezi jednotlivými skupinami uvězněných žen. Pachatelky násilných TČ se vůči ostatním neliší věkově, ve vzdělanosti ani rodinném stavu. Méně příznivé rodinné zázemí je typičtější pro pachatelky nenásilných TČ. To je charakterizované neúplnou rodinou, náhradní rodinnou péčí a úteký dívek v průběhu dětství a dospívání. Navzdory tomu tyto ženy své dětství hodnotí častěji jako šťastné než pachatelky násilných skutků. Oproti tomu pachatelky násilných TČ častěji přiznávají poruchy chování a automutilační jednání jak v civilním životě, tak v průběhu uvěznění. V průběhu dětství byly více traumatizovány než pachatelky nenásilných TČ. Odlišnosti jsou dále zjevné v kriminální minulosti žen. Jak počet záznamů v rejstříku trestů, tak počet předchozích uvěznění je vyšší u pachatelek nenásilných TČ. Tyto pachatelky jsou kriminálně zkušenější. Analýza kriminálního chování neidentifikovala mezi pachatelkami větší rozdíly v oblasti přípravy TČ, role při páchání deliktu či spouštěče trestné činnosti. Nejčastějším spouštěčem byl u obou skupin abúzus NL. Pachatelky násilných TČ se však deliktů dopouštějí mnohem častěji také pod vlivem jiných okolností, než je abúzus drog. Těmi jsou konfliktní vztahy, sexuální potřeba a psychická porucha. Sexuální motiv a psychická porucha nebyla identifikována u žádné z žen odsouzených za nenásilný TČ v našem vzorku. Zatímco pachatelky násilných TČ se skutků dopouštějí na osobě jí blízké, oběťmi nenásilné trestné činnosti jsou náhodné osoby, které pachatelka osobně nezná nebo škoda vznikla právnické osobě. Ženy uvězněné za násilný delikt mají častěji potíže s problémovým pitím alkoholu, v abúzu nealkoholových drog se však skupiny od sebe neliší. Co se týče četnosti brachiální agrese v průběhu VTOS, ta je častěji registrována u pachatelek násilné trestné činnosti. Intelpektově se pachatelky násilných a nenásilných TČ od sebe neliší. V osobnostních dimenzích byly zjištěny odlišnosti ve dvou ze sedmi dimenzí. Interpretace jednotlivých škál

osobnostních dimenzí poskytuje pohled na konkrétní osobnostní profily, kdy pachatelky násilných TČ lze charakterizovat úzkostlivějším a pesimističtějším prožíváním, sociální inhibicí, uzavřeností a vyhýbavou strategií při řešení problémů. Ke svému okolí jsou méně vřelé a citlivé, jsou méně ambiciózní, hůř si stanovují a sledují cíle. Dále se vyznačují nižší mírou sebedisciplíny, jsou více pragmatické a materialistické. V charakterové škále empatie se odsouzené ženy neliší.

Do našeho souboru se podařilo začlenit třicet pachatelek vraždy. Ty jsou oproti pachatelkám jiných násilných TČ starší jak v době sběru dat (průměrný věk je 36 let), tak v době prvního odsouzení (průměrný věk je 31 let). Dosahují také vyššího vzdělání, nejčastěji středního odborného, pětina z nich má maturitní vzdělání. U obou skupin převažují svobodné ženy, pachatelky vraždy jsou však častěji rozvedené (téměř třetina) nebo jsou vdovy (obětí vraždy byl ve většině případů manžel). Typ primární rodiny a styl výchovy se mezi pachatelkami násilných deliktů odlišuje, přičemž ženy odsouzené za vraždu častěji vyrůstaly v úplné rodině, mají menší zkušenost s umístěním do diagnostického či výchovného ústavu (resp. dětského domova se školou) a je mezi nimi méně „útěkárek“. Na druhou stranu častěji než ženy odsouzené za jiný násilný TČ hodnotí výchovu v primární rodině jako přísnou. Nelze říct, že jedna skupina pachatelek pochází z více kriminálního rodinného prostředí než druhá, ale jisté rozdíly se objevují v tom, kdo se kriminality v rodině dopouští. Zatímco v rodinách žen páchajících jinou násilnou trestnou činnost převažuje kriminalita otce, v rodinách vražedkyň převládá kriminalita matky. Poruchy chování se objevují u dívek z obou skupin, nicméně bylo zjištěno, že pachatelky jiných násilných TČ se v průběhu dětství a dospívání častěji vyhýbaly školní docházce a byly řešeny policií. V oblasti traumatizace v průběhu dětství i dospělosti nebyly mezi pachatelkami násilí nalezeny podstatné rozdíly. Prokázalo se, že nástup kriminální kariéry je u pachatelek vraždy pozdější (dle průměrného věku v době prvního odsouzení) a ve většině případů se jedná o prvopachatelky, tzn., že dříve nebyly za žádnou jinou trestnou činnost odsouzeny. Oproti tomu ve většině případů jsou ženy odsouzené za jiný násilný TČ recidivistky s průměrně pěti záznamy v RT. Podstatné se jeví rozdíly ve spouštěcích trestné činnosti. Celkem bylo mapováno sedm různých okolností, jež měly na spáchání skutku vliv (osmou možností je neznámý motiv). Významné rozdíly se mezi pachatelkami násilí objevují u dvou z nich. Zatímco abúzus drog je mnohem častěji označován za spouštěč u jiných násilných TČ (přes 70 %), u TČ vraždy jsou to konfliktní vztahy, které jsou významnou podmínkou pro spáchání tohoto skutku, i když vliv abúzu drog taktéž nelze pominout. Pachatelky vraždy jen výjimečně inklinují k užívání nealkoholových drog a uvádějí spíše

abúzus alkoholu. Naopak téměř tři čtvrtiny žen odsouzených za jiný násilný TČ užívání nealkoholových drog přiznává. Obětí vraždy se ve většině případů stává osoba známá či blízká pachatelce. Naopak je tomu u ostatních násilných TČ, při kterých se pachatelky dopouštějí svých činů na náhodné, neznámé oběti. Rozdíly mezi pachatelkami násilných deliktů se v oblasti psychiatrické léčby, automutilačního chování v civilním životě i v průběhu VTOS a agresivního jednání vůči ostatním osobám v průběhu VTOS neprokázaly. Taktéž nebyly nalezeny odlišnosti v míře intelektu. Ze sedmi osobnostních dimenzí se pachatelky násilí odlišují ve dvou, a to ve vyhledávání nového (NS), kdy pachatelky vraždy skórují níž, a v odolnosti (PS), ve které pachatelky vraždy dosahují naopak hodnot vyšších. Z interpretace těchto výsledků vyplývá, že ženy odsouzené za vraždu jsou oproti ženám, jež se dopustily jiných násilných skutků, zdrženlivější, méně popudlivé, snaživější, vytrvalejší s tendencemi k perfekcionismu. Vůči nekriminální ženské populaci se pachatelky vraždy odlišují v temperamentových dimenzích HA (vyhýbání se poškození), RD (závislost na odměně) a PS (odolnost), přičemž u pachatelek vraždy jsou průměrné hodnoty HA a PS vyšší, naopak hodnoty RD jsou nižší. Vůči nekriminální ženské populaci jsou tedy pachatelky vraždy úzkostnější, prožívající zvýšené obavy z nejistoty, sociálně méně angažované a citlivé a mají tendenci řešení problémů odkládat či vyhýbat se mu. Zároveň jsou však více vytrvalé a odolné.

9.2. Limity výzkumu

Do výzkumu byly vybrány respondentky, jež měly zájem se na něm podílet. Předem tedy nebylo stanoveno omezení pro specifické trestné činy zařazené do výzkumného vzorku. Z tohoto důvodu nebylo vždy porovnání jednotlivých skupin početně rovnocenné. Rozdělení trestné činnosti probíhalo dle statistického přehledu Ministerstva vnitra ČR na základě TČ, za který byla respondentka aktuálně odsouzená. Běžně jsou však pachatelé souzeni současně pro několik deliktů spadajících do různých kategorií. Proto jsme se snažili tuto problematiku zachytit a zjišťovali jsme charakter nejen souběžných trestných činů, ale také těch minulých. Přesto jsme byli při třídění omezeni rejstříkem trestů respondentek, tudíž informacemi o trestných činech, za které byly pravomocně odsouzené. Podobný problém nastává také v průběhu soudního procesu a závisí na přisnosti a posouzení konkrétního soudu, který kategorii spáchaného deliktu určuje. Typicky hranice mezi trestnými činy krádeže a loupežného přepadení, které již dle naší kategorie spadá do násilného činu, je velmi tenká a záleží na subjektivním pohledu soudu, v jakém jednání již spatřuje násilný prvek (např. strhnutí kabelky z ramene, strčení do oběti apod.).

I přesto, že se do výzkumného šetření respondentky přihlašovaly dobrovolně, mohly se domnívat, že touto iniciativou budou v mých očích, jakožto zaměstnance věznice, hodnoceny lépe a že toto hodnocení se odrazí ve vlídnějším přístupu z mé strany k nim. Na druhou stranu ženy, které mě osobně znaly, mohly být k poskytnutí dat ochotnější a otevřenější.

Může se dále zdát, že když byl sběr dat proveden pouze v jedné z ženských věznic, není výběr respondentek reprezentativní. Zde bychom rádi zopakovali, že Věznice Světlá nad Sázavou se od svého otevření v roce 2000 stala největší ženskou věznicí a v době sběru dat zde bylo umístěno 58 % všech odsouzených žen z České republiky. Vzhledem k tomu, že ženských věznic není mnoho, běžně dochází k přemísťování odsouzených. Nejčastější jsou „výměny“ odsouzených žen mezi věznicemi ve Světlé nad Sázavou a v Opavě. Jiné věznice disponují pouze velmi malou kapacitou pro odsouzené ženy (v rozmezí desítek osob) a proto je Věznice Světlá nad Sázavou považovaná za centrální ženskou věznici, do níž jsou umísťováni odsouzené z celé ČR nezávisle na věku či závažnosti trestného činu. Vzhledem k tomu považujeme výzkumný soubor za dostatečně reprezentativní, i přesto, že pochází z jedné věznice.

Hlavní omezení výzkumné práce vychází přímo z povahy výzkumného vzorku. Ve věznicích se setkáváme s osobami porušujícími právní normy společnosti, může se jednat o osoby s poruchou osobností s tendencemi k manipulaci a u některých respondentek tak může být snižena věrohodnost poskytnutých dat. Proto jsme pokládali za stěžejní ujištění o naprosté anonymitě při zpracování dat. Závazek anonymity byl respondentkám slovně zdůrazněn při podepisování souhlasu o dobrovolné účasti ve výzkumu, ve kterém byl závazek anonymity taktéž uveden. Bylo pro nás velmi důležité, aby si odsouzené ženy byly jisty tím, že údaje, které nám poskytnou, nebudou sloužit k žádnému jinému účelu než výzkumnému, např. k žádosti o podmíněné propuštění, při zařazování na pracoviště apod. S tímto také souviselo ujištění, že k datům nebude mít nikdo jiný z personálu věznice přístup. S manipulací výsledků však nesouvisí pouze disimulace, ale také agravace. Při interpretaci dat je důležité si uvědomit, že přehánění a zveličování ve snaze ohromit své okolí není v kriminální populaci ničím výjimečným.

Věříme, že i přes své limity mají výsledky této práce význam. Jedná se o jednu z mála prací zaměřenou výhradně na populaci odsouzených žen a přináší tak vhled do specifík ženské kriminality.

9.3. Výzkumná doporučení

Prezentovanou práci lze, s hledem na to, že se věnuje čistě ženské kriminalitě a osobnosti odsouzených žen v takovém rozsahu, v českém prostředí označit za jedinečnou. Proto ji považujeme za vhodný podklad pro další výzkumy v této oblasti. Výjimkou je pouze studie Blatníkové a Netíka (2007), kteří však pracovali s třetinovým souborem, ale taktéž se zaměřili na širokou oblast týkající se kriminální anamnézy uvězněných žen a také na identifikaci jejich osobnostních vlastností.

Budoucí výzkum v oblasti ženské kriminální populace by mohl rozšířit poznatky o nové skutečnosti, ale také ověřit vhodnost a psychometrické vlastnosti dotazníku TCI-R pro celou vězeňskou populaci v ČR. Ačkoli jsme přesvědčeni o využitelnosti této metody u odsouzených osob, jeho použití, obzvláště v českém prostředí, je doposud spíše ojedinělé. Další výzkum by pak mohl ověřit souběžnou validitu dotazníku TCI-R s jiným osobnostním dotazníkem.

Bylo by zajímavé porovnat vztah osobnostních dimenzí Cloningerovy teorie s psychopatickými rysy. K tomuto účelu je především u recidivistů v zahraničních studiích hojně využíván dotazník PCL-R (Heinzen et al., 2011; Hildebrand & Culhaney, 2015; Karlsson et al., 2016, Sturup et al., 2016; Urben et al., 2016). I když mezi českými výzkumníky je tento nástroj znám, k zjišťování míry psychopatických rysů u uvězněných žen nebyl doposud použit.

Jako potřebný dále hodnotíme hlubší výzkum jednotlivých faktorů ženské kriminality z oblasti sociální a viktimologické. Právě viktimologický úhel pohledu na uvězněné ženy nám může pomoci odpovědět na některé otázky týkající se motivů určité trestné činnosti. Navíc se zdá, že se jedná o jeden z hlavních diferenciacních faktorů ženské a mužské kriminality (Baris, 2014; Riviera et al., 2014). Jako velmi potřebné z hlediska penitenciárního zacházení se jeví další explorační do kriminologických specifik žen a diferenciaci osobnostních charakteristik nejen uvězněných mužů a žen, ale také pachatelek odlišných trestných činů. Jak v mnohém naše data naznačují, ženská kriminální populace není homogenní skupinou. Při rozřídění této populace můžeme zjistit podstatné rozdíly v motivech a okolnostech jednotlivých činů i v osobnostních charakteristikách pachatelek. Naše klasifikace dle typu trestné činnosti na násilné a nenásilné TČ, podobně jako ve studii Netíka a Blatníkové (2007), se sice nabízí jako ta nejpřirozenější, ovšem není jediná možná. Nabízí se zde např. klasifikace dle typu oběti u násilných TČ nebo dle spouštěčů TČ, které by mohly do této problematiky vnést nové

a zajímavé poznatky. Věříme, že specifikace ženské kriminální populace má přímý vliv na efektivitu penitenciárních programů ve věznicích.

Stále neuzavřenou otázkou je dále validita a užitečnost měření výkonových schopností vězeňské populace. Východisko z tohoto dilematu by snad mohl nabídnout výzkum založený na paralelním srovnání dat z několika různých výkonových testů či srovnání s určitým vnějším kritériem, ze kterého lze na určité exekutivní funkce usuzovat.

10. Závěr

Předkládaná disertační práce pracuje se dvěma pohledy na osobnost odsouzených žen. Klasický pohled usiluje o nalezení osobnostních charakteristik typických pro kriminální populaci a je mu věnována část mapující kriminogenní faktory u odsouzených žen a porovnání na osobnostních dimenzích kriminální a nekriminální ženské populace. Druhý, modernější pohled se snaží postihnout nuance uvnitř kriminální populace. Za tímto účelem byly provedeny další dvě komparativní analýzy osobnostních charakteristik mezi jednotlivými skupinami odsouzených žen. Záměr této části práce vznikl v kontextu osobní zkušenosti autorky práce a dalších odborných pracovníků z řad vězeňského personálu.

I když se to laické veřejnosti může jevit jinak, kriminální populace není homogenní. Za každým zločincem se skrývá individuální příběh zahrnující specifické podmínky jeho osobního vývoje. Ty v průběhu času pomalu utvářejí jedinečnou osobnost se svými osobními zkušenostmi, postoji, hodnotami, rozhodovacími funkcemi a vybavují je dovednostmi pro přežití ve společnosti. Společným jmenovatelem pro jedince, kteří se ocitli ve věznicích, je to, že ve společnosti selhali. Cesta, která tomuto selhání předchází, se však různí a promítá se do kriminálního jednání. Např. formuje motiv a ovlivňuje provedení deliktu, které je i u stejného TČ u každého pachatele jedinečné. V prostředí věznice se tak můžeme setkat s různými osobnostmi. Aby bylo penitenciární působení efektivní, musí v něm být tyto odlišnosti respektovány. V tomto směru můžeme říct, že české vězeňství se vyvíjí v souladu se západními trendy, i když pro to vždy nemá nejvhodnější podmínky.

Tato práce přináší nové aspekty hned na několika úrovních. Podrobně mapuje řadu anamnestických údajů u odsouzených žen, snaží se odpovědět na otázku, zda se kriminální ženská populace liší od té nekriminální a poprvé v našich podmínkách přináší informace nejen o ženách odsouzených za násilný TČ, ale také o ženách odsouzených za vraždu. Výsledky provedených analýz autorka plánuje představit odborné veřejnosti formou článku v zahraničním periodiku. Navíc poměrně rozsáhlý soubor 286 odsouzených žen může posloužit pro další zajímavé výzkumné designy.

Seznam použité literatury

Agboola, C. (2017). 'Why do they need to punish you more?': Women's lives after imprisonment. *South African Review of Sociology*, 48(2), 32-48. <https://doi.org/10.1080/21528586.2016.1233510>

Aggarwal, A., Vaish, S., Sharma, D. K., Sushil, C. S., Usman, N., & Sudarsanan, S. (2015). A Study of personality profile and criminal behavior in substance abusers. *Industrial Psychiatry Journal*, 24(1), 35–39. <https://doi.org/10.4103/0972-6748.160960>

Allnutt, S., Wedgwood, L., Wilhelm, K., Butler, T. (2008). Temperament, substance use and psychopathology in a prisoner population: implications for treatment. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 11, 969-975. <https://doi.org/10.1080/00048670802415350>

Atarhouch, N., Hoffmann, E., Adam, S., Titeca, J., Stillemans, E., Fossion, P., Lebon, O., Servais, L. (2004). Evaluation of typic psychopathic traits with juvenile offenders. *L'Encéphale*, 30(4), 369-375. [https://doi.org/10.1016/S0013-7006\(04\)95450-4](https://doi.org/10.1016/S0013-7006(04)95450-4)

Baillargeon, R., Zoccolillo, M., Keenan, K., Côté, S., Pérusse, H., Boivin, M., & Tremblay, R. (2007). Gender Differences in Physical Aggression: A Prospective Population-based Survey of Children Before and After 2 Years of Age. *Developmental Psychology*, 43(1), 13-26. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.43.1.13>

Barilik, I. N., Hořák, J., Podaná, Z., & Tomášek, J. (2019). Základní kriminologické teorie, směry a školy. In T. Gřivna, M. Scheinost, & I. Zoubková (Eds.), *Kriminologie – 5., aktualizované vydání* (s. 55–94). Wolters Kluwer.

Baris, G. (2014). Female Prisoners Motivations of Violent Crimes: Defensive or Aggressive? *Journal of International Social Research*. 39 (8), 431–440.

Basoglu, C., Oner, O., Ates, A., Algul, A., Bez, Y., Ebrinc, S., & Cetin, M. (2011). Temperament traits and psychopathy in a group of patients with antisocial personality

disorder. *Comprehensive psychiatry*, 52(6), 607-612.
<https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2011.01.003>

Beauregard, E., & Proulx, J. (2002). Profiles in the offending process of nonserial sexual murderers. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 46(4), 386–99. <https://doi.org/10.1177/0306624X02464002>

Becerra-García, J. A., García-León, A., & Egan, V. (2012). Childhood abuse history differentiates personality in sex offenders. *Journal Of Forensic Psychiatry and Psychology*, 23(1), 61-66. <https://doi.org/10.1080/14789949.2011.634020>

Belknap, J. (2007). *The invisible woman: Gender, crime, and justice*. Wadsworth.

Ben-Yaacov, T., & Glicksohn, J. (2018). Intelligence and psychopathy: A study on non-incarcerated females from the normal population. *Cogent Psychology*, 5(1), 1429519. <https://doi.org/10.1080/23311908.2018.1429519>

Benda, B. B. (2005). Gender differences in life-course theory of recidivism: A survival analysis. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 49, 325–342. <https://doi.org/10.1177/0306624X04271194>

Blaauw, E., Doddema, B., de Vogel, V., & Bogaerts, S. (2020). Recidivism and predictors of recidivism among female high level persistent offenders after a special court order for persistent offenders in the Netherlands. *International Journal of Law and Psychiatry*, 68, 101538. <https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2019.101538>

Blatníková, Š., & Netík, K. (2007). *Ženy jako pachatelky závažné trestné činnosti (psychologické a kriminologické aspekty)*. IKSP.

Blatníková, Š., & Netík, K. (2008). *Predikce vývoje pachatele*. IKSP.

Blatný, M. (2010). 100 let výzkumu osobnosti v psychologii. In M. Blatný (Ed.), *Psychologie osobnosti: Hlavní témata, současné přístupy* (s. 11-20). Grada.

Blatný, M. (2010). Moderní teorie temperamentu. In M. Blatný (Ed.), *Psychologie osobnosti: Hlavní témata, současné přístupy* (s. 21-41). Grada.

Blonigen, D. M., Sullivan, E. A., Hicks, B. M., & Patrick, C. J. (2012). Facets of psychopathy in relation to potentially traumatic events and posttraumatic stress disorder among female prisoners: The mediating role of borderline personality disorder traits. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 3(4), 406-414. <https://doi.org/10.1037/a0026184>

Blumstein, A., Cohen, J., Roth, J. A., Visher, Ch. A. (1986). *Criminal careers and „career criminals“*, Volume II. National Academy Press.

Bohman, M., Sigvardsson, S., & Cloninger, C. R. (1981). Maternal inheritance of alcohol - abuse - cross-fostering analysis of adopted women. *Archives of General Psychiatry*, 38(9), 965-969.

Broidy, L. M., & Cauffman, E. E. (2006). Understanding the female offender, final report. *National Institute of Justice*.

Brunelle, C., Douglas, R. L., Pihl, R. O., & Stewart, S. H. (2009). Personality and substance use disorders in female offenders: A matched controlled study. *Personality And Individual Differences*, 46, 472-476. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2008.11.017>

Cale, J., Lussier, P., McCuish, E., & Corrado, R. (2015). The prevalence of psychopathic personality disturbances among incarcerated youth: Comparing serious, chronic, violent and sex offenders. *Journal of Criminal Justice*, 43(4), 337-344. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2015.04.005>

Campaniello, N. (2018, 23. dubna). *What do we know about female criminality and how to control it?* IZA World of Labor. <https://wol.iza.org/opinions/what-do-we-know-about-female-criminality-and-how-to-control-it>

Campbell, A., Sapochnik, M., & Muncer, S. (1997). Sex differences in aggression: Does social representation mediate form of aggression? *British Journal of Social Psychology*, 36(2), 161-171. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1997.tb01125.x>

Chan, H. C. O., & Heide, K. M. (2009) Sexual homicide: A synthesis of the literature. *Trauma, Violence, and Abuse, 10*(1), 31–54. <https://doi.org/10.1177/1524838008326478>

Chan, H. C. O., Beauregard, E., & Myers, W. C. (2015). Single-victim and serial sexual homicide offenders: Differences in crime, paraphilias and personality traits. *Criminal behaviour and mental health, 25*(1), 66-78. <https://doi.org/10.1002/cbm.1925>

Cantor, J. M., Blanchard, R., Robichaud, L K., & Christensen, B. K. (2005). Quantitative reanalysis of aggregate data on IQ in sexual offenders. *Psychological Bulletin, 131*(4), 555-568. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.131.4.555>

Cloninger, C. R. (1987a). A systematic method for clinical description and classification of personality variants - a proposal. *Archives of General Psychiatry, 44*(6), 573-588. <https://doi.org/10.1001/archpsyc.1987.01800180093014>

Cloninger, C. R. (1987b). Neurogenetic adaptive-mechanisms in alcoholism. *Science, 236*(4800), 410-416. <https://doi.org/10.1126/science.2882604>

Cloninger, C. R. (1994). Temperament and personality. *Current Opinion in Neurobiology, 4*(2), 266-273. [https://doi.org/10.1016/0959-4388\(94\)90083-3](https://doi.org/10.1016/0959-4388(94)90083-3)

Cloninger, C. R. (2000). A practical way to diagnosis personality disorder: a proposal. *Journal of Personality Disorders, 14*(2), 99-108. <https://doi.org/10.1521/pedi.2000.14.2.99>

Cloninger, C. R., Bohman, M., & Sigvardsson, S. (1981). Inheritance of alcohol abuse: Cross-fostering analysis of adopted men. *Archives of general psychiatry, 38*(8), 861-868.

Cloninger, C. R., Przybeck, T. R., Svrakic, D. M., Wetzell, R. D. (1994). *The temperament and character inventory (TCI): A guide to its development and use*. Center for Psychobiology of Personality, Washington University.

Cloninger, C. R., Sigvardsson, S., & Bohman, M. (1996). Type I and type II alcoholism: An update. *Alcohol Health & Research World, 20*(1), 18-23.

Cloninger, C. R., & Svrakic, D. M. (1997). Integrative psychobiological approach to psychiatric assessment and treatment. *Psychiatry*, *60*(2), 120-141. <https://doi.org/10.1080/00332747.1997.11024793>

Cooper, A. J. (2000). Female serial offenders. In: L. B. Schlesinger (Ed.), *Serial offenders: Current thought, recent findings* (pp. 263-288). CRC Press.

Čepelák, J. (1982). *Penitenciární psychologie*. VŠ SNB.

Čepelák, J., Karabec, Z. (1986). *K teoriím kriminality žen*. Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR.

Čírtková, L. (1998). *Kriminální psychologie*. Eurounion, s.r.o.

Čírtková, L. (2000). *Policejní psychologie*. Portál.

Čírtková, L., & Červinka, F. (1994). *Forezní psychologie*. Support.

Dargis, M., Newman, J., & Koenigs, M. (2016). Clarifying the link between childhood abuse history and psychopathic traits in adult criminal offenders. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, *7*(3), 221–228. <https://doi.org/10.1037/per0000147>

Davidson, M., Sorensen, J. R., & Reidy, T. J. (2016). Gender-responsiveness in corrections: Estimating female inmate misconduct risk using the Personality Assessment Inventory (PAI). *Law and Human Behavior*, *40*(1), 72-81. <https://doi.org/10.1037/lhb0000157>

de Pádua Serafim, A., de Barros, D. M., Castellana, G. B., & Gorenstein, C. (2014). Personality traits and violent behavior: A comparison between psychopathic and non-psychopathic male murderers. *Psychiatry Research*, *219*(3), 604-608. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2014.06.026>

de Tribolet-Hardy, F., Vohs, K., Mokros, A., & Habermeyer, E. (2014). Psychopathy, intelligence, and impulsivity in German violent offenders. *International Journal of Law and Psychiatry*, *37*(3), 238-244. <https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2013.11.018>

Decuyper, M., Colins, O. F., De Clercq, B., Vermeiren, R., Broekaert, E., Bijttebier, P., Roose A., & De Fruyt, F. (2013). Latent personality profiles and the relations with psychopathology and psychopathic traits in detained adolescents. *Child Psychiatry & Human Development*, 44(2), 217-232. <https://doi.org/10.1007/s10578-012-0320-3>

DeLisi, M., Piquero, A. (2011). New frontiers in criminal careers research, 2000–2011: A state of the art review. *Journal of Criminal Justice*, 39(4), 289-301. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2011.05.001>

Dolan, M., & Rennie, C. (2007). Is juvenile psychopathy associated with low anxiety and far in conduct-disordered male offenders? *Journal of Anxiety Disorders*, 21, 1028-1038. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2006.11.008>

Drápal, J., & Gřivna, T. (2019). Stav, struktura a dynamika kriminality. In T. Gřivna, M. Scheinost & I. Zoubková (Eds.), *Kriminologie – 5., aktualizované vydání* (s. 32 – 54). Wolters Kluwer.

Durbeej, N., Palmstierna, T., Berman, A. H., Kristiansson, M., & Gumpert, C. H. (2014). Offenders with mental health problems and problematic substance use: Affective psychopathic personality traits as potential barriers to participation in substance abuse interventions. *Journal of substance abuse treatment*, 46(5), 574-583. <https://doi.org/10.1016/j.jsat.2014.01.002>

Eichelsheim, V. I., Nieuwbeerta, P., Dirkzwager, A. J., Reef, J., & De Cuyper, R. (2015). Predicting individual differences in criminal attitudes from offender characteristics: a study among Dutch prisoners. *Psychology, Crime & Law*, 21(6), 531-550. <https://doi.org/10.1080/1068316X.2014.999062>

Jang, E. (2019). The relation between temperament and anger response among prisoners: comparison of Reinforcement Sensitivity Theory and the Psychobiological model of temperament and character. *Heliyon*, 5(7), e02103. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2019.e02103>

- Falk, Ö., Sfindla, A., Brändström, S., Anckarsäter, H., Nilsson, T., & Kerekes, N. (2017). Personality and trait aggression profiles of male and female prison inmates. *Psychiatry Research*, 250, 302-309. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2016.12.018>
- Farrington, D. P. (2003). Developmental and life-course criminology: Key theoretical and empirical issues-the 2002 Sutherland Award address. *Criminology*, 41(2), 221-225. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2003.tb00987.x>
- Farrington, D. P. (2017). The integrated cognitive antisocial potential (ICAP) theory. In D. P. Farrington (Ed.), *Integrated developmental and life-course theories of offending* (pp. 73–92). Routledge.
- Farrington, D. P., & West, D. J. (1993). Criminal, penal and life histories of chronic offenders: Risk and protective factors and early identification. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 3(4), 492-523. <https://doi.org/10.1002/cbm.1993.3.4.492>
- Firstová, J. (2019). Násilná kriminalita. In T. Gřivna, M. Scheinost & I. Zoubková (Eds.), *Kriminologie – 5., aktualizované vydání* (s. 273–297). Wolters Kluwer.
- Formann, A., K. (2002). *Videňský maticový test*. Testcentrum.
- Freeman, K. A., Dexter-Mazza, E. T., & Hoffman, K. C. (2005). Comparing personality characteristics of juvenile sex offenders and non-sex offending delinquent peers: A preliminary investigation. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 17(1), 3-12. <https://doi.org/10.1177/107906320501700102>
- Frei, A., Völlm, B., Graf, M., & Dittmann, V. (2006). Female serial killing: Review and case report. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 16(3), 167-176. <https://doi.org/10.1002/cbm.615>
- Fry, D. P. (1998). Anthropological perspectives on aggression: Sex differences and cultural variation. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 24(2), 81-95. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1098-2337\(1998\)24:2<81::AID-AB1>3.0.CO;2-V](https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-2337(1998)24:2<81::AID-AB1>3.0.CO;2-V)

Gillernová, I., & Boukalová, H. (2006). *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. Karolinum.

Giordano, P. C., Cernkovich, S. A., & Rudolph, J. L. (2002). Gender, crime and desistance: Toward a theory of cognitive transformation. *American Journal of Sociology*, *107*, 990–1064. <https://doi.org/10.1086/343191>

Giotakos, O., Markianos, M., Vaidakis, N., Chistodoulou, G. (2004a). Sex hormones and biogenic amine turnover of sex offenders in relation to their temperament and character dimensions. *Psychiatry Research*, *127*(3), 185-193. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2003.06.003>

Giotakos, O., Vaidakis, N., Markianos, M., Spandoni, P., & Christodoulou, G. N. (2004b). Temperament and character dimensions of sex offenders in relation to their parental rearing. *Sexual and Relationship Therapy*, *19*(2), 141-150. <https://doi.org/10.1080/14681990410001691352>

Giotakos, O., Markianos, M., & Vaidakis, N. (2005). Aggression, impulsivity, and plasma sex hormone levels in a group of rapists, in relation to their history of childhood attention-deficit/hyperactivity disorder symptoms. *Journal Of Forensic Psychiatry & Psychology*, *16*(2), 423-433. <https://doi.org/10.1080/14789940412331337371>

Gottfredson, M. R., & Hirschi, T. (1990). *A General theory of crime*. Stanford University Press.

Greenfeld, L. A., & Snell, T. L. (1999). *Women offenders*. US Department of Justice, Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics.

Gregorová, S. (1998). Juvenilná delinkvencia v kontexte Cloningerovho modelu osobnosti. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, *4*, 339-347.

Gremore, T. M., Chapman, A. L., & Farmer, R. F. (2005). Passive avoidance learning as a function of behavioral inhibition and activation among female inmates. *Personality and Individual Differences*, *39*(5), 925-936. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2005.03.011>

Greiner, L. E., Law, M. A., & Brown, S. L. (2015). Using dynamic factors to predict recidivism among women: A four-wave prospective study. *Criminal Justice and Behavior*, 42(5), 457-480. <https://doi.org/10.1177/0093854814553222>

Grohmannová, K. (2017). Užívání návykových látek a hraní hazardních her ve vězeňské populaci ČR. *Zaostřeno na drogy*, 6(17), 1 – 16.

Gustavson, C., Ståhlberg, O., Sjödin, A. K., Forsman, A., Nilsson, T., & Anckarsäter, H. (2007). Age at onset of substance abuse: a crucial covariate of psychopathic traits and aggression in adult offenders. *Psychiatry Research*, 153(2), 195-198. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2006.12.020>

Hajdúk, M., Heretik, A., & Heretik, A. (2016). Temperament, charakter a poruchy osobnosti. *Česká a Slovenská Psychiatrie*. 112(1), 24-30.

Hampton, A. S., Drabick, D. A., & Steinberg, L. (2014). Does IQ moderate the relation between psychopathy and juvenile offending? *Law and Human Behavior*, 38(1), 23-33. <https://doi.org/10.1037/lhb0000036>

Hare, R. D., Harpur, T. J., Hakstian, A. R., Forth, A. E., Hart, S. D., & Newman, J. P. (1990). The revised Psychopathy Checklist: Reliability and factor structure. *Psychological Assessment: A Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 2(3), 338-341. <https://doi.org/10.1037/1040-3590.2.3.338>

Harrendorf, S., Jehle, J-M., & Smith, P. (2016). Atrice. In M. Heiskanen, M. F. Aebi, F., W. van der Brugge, & J-M. Jehle (Eds.), *Evidence alternativních trestů a opatření a zjišťování míry atrice* (s. 126-136). IKSP.

Harris, M. B. (1995). Ethnicity, gender, and evaluations of aggression. *Aggressive Behavior*, 21(5), 343-357. [https://doi.org/10.1002/1098-2337\(1995\)21:5<343::AID-AB2480210504>3.0.CO;2-S](https://doi.org/10.1002/1098-2337(1995)21:5<343::AID-AB2480210504>3.0.CO;2-S)

Harrison, M. A., Murphy, E. A., Ho, L. Y., Bowers, T. G., & Flaherty, C. V. (2015). Female serial killers in the United States: means, motives, and makings. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 26(3), 383-406. <https://doi.org/10.1080/14789949.2015.1007516>

Harrison, M. A., Hughes, S. M., & Gott, A. J. (2019). Sex differences in serial killers. *Evolutionary Behavioral Sciences*. 13(4), 295-310. <https://doi.org/10.1037/ebs0000157>

Hartl, P. & Hartlová, H. (2009). *Psychologický slovník*. (Druhé vydání). Portál.

Heidensohn, F. (1993). Women and crime in Europe. In M. Farrell & F. Heidensohn (Eds.), *Crime in Europe* (pp. 55-72). Routledge.

Heinzen, H., Köhler, D., Godt, N., Geiger, F., & Huchzermeier, C. (2011). Psychopathy, intelligence and conviction history. *International Journal of Law and Psychiatry*, 34(5), 336-340. <https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2011.08.002>

Heiskanen, M., & Lietonen, A. (2019). *Kriminalita a gender. Studie zaměřená na zastoupení mužů a žen v mezinárodní statistice kriminality*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.

Heretik, A. (1994). *Základy forenzní psychologie*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.

Heretik, A. (1999). *Extrémna agresia: Forenzná psychológia vraždy. diel 1*. Psychoprof.

Heretik, A. (2004). *Forenzná psychológia*. SPN – Mladé léta.

Hildebrand, M. M., & Culhane, S. E. (2015). Personality characteristics of the female serial murderer. *Journal of Criminal Psychology*, 5(1), 34-50. <https://doi.org/10.1108/JCP-04-2014-0007>

Hill, A., Habermann, N., Berner, W., & Briken, P. (2007). Psychiatric disorders in single and multiple sexual murderers. *Psychopathology*, 40(1), 22–28. <https://doi.org/10.1159/000096386>

Hill, A., Habermann, N., Klusmann, D., Berner, W., & Briken, P. (2008). Criminal recidivism in sexual homicide perpetrators. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 52(1), 5-20. <https://doi.org/10.1177/0306624X07307450>

Holtfreter, K., & Morash, M. (2003). The needs of women offenders. *Women & Criminal Justice*, 14(2-3), 137-160. https://doi.org/10.1300/J012v14n02_07

Holtfreter, K., Reisig, M. D., & Morash, M. (2004). Poverty, state capital, and recidivism among women offenders. *Criminology & Public Policy*, 3(2), 185-208. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9133.2004.tb00035.x>

Hopley, A. B. A., & Brunelle, C. (2012). Personality mediators of psychopathy and substance dependence in male offenders. *Addictive Behaviors*, 37(8), 947-955. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2012.03.031>

Hosák, L., Csémy, L., Preiss, M., & Čermáková, E. (2005). Predikce úspěšnosti ústavní odvykací léčby u závislých na metamfetaminu. *Česká a slovenská psychiatrie*, 2, 82-87.

Huebner, B. M., DeJong, C., & Cobbina, J. (2010). Women coming home: Long-term patterns of recidivism. *Justice Quarterly*, 27(2), 225-254. <https://doi.org/10.1080/07418820902870486>

Hulmáková, J. (2019). Stav, struktura a dynamika kriminality. In J. Kuchta & H. Válková (Eds.), *Základy kriminologie a trestní politiky* (s. 141–168). C. H. Beck.

Jespersen, A. F., Lalumière, M. L., & Seto, M. C. (2009). Sexual abuse history among adult sex offenders and non-sex offenders: A meta-analysis. *Child Abuse and Neglect*, 33, 179–192.

Jones, A. (2009). *Women who kill*. The Feminist Press at CUNY.

Jones, A. A., O'Leary, C. C., Striley, C. W., Gerke, T., Crecelius, R., Sullivan, J., & Cottler, L. B. (2018). Substance use, victimization, HIV/AIDS risk, and recidivism among females in a therapeutic justice program. *Journal of Substance Use*, 23(4), 415-421. <https://doi.org/10.1080/14659891.2018.1436604>

Karlsson, L. C., Soveri, A., Saarinen, M., & Weizmann-Henelius, G. (2016). The role of set-shifting ability in differentiating between subgroups of female violent offenders. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 27(5), 745-759. <https://doi.org/10.1080/14789949.2016.1152589>

King, R. G., Massoglia, M., & MacMillan, R. (2007). The context of marriage and crime: Gender, the propensity to marry, and offending in early adulthood. *Criminology*, 45(1), 33-65. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2007.00071.x>

Koudelková, A. (1995). *Psychologické otázky delikvence*. Victoria Publishing.

Kožený, J., Tišanská, L. (1998). Formální vlastnosti dotazníku TCI testované na datech adolescentů. *Československá psychologie*, 1, 75-83.

Kožený, J., Tišanská, L., Dvořák, V. (1998a). Osobnostní profil detoxikovaných žen s diagnózou F10.2: Prediktivní potenciál Cloningerova dotazníku temperamentu a charakteru. *Československá psychologie*, 1, 84-90.

Kožený, J., Tišanská, L., Mezník, J. (1998b). Dotazník temperamentových a charakterových rysů TCI: Profil osob ve výkonu trestu. *Československá psychologie*, 42(3), 218-226.

Krabbendam, A. A., Jansen, L. M., Van De Ven, P. M., Van der Molen, E., Doreleijers, T. A., & Vermeiren, R. R. (2014). Persistence of aggression into adulthood in detained adolescent female. *Comprehensive Psychiatry*, 55(7), 1572-1579. <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2014.05.002>

Kraus, B., & Hroncová, J. (2007). *Sociální patologie*. Gaudeamus.

Kreager, D. A., Matsueda, R. L., & Erosheva, E. A. (2010). Motherhood and criminal desistance in disadvantaged neighborhoods. *Criminology*, 48, 221-258. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2010.00184.x>

Kuchařová, J. (2005). *Dotazník temperamentu a charakteru TCI-r: pokus o validizaci*. [Diplomová práce]. Univerzita Karlova.

Le Blanc, M., & Loeber, R. (1998). Developmental criminology updated. *Crime and Justice*, 23, 115-198.

Lee, Z., Salekin, R. T., & Iselin, A. M. R. (2010). Psychopathic traits in youth: is there evidence for primary and secondary subtypes? *Journal of Abnormal Child Psychology*, 38(3), 381-393. <https://doi.org/10.1007/s10802-009-9372-7>

Lennox, Ch., & Dolan, M. (2014). Temperament and character and psychopathy in male conduct disordered offenders. *Psychiatry Research*, 215(3), 706–710. <http://dx.doi.org/10.1016/j.psychres.2014.01.019>

Lukasiewicz, M., Falissard, B., Michel, L., Neveu, X., Reynard, M., & Garsquet, I. (2007). Prevalence and factors associated with alcohol and drug-related disorders in prison: A French national study. *Substance Abuse Treatment, Prevention and Policy*, 2(1). <https://doi.org/10.1186/1747-597X-2-1>

Lulham, R., & Ringland, C. (2010). Change in offence seriousness across early criminal careers. *Crime and Justice Bulletin*, 141, 1-11.

Mallicoat, S. L., & Ireland, C. E. (2013). *Women and crime*. Sage.

Mannerfelt, C., & Håkansson, A. (2018). Substance Use, Criminal Recidivism, and Mortality in Criminal Justice Clients: A Comparison between Men and Women. *Journal of Addiction*, 2018. <https://doi.org/10.1155/2018/1689637>

Marešová, A. (2008). Pachatel trestného činu. In O. Novotný Zapletal, J. *Kriminologie*, 3., přeprac. vyd. (s. 119-149). ASPI.

Marešová, A., Blatníková, Š., Kotulan, P., Marintinková, M., Štěchová, M., & Tamchyna, M. (2011). *Kriminální recidiva a recidivisté*. IKSP.

Marešová, A., Havel, R., Martinková, M., & Tamchyna, M. (2015). *Násilná kriminalita v nejisté době*. IKSP.

Marešová, A., Kotulan, P., & Martinková, M. (2009). *Výzkum prvověžněných žen. Sonda do problematiky žen v ČR v posledních cca 10 letech poprvé trestně stíhaných a poprvé vězněných*. IKSP.

Margari, F., Lecce, P. A., Craig, F., Laforteza, E., Lisi, A., Pinto, F., Stallone V., Pierri G., Zagaria G., Margari, L., & Grattagliano I. (2015). Juvenile sex offenders: Personality profile, coping styles and parental care. *Psychiatry Research*, 229(1), 82-88. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2015.07.066>

Matoušek, O., & Kroftová, A. (1998). *Mládež a delikvence*. Portál.

McAndrew, F. T. (2014). The „sword of a woman“: Gossip and female aggression. *Aggression and Violent Behavior*, 19(3), 196–199. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2014.04.006>

McKee, G. R. (2006). *Why mothers kill: A forensic psychologist's casebook*. Oxford University Press.

McKeown, A. (2010). Female offenders: Assessment of risk in forensic settings. *Aggression and Violent Behavior*, 15(6), 422-429. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2010.07.004>

McKeown, A., & Thomson, N. D. (2019). Psychopathy and intelligence in high-risk violent women. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 30(3), 484-495. <https://doi.org/10.1080/14789949.2018.1560487>

Megargee, E. I. (1997). Using the Megargee MMPI-based classification system with the MMPI-2s of female prison inmates. *Psychological Assessment*, 9(2), 75-82. <https://doi.org/10.1037/1040-3590.9.2.75>

Millay, T. A., Satyanarayana, V. A., O’Leary, C. C., Crecelius, R., & Cottler, L. B. (2009). Risky business: Focus-group analysis of sexual behaviors, drug use and victimization among incarcerated women in St. Louis. *Journal of Urban Health*, 86(5), 810-817. <https://doi.org/10.1007/s11524-009-9381-4>

Morrell, L. M., & Burton, D. L. (2014). An exploration of psychopathy in self-report measures among juvenile sex offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 58(5), 550-566. <https://doi.org/10.1177/0306624X13479186>

Myers, W. C. (2004). Serial murder by children and adolescents. *Behavioral Sciences and the Law*, 22, 357–374. <https://doi.org/10.1002/bsl.590>

Myers W. C., Chan H. C. O., Vo E. J., & Lazarou E. (2009). Sexual sadism, psychopathy, and recidivism in juvenile sexual murderers. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 7, 49–58. <https://doi.org/10.1002/jip.113>

Nakonečný, M. (1995). *Psychologie osobnosti*. Academia-nakladatelství Akademie věd ČR.

Nešpor, K. (2000). *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. Portál.

Netík, K. (2019). Kriminální recidiva. In J. Kuchta & H. Válková (Ed.), *Základy kriminologie a trestní politiky* (s. 349–369). C. H. Beck.

Netík, K., Netíková, D., & Hájek, S. (1997). *Psychologie v právu: úvod do forezní psychologie*. C. H. Beck.

Nijman, H., Merckelbach, H., & Cima, M. (2009). Performance intelligence, sexual offending and psychopathy. *Journal of Sexual Aggression*, 15(3), 319-330. <https://doi.org/10.1080/13552600903195057>

Österman, K., Björkqvist, K., Lagerspetz, K. M., Kaukiainen, A., Landau, S., Fraczek, A., & Caprara, G. V. (1998). Cross-cultural evidence of female indirect aggression. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 24(1), 1-8. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1098-2337\(1998\)24:1<1::AID-AB1>3.0.CO;2-R](https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-2337(1998)24:1<1::AID-AB1>3.0.CO;2-R)

Pelissolo, A., Ecochard, P., & Falissard, B. (2008). Psychometric characteristics of Cloninger's criteria for personality disorder in a population of French prisoners. *International Journal of Methods in Psychiatric Research*, 17(1), 30-34. <https://doi.org/10.1002/mpr.239>

Piquero, A. R., Farrington, D. P., & Blumstein, A. (2003). The criminal career paradigm. *Crime and Justice*, 30, 359-506. <https://doi.org/10.1086/652234>

Piquero, A., Farrington, P. D., & Blumstein, A. (2007). *Key issues in criminal career research: New analysis of the Cambridge study in delinquent development*. Oxford Cambridge University Press.

Plháková, A. (2010). Inteligence. In M. Blatný (Ed.), *Psychologie osobnosti: Hlavní témata, současné přístupy* (s. 71-104). Grada.

Policie ČR. (2000 – 2020). *Statistické přehledy kriminality*. <http://policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>

Polišenská, V. A. (2009). Popis osobnosti pachatele trestného činu vloupání dle Cloningerova dotazníku teperamentu a charakteru. *Československá psychologie*, 53(6), 545–555.

Polišenská, V. A., Borovanská, M., & Koubalíková, S. (2010). *Pachatelé vloupání: osobnost, agrese a strategie*. Psychologický ústav AV ČR.

Polišenská, V. A., Koubalíková, S., & Borovanská, M. (2012). Inteligence a agresivita pachatelů majetkové trestné činnosti. *Československá psychologie*, 56(6), 574–583.

Polišenská, V. A., Borovanská, M., Koubalíková, S., Králová, M., Šturmová, L., & Vokřálová, Z. (2016). *Psychologické aspekty resocializace pachatelů majetkové trestné činnosti a jejich reintegrace do společnosti: výzkumná monografie*. Psychologický ústav AV ČR.

Praško, J. (2015). *Poruchy osobnosti*. Portál.

Preiss, M. (2000). Cloningerova teorie temperamentu a charakteru a klinická praxe. *Psychiatrie*, 4(1), 43-45.

Preiss, M., & Klose, J. (2001). Diagnostika poruch osobnosti pomocí teorie C. R. Cloninger. *Psychiatrie*, 5(4), 226-231.

Preiss, M., Kuchařová, J., Novák, T., & Štěpánková, H. (2007). The temperament and character inventory-revised (TCI-R): a psychometric characteristics of the Czech version. *Psychiatria Danubina*, 19(1-2), 27-34.

Přecechtěl, P. (2020, 20. ledna). *Kriminální dráhy pohledem odsouzených uživatelů drog*. VIII. Kriminologické dny, Brno, Česká republika.

Rivera, E., Kubiak, S., & Bybee, D. (2014). Patterns of women's aggression against partners and others: Broadening our understanding of violence. *American Journal of Community Psychology*, 54(3/4), 358-369. <https://doi.org/10.1007/s10464-014-9679-6>

Rodre, S., Hedlund, J., Liljeberg, J., Kristiansson, M., Masterman, T., & Sturup, J. (2019). Psychopathy-associated personality traits influence crime-scene behavior in male homicide offenders. *Nordic Journal of Psychiatry*, 73(8), 471-474. <https://doi.org/10.1080/08039488.2019.1626907>

Roy, A., Carli, V., Sarchiapone, M., & Branchey, M. (2014). Comparisons of prisoners who make or do not make suicide attempts and further who make one or multiple attempts. *Archives of Suicide Research*, 18(1), 28-38. <https://doi.org/10.1080/13811118.2013.801816>

Rozum, J., Tomášek, J., Vlach, J., & Háková, L. (2016). *Efektivita trestní politiky z pohledu recidivy*. IKSP.

Ruchkin, V. V., Eisemann, M., Hägglöf, B., & Cloninger, C. R. (1998): Interrelations between temperament, character, and parental rearing in male delinquent adolescents in Northern Russia. *Comprehensive Psychiatry*, 39(4), 225-230. [https://doi.org/10.1016/S0010-440X\(98\)90065-7](https://doi.org/10.1016/S0010-440X(98)90065-7)

Rutherford, M. J., Cacciola, J. S., Alterman, A. I., & McKay, J. R. (1996). Reliability and validity of the Revised Psychopathy Checklist in women methadone patients. *Assessment*, 3(2), 145-156. <https://doi.org/10.1177/107319119600300206>

Říčan, P. (2010). *Psychologie osobnosti: Obor v pohybu*. Grada publishing as.

Salekin, R. T., Rogers, R., & Sewell, K. W. (1997). Construct validity of psychopathy in a female offender sample: A multitrait – multimethod evaluation. *Journal of Abnormal Psychology, 106*(4), 576. <https://doi.org/10.1037/0021-843X.106.4.576>

Salekin, R. T., Rogers, R., Ustad, K. L., & Sewell, K. W. (1998). Psychopathy and recidivism among female inmates. *Law and Human Behavior, 22*(1), 109-128. <https://doi.org/10.1023/A:1025780806538>

Scheinost, M. (2010). *Kriminalita očima kriminologů*. IKSP.

Scott, C. K., Grella, C. E., Dennis, M. L., & Funk, R. R. (2014). Predictors of recidivism over 3 years among substance-using women released from jail. *Criminal Justice and Behavior, 41*(11), 1257-1289. <https://doi.org/10.1177/0093854814546894>

Sevecke, K., Franke, S., Kosson, D., & Krischer, M. (2016). Emotional dysregulation and trauma predicting psychopathy dimensions in female and male juvenile offenders. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health, 10*(1), 43. <https://doi.org/10.1186/s13034-016-0130-7>

Sigvardsson, S., Bohman, M., & Cloninger, C. R. (1996). Replication of the Stockholm adoption study of alcoholism-Confirmatory cross-fostering analysis. *Archives of General Psychiatry, 53*(8), 681-687. <https://doi.org/10.1001/archpsyc.1996.01830080033007>

Silvestri, M., & Crowther-Dowey, Ch. (2008). *Gender and Crime*. Sage.

Skřivánková, P. (2020). Predikční nástroje posuzování rizika násilné recidivy. In H. Boukalová, & I. Gillernová (Eds.), *Kapitoly z forenzní psychologie* (s. 357-364). Karolinum.

Smith, C. A., & Stern, S. B. (1997). Delinquency and antisocial behavior: A review of family processes and intervention research. *Social Service Review, 71*(3), 382-420. <https://doi.org/10.1086/604263>

Smith, P., Cullen, F. T., & Latessa, E. J. (2009). Can 14,737 women be wrong? A meta-analysis of the LSI-R and recidivism for female offenders. *Criminology & Public Policy*, 8(1), 183-208. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9133.2009.00551.x>

Snowden, R. J., & Gray, N. S. (2010). Temperament and character as a function of psychopathy: relationships between the Psychopathy Checklist – Revised and the Temperament and Character Inventory in a sample of personality disordered serious or repeat offenders. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 21(6), 815-833. <https://doi.org/10.1080/14789949.2010.506617>

Spironelli, C., Segrè, D., Stegagno, L., & Angrilli, A. (2014). Intelligence and psychopathy: A correlational study on insane female offenders. *Psychological Medicine*, 44(1), 111-116. <https://doi.org/10.1017/S0033291713000615>

Sprague, J., Javdani, S., Sadeh, N., Newman, J. P., & Verona, E. (2012). Borderline personality disorder as a female phenotypic expression of psychopathy? *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 3, 127–139. <https://doi.org/10.1037/a0024134>

Stalans, L. J., & Lurigio, A. J. (2015). Parenting and intimate relationship effects on women offenders' recidivism and noncompliance with probation. *Women & Criminal Justice*, 25(3), 152-168. <https://doi.org/10.1080/08974454.2014.909764>

Steffensmeier, D., & Allan, E. (1996): Gender and Crime. Toward a Gendered Theory of Female Offending. *Annual Review of sociology*, 22(1), 459–487. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.22.1.459>

Stuart, B., & Brice-Baker, J. (2004). Correlates of higher rates of recidivism in female prisoners: An exploratory study. *The Journal of Psychiatry & Law*, 32(1), 29-70. <https://doi.org/10.1177/009318530403200103>

Stuchlíková, I. (2010). Motivace a osobnost. In M. Blatný (Ed.), *Psychologie osobnosti: Hlavní témata, současné přístupy* (s. 137-166). Grada.

Sturup, J., Karlberg, D., Fredriksson, B., Lihoff, T., & Kristiansson, M. (2016). Risk assessments and recidivism among a population-based group of Swedish offenders sentenced to life in prison. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 26(2), 124–135. <https://doi.org/10.1002/cbm.1941>

Svrakic, D. M., Przybek, T. R., & Cloninger, C. R. (1992). Mood states and personality traits. *Journal of Affective Disorders*, 24(4), 217-226. [https://doi.org/10.1016/0165-0327\(92\)90106-G](https://doi.org/10.1016/0165-0327(92)90106-G)

Svrakic, D. M., Draganic, S., Hill, K., Bayon, C., Przybeck, T. R., & Cloninger, C. R. (2002). Temperament, character, and personality disorders: etiologic, diagnostic, treatment issues. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 106(3), 189-195. <https://doi.org/10.1034/j.1600-0447.2002.02196.x>

Šrutová, L. (2012). Psychologická znalecká činnost. In P. Pavlovský a kolektiv. *Soudní psychiatrie a psychologie: 4. rozšířené a aktualizované vydání* (s. 195 – 226). Grada publishing as.

Thomson, N. D., Towl, G. J., & Centifanti, L. (2016). The habitual female offender inside: How psychopathic traits predict chronic prison violence. *Law and Human Behavior*, 40(3), 257-269. <https://doi.org/10.1037/lhb0000178>

Thomson, N. D., Bozgunov, K., Psederska, E., & Vassileva, J. (2019). Sex differences on the four-facet model of psychopathy predict physical, verbal, and indirect aggression. *Aggressive Behavior*, 45, 265-274. <https://doi.org/10.1002/ab.21816>

Tomášek, J. (2015). Alternativní tresty a recidiva. IKSP.

Urbanová, M. (2003). *Sociální kontrola a právo*. Masarykova univerzita.

Urbanová, M., & Večeřa, M. (2004). *Ženská delikvence: teoreticko-empirická studie k problému právních postojů a hodnotových orientací delikventních žen* (Vol. 1000). Masarykova univerzita.

van der Knaap, L., Alberda, D., Oosterveld, P., & Born, M. (2012). The predictive validity of criminogenic needs for male and female offenders: Comparing the relative impact of needs in predicting recidivism. *Law and Human Behavior, 36*(5), 413–422. <https://doi.org/10.1037/h0093932>

Večerka, K., Holas, J., Štěchová, M., Diblíková, S., & Neumann, J. (2004). *Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí*. IKSP.

Verona, E., Hicks, B. M., & Patrick, C. J. (2005). Psychopathy and suicidality in female offenders: mediating influences of personality and abuse. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 73*(6), 1065-1073. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.73.6.1065>

Vězeňská služba ČR. (2010 – 2020). *Statistické ročenky VS ČR*. <http://vscr.cz/informacni-servis/statistiky/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby>

Vitacco, M. J., Neumann, C. S., & Wodushek, T. (2008). Differential relationships between the dimensions of psychopathy and intelligence: Replication with adult jail inmates. *Criminal Justice and Behavior, 35*(1), 48 – 55. <https://doi.org/10.1177/0093854807309806>

Vykopalová, H. (2001). *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Univerzita Palackého.

Walters, G. D. (1990). *The criminal lifestyle patterns of serious criminal conduct*. Newbury Park, CA: Sage Publications.

Walters, G. D., & White, T. W. (1989). The thinking criminal: A cognitive model of lifestyle criminality. *Criminal Justice Research Bulletin, 4*(4), 1-10.

Wiklund, G., Ruchkin, V. V., Kuposov, R. A., & af Klinteberg, B. (2014). Pro-bullying attitudes among incarcerated juvenile delinquents: Antisocial behavior, psychopathic tendencies and violent crime. *International Journal of Law and Psychiatry, 37*(3), 281-288. <https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2013.11.019>

Záhorská, J. (2007). *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Portál.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (2009).

Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů (2000).

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (1961).

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody (1999).

Seznam tabulek

Tabulka 1: Kriminalita dle TSK (takticko statistická klasifikace) v ČR za období 2015 - 2020	28
Tabulka 2: Vývoj stavů stíhaných osob v období 2010 až 2020	30
Tabulka 3: Průměrný počet vězňů v českých věznicích za 1 den v období 2010 – 2020	31
Tabulka 4: Členění odsouzených dle počtu již vykonaných trestů odnětí svobody k 31. 12. 2017	32
Tabulka 5: Členění odsouzených dle délky nařízeného trestu v roce 2017.....	33
Tabulka 6: Vybraná násilná trestná činnost spáchaná ženami za období 2015–2020	35
Tabulka 7: Podíl objasněných kriminálních skutků spáchaných nezletilými a mladistvými k celkovému počtu objasněných skutků (včetně dodatečně objasněných) za období 2010 - 2020	45
Tabulka 8: Srovnání celoživotní prevalence užívání drogy mezi obecnou populací žen a odsouzenými ženami v %	52
Tabulka 9: Počty a procenta nově příchozích odsouzených žen s označením „TOXI“ do Věznice Světlá nad Sázavou za období 2011–2020	54
Tabulka 10: Vývoj počtu trestných činů spáchaných recidivisty za období od r. 2010–2020	59
Tabulka 11: Přehled rozdílů mezi typem I a II alkoholismu	81
Tabulka 12: Extrémní temperamentové typy	83
Tabulka 13: Extrémní charakterové typy	84
Tabulka 14: Popis osobnostních rysů dle škál dotazníku TCI-R.....	88
Tabulka 15: Emocionální efekt odměny (+) a trestu (-) s ohledem na sedm dimenzí osobnosti.....	89
Tabulka 16: Přehled posuzovaných oblastí vzhledem k pracovní pozici dle manuálu SARPO.....	99
Tabulka 17: IQ odsouzených žen	106
Tabulka 18: Střední hodnoty IQ odsouzených žen.....	106
Tabulka 19: Výskyt traumatických zážitků odsouzených žen v dětství a dospělosti	108
Tabulka 20: Přehled vybraných charakteristik kriminální kariéry odsouzených žen	109
Tabulka 21: Spouštěče trestné činnosti u odsouzených žen	110
Tabulka 22: Cronbachova alfa dimenzí dotazníku TCI-R.....	111
Tabulka 23: Pearsonův korelační koeficient mezi dimenzemi dotazníku TCI-R.....	112
Tabulka 24: Deskriptivní statistika dotazníku TCI-R našeho souboru.....	112
Tabulka 25: Porovnání našeho vzorku a ženské nekriminální populace (Kuchařová, 2005).....	113
Tabulka 26: Deskriptivní statistika a Studentův t-test průměrného věku u skupiny pachatelek a spolupachatelek trestné činnosti	115
Tabulka 27: Mann-Whitneyho test mezi skupinou s negativním a pozitivním L-skórem dotazníku TCI-R.....	116
Tabulka 28: Pearsonův korelační koeficient mezi dimenzemi NS, RD, SD a věkem v době spáchání prvního TČ	116

Tabulka 29: Určení přítomnosti poruchy osobnosti a trendu k poruše osobnosti u odsouzených žen dle hodnot v charakterové dimenzi SD	117
Tabulka 30: Srovnání průměrného věku mezi skupinami násilných a nenásilných TČ.....	119
Tabulka 31: Deskriptivní statistika IQ u skupin násilných a nenásilných TČ.....	122
Tabulka 32: Traumatické zážitky v dětství a dospělost u násilných a nenásilných TČ.....	124
Tabulka 33: Srovnání mezi skupinou násilných a nenásilných TČ ve vybraných proměnných vztahující se ke kriminální kariéře u násilných a nenásilných TČ	124
Tabulka 34: Četnosti a Pearsonův chí-kvadrát spouštěčů trestné činnosti mezi skupinami násilné a nenásilné TČ.....	126
Tabulka 35: Četnosti a Pearsonův chí-kvadrát typů oběti mezi skupinami násilné a nenásilné TČ ...	127
Tabulka 36: Srovnání dimenzí TCI-R mezi skupinami násilných a nenásilných TČ.....	128
Tabulka 37: Srovnání škály CO2 (empatie) mezi skupinami násilných a nenásilných TČ.....	130
Tabulka 38: Agresivní chování pachatelek násilných a nenásilných TČ ve VTOS	130
Tabulka 39: Srovnání průměrného věku mezi pachatelkami vraždy a jiného násilného TČ	131
Tabulka 40: Srovnání intelektu mezi skupinami žen odsouzených za vraždu a jiný násilný TČ.....	134
Tabulka 41: Traumatické zážitky žen odsouzených za vraždu a jiný násilný TČ.....	136
Tabulka 42: Vybrané proměnné vztahující se ke kriminální kariéře u TČ vraždy a jiného násilného TČ	137
Tabulka 43: Četnosti a Pearsonův chí-kvadrát spouštěčů trestné činnosti mezi skupinami TČ vraždy a jiného násilného TČ.....	138
Tabulka 44: Četnosti a Pearsonův chí-kvadrát typů oběti u skupiny pachatelek TČ vraždy a jiného násilného TČ.....	139
Tabulka 45: Srovnání dimenzí TCI-R mezi skupinami TČ vraždy a jiných násilných TČ.....	140
Tabulka 46: Welchův t-test ke srovnání dimenzí TCI-R mezi pachatelkami TČ vraždy a běžnou populací	142

Seznam obrázků

Obrázek 1: Rozdíl mezi skutečnou a registrovanou kriminalitou	12
Obrázek 2: Nerovnoprávnost pohlaví a kriminalita	21
Obrázek 3: Genderový model ženské kriminality a genderových rozdílů v kriminalitě	22
Obrázek 4: Trestné činy evidované Policií ČR v letech 2010 - 2020.....	27
Obrázek 5: Podíl jednotlivých druhů TČ v ČR za období 2015 - 2020	29
Obrázek 6: Násilné TČ spáchané ženami v období od 2010 do 2020 v %.....	35
Obrázek 7: Postupný úbytek případů v průběhu trestního řízení	36
Obrázek 8: Výzkumný soubor dle věkových kategorií	105
Obrázek 9: Dosažené vzdělání odsouzených žen	105
Obrázek 10: Normální rozložení IQ odsouzených žen.....	107
Obrázek 11: Věk v době prvního odsouzení	109
Obrázek 12: Rozdělení výzkumného souboru do dvou skupin na násilné a nenásilné TČ	118
Obrázek 13: Věk u skupin násilných a nenásilných TČ	119
Obrázek 14: Věkové kategorie násilných a nenásilných TČ	120
Obrázek 15: Vzdělání odsouzených žen za násilný a nenásilný TČ	121
Obrázek 16: Srovnání intelektu mezi skupinou násilných a nenásilných TČ	122
Obrázek 17: Subjektivní hodnocení stylu výchovy u žen odsouzených za násilný a nenásilný TČ ...	123
Obrázek 18: Věk v době prvního odsouzení	125
Obrázek 19: Rozdělení výzkumného souboru do dvou skupin na TČ vraždy a jiný násilný TČ.....	131
Obrázek 20: Věkové rozložení odsouzených žen za trestný čin vraždy a jiného násilného TČ.....	132
Obrázek 21: Kategorizované rozložení věku mezi skupinami TČ vraždy	132
Obrázek 22: Dosažené vzdělání pachatelek TČ vraždy a jiného násilného TČ	133
Obrázek 23: Srovnání intelektu u skupiny žen odsouzených za vraždu a jiný násilný TČ	134
Obrázek 24: Subjektivní hodnocení stylu výchovy ve skupině TČ vraždy a jiného násilného TČ.....	135
Obrázek 25: Věk v době prvního odsouzení u pachatelek TČ vraždy na dítěti a na dospělém.....	137

Přílohy

Příloha č. 1

Anamnestický dotazník

Jméno:

Věk:

Národnost: Česká
Romská
Slovenská
jiná, jaká:

Kriminální kariéra:

Aktuální TČ:

- a) nemá násilný charakter
- b) má násilný charakter

Předchozí TČ:

- a) jsem ve výkonu trestu poprvé/žádný
- b) neměl násilný charakter
- c) měl násilný charakter

Aktuální trestná činnost byla:

- a) neplánovaná
- b) plánovaná

Role:

- a) pachatel
- b) spolupachatel
- c) organizovaná skupina
- d) návodce

Spouštěč:

- a) alkohol/drogy
- b) aktuální ojedinělé selhání
- c) konfliktní osobní vztahy
- d) životní styl
- e) řešení problémů (dluhy apod.)
- f) sexuální potřeba

Oběť:

- a) náhodná/neznámá
- b) známá
- c) blízká (např. rodina):
- d) žádná/právnícká osoba

- 1) Rodinný stav:
 - a) vdaná
 - b) svobodná
 - c) rozvedená, jednou
 - d) jsem rozvedená vícekrát, kolikrát:
 - e) vdova

- 2) Vzdělání:
 - a) nedokončila jsem základní školu nebo navštěvovala zvláštní školu
 - b) dokončila jsem základní školu
 - c) vyučila jsem se, obor:
 - d) dokončila jsem střední školu (maturita), obor:
 - e) dokončila jsem vysokou školu/VOŠ, obor:

- 3) Problémy na základní škole (možno více možností):
 - a) ne
 - b) propadla jsem
 - c) chodila jsem za školu
 - d) měla jsem sníženou známku z chování
 - e) měla jsem problémy s policií
 - f) měla jsem problémy s učiteli
 - g) měla jsem problémy se spolužáky (stranili se mě, šikana) – uveďte jaké:

- 4) Do svých 18 let jsem byla umístěná do ústavního zařízení nebo náhradní péče:
 - a) ne
 - b) dětského domova
 - c) pěstounské péče/adopce
 - d) diagnostický/výchovný ústav

- 5) Do svých 18 let jsem utekla z domova:
 - a) ne
 - b) ano, jednou
 - c) ano, vícekrát

- 6) Rodiče:
 - a) žili do mých 18 let spolu
 - b) rozvedli se před mým 18. rokem
 - c) své rodiče neznám
 - d) jiné (vypište):

- 7) V dětství mě vychovávali (můžete zatrhnout více možností):
 - a) oba rodiče
 - b) jen matka
 - c) matka a nevlastní otec
 - d) jen otec
 - e) otec a nevlastní matka
 - f) pěstounská/adoptivní rodina
 - g) prarodiče
 - h) vyrůstala jsem v dětském domově
 - i) střídavá péče

- 8) Mé dětství bylo:
- šťastné
 - nešťastné, vypište proč:
- 9) Do mých 15 let mě mi rodiče (vychovatelé) vychovávali:
- normálně, jako ostatní
 - byli příliš hodní
 - byli ke mně lhostejní, nevšímalí si mne
 - byli přísní
 - často mne tělesně trestali
 - jinak se ke mně chovali, jak:
- 10) Vzdělání otce:
- nedokončené základní (včetně zvláštní školy)
 - základní
 - vyučen
 - středoškolské
 - vysokoškolské
 - nevím/svého otce neznám
- 11) Vzdělání matky:
- nedokončené základní (včetně zvláštní školy)
 - základní
 - vyučena
 - středoškolské
 - vysokoškolské
 - nevím/svou matku neznám
- 12) Z mé rodiny byl stíhán či odsouzen do výkonu trestu (možno více možností):
- nikdo z rodiny
 - ano, matka
 - ano, otec
 - ano, oba rodiče
 - ano, sourozenec
 - ano, širší rodina
 - svou rodinu neznám
- 13) Nadměrné užívání alkoholu v rodině:
- ne/nikdo
 - vlastní/nevlastní otec
 - matka/nevlastní matka
 - oba rodiče
 - sourozenec
 - svou rodinu neznám
- 14) Ve svém dětství jsem zažila:
- žádné traumatické zážitky
 - fyzické týrání
 - sexuální zneužívání

- d) svědek domácího násilí mezi rodiči/vychovateli
 - e) jiné (vypište):
- 15) V dospělosti jsem zažila:
- a) žádné traumatické zážitky
 - b) fyzické týrání
 - c) sexuální zneužívání
 - d) jiné (vypište):
- 16) Jsem orientovaná:
- a) heterosexuálně (na muže)
 - b) homosexuálně (na osoby stejného pohlaví)
 - c) bisexuálně (na muže i na ženy)
- 17) Psychiatrická léčba:
- a) ne
 - b) ano, jednou, do svých 15 let
 - c) ano, v dospělosti
 - d) ano, opakovaně
- 18) Nadměrné pití alkoholu:
- a) ne
 - b) ano, často, nepravidelně
 - c) ano v minulosti, více než rok před uvězněním jsem abstinovala
 - d) ano, pravidelně až do uvěznění
- 19) Užívání nealkoholových drog:
- a) ne
 - b) ano, experimentálně
 - c) ano, víckrát nepravidelně
 - d) ano v minulosti, více než rok před uvězněním jsem abstinovala
 - e) ano, pravidelně
- 20) Sebevražedné jednání (můžete zatrhnout více možností):
- a) ne
 - b) ano, jednou jsem se sebepoškodila
 - c) sebepoškodila jsem se několikrát
 - d) jednou jsem se pokusila o sebevraždu
 - e) několikrát jsem se pokusila o sebevraždu
 - f) sebepoškodila jsem se ve výkonu trestu

SOUHLAS SE ZPRACOVÁNÍM OSOBNÍCH ÚDAJŮ

Vaše účast a poskytnutí dat je zcela **dobrovolné** a můžete jej odmítnout. Veškeré údaje, které poskytnete, jsou **důvěrné, anonymní** a slouží **pouze k výzkumným účelům**.

Souhlasím s poskytnutím dat

.....

jméno a příjmení

.....

datum a podpis

Cronbachova alfa všech škál dotazníku TCI-R

Škály TCI-R	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item- Total Correlation	Squared Multiple Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
NS1	71,98	212,625	,209	,048	,617
NS2	78,84	153,168	,495	,264	,407
NS3	75,65	129,634	,410	,184	,500
NS4	85,17	191,679	,415	,203	,498
HA1	66,87	124,759	,548	,301	,521
HA2	76,14	146,676	,483	,252	,569
HA3	77,83	164,481	,466	,242	,585
HA4	76,55	196,340	,306	,117	,676
RD1	120,604	,101	,093	,450	120,604
RD2	51,919	,479	,376	-,055 ^a	51,919
RD3	85,798	,405	,345	,156	85,798
RD4	130,720	-,019	,005	,534	130,720
PS1	86,43	247,422	,718	,563	,798
PS2	86,95	256,257	,729	,574	,795
PS3	84,65	249,526	,575	,348	,869
PS4	90,09	255,248	,773	,606	,779
SD1	104,37	245,263	,577	,342	,549
SD2	109,43	279,849	,546	,362	,584
SD3	118,06	351,572	,231	,069	,688
SD4	100,57	232,025	,366	,157	,673
SD5	94,98	219,679	,515	,356	,574
CO1	98,34	183,232	,579	,356	,647
CO2	109,73	237,486	,429	,203	,711
CO3	99,24	196,540	,581	,347	,651
CO4	101,93	169,820	,546	,306	,667
CO5	100,31	220,673	,366	,137	,729
ST1	38,87	133,701	,516	,276	,709
ST2	51,32	135,278	,626	,398	,568
ST3	50,81	155,322	,546	,325	,667

Deskriptivní statistika všech škál dotazníku TCI-R u kriminální ženské populace

Škály TCI-R	N	M	sd	minimum	maximum	range	variance
NS1	263	31,90	5,02	15	46	31	25,20
NS2	263	25,04	6,23	9	44	35	38,85
NS3	263	28,23	8,00	10	45	35	64,03
NS4	263	18,70	4,73	8	33	25	22,34
HA1	263	32,25	6,74	11	54	43	45,45
HA2	263	22,99	5,99	7	35	28	35,87
HA3	263	21,30	5,16	8	33	25	26,58
HA4	263	22,58	4,36	12	36	24	19,00
RD1	263	26,62	3,92	12	37	25	15,33
RD2	263	31,33	6,78	14	48	34	45,95
RD3	263	16,48	4,79	6	30	24	22,91
RD4	263	18,60	3,95	10	30	20	15,59
PS1	263	29,61	6,23	11	45	34	38,80
PS2	263	29,09	5,85	10	40	30	34,21
PS3	263	31,39	7,04	10	50	40	49,59
PS4	263	25,95	5,65	10	40	30	31,97
SD1	263	27,49	5,79	14	40	26	33,56
SD2	263	22,42	4,55	7	30	23	20,67
SD3	263	13,79	2,79	6	21	15	7,79
SD4	263	31,28	7,94	10	47	37	63,02
SD5	263	36,87	7,27	18	53	35	52,83
CO1	263	29,05	5,32	11	40	29	28,34
CO2	263	17,65	3,45	6	25	19	11,89
CO3	263	28,15	4,69	14	40	26	22,03
CO4	263	25,46	6,15	8	35	27	37,76
CO5	263	27,08	4,76	9	40	31	22,66
ST1	263	31,63	7,55	13	50	37	57,06
ST2	263	19,18	6,82	8	39	31	46,47
ST3	263	19,69	6,31	8	38	30	39,82

Welschův t-test všech škál dotazníku TCI-R mezi ženskou kriminální a nekriminální populací (Kuchařová, 2005)

Škály TCI-R	t	df	p
NS1	4,39	168,71	0,00
NS2	1,13	228,03	0,26
NS3	1,51	214,11	0,13
NS4	-0,78	216,69	0,44
HA1	1,97	222,91	0,05
HA2	0,11	202,58	0,91
HA3	-0,10	187,67	0,92
HA4	-0,08	152,14	0,93
RD1	-1,48	165,89	0,14
RD2	-1,01	195,89	0,31
RD3	-2,93	197,53	0,00
RD4	-2,64	260,57	0,01
PS1	4,02	193,27	0,00
PS2	2,49	219,17	0,01
PS3	0,78	222,35	0,44
PS4	3,68	256,45	0,00
SD1	-3,15	244,48	0,00
SD2	1,98	207,00	0,05
SD3	-7,20	156,19	0,00
SD4	0,08	179,81	0,93
SD5	-1,58	237,06	0,11
CO1	0,59	213,03	0,56
CO2	1,77	198,81	0,08
CO3	-1,43	226,07	0,15
CO4	2,29	194,86	0,02
CO5	-2,53	224,50	0,01
ST1	5,85	272,56	0,00
ST2	0,17	285,86	0,87
ST3	-3,28	206,09	0,00

Rozdělení jednotlivých paragrafů do skupin „násilné“ a „nenásilné“ TČ

Zařazení TČ	§ (dle starého trestního zákoníku)	Název TČ
NÁSILNÉ	140 (219)	Vražda
	143	Usmrcení z nedbalosti
	145	Těžké ublížení na zdraví
	146	Ublížení na zdraví
	173	Loupež
	175	Vydírání
	185 (241)	Znásilnění
	187	Pohlavní zneužití
	198	Týrání svěřené osoby
	325	Násilí proti úřední osobě
	358	Výtržnictví
NENÁSILNÉ	152	Šíření nakažlivé lidské nemoci
	168	Obchodování s lidmi
	177	Útisk
	178	Porušování domovní svobody
	181	Poškození cizích práv
	196	Zanedbání povinné výživy
	201	Ohrožování výchovy dítěte
	205	Krádež
	206	Zpronevěra
	207	Neoprávněné užívání cizí věci
	209	Podvod
	211	Úvěrový podvod
	212	Dotační podvod
	214	Podílnictví
	228	Poškození cizí věci
	233	Padělání a pozměnění peněz
	234	Neoprávněné opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku
	240	Zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby
	243	Nesplnění oznamovací povinnosti v daňovém řízení
	272	Obecné ohrožení
	274	Ohrožení pod vlivem návykové látky
	283	Nedovolení výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy
	285	Nedovolené pěstování rostlin
	287	Šíření toxikomanie
	337	Maření úředního rozhodnutí

**Studentův t-test všech škál dotazníku TCI-R mezi ženami odsouzenými za násilný
a nenásilný TČ**

Škály TCI-R	t	df	p
NS1	-1,78	258	,077
NS2	-,311	258	,756
NS3	-,029	258	,977
NS4	-,409	258	,683
HA1	3,31	258	,001
HA2	2,28	258	,024
HA3	1,90	258	,058
HA4	1,08	258	,283
RD1	,560	258	,576
RD2	-4,19	258	,000
RD3	-3,96	258	,000
RD4	,00	258	1,000
PS1	-1,59	258	,113
PS2	-1,19	258	,235
PS3	-2,63	258	,009
PS4	-,64	258	,523
SD1	-,92	258	,359
SD2	-1,99	258	,047
SD3	-3,57	258	,000
SD4	1,10	258	,274
SD5	-2,21	258	,028
CO1	-,60	258	,553
CO2	-,84	258	,405
CO3	,29	258	,773
CO4	,69	258	,488
CO5	-,68	258	,500
ST1	-,33	258	,742
ST2	-2,18	258	,030
ST3	-2,14	258	,033

Příloha č. 8

Mann-Whitneyho test jednotlivých škál dotazníku TCI-R mezi ženami odsouzenými za vraždu a jiný násilný TČ

Škály TCI-R	Mann-Whitney U	Z	p
NS1	628,0	-,95	,34
NS2	590,5	-1,33	,18
NS3	523,0	-2,03	,04
NS4	493,5	-2,33	,02
HA1	630,5	-,92	,36
HA2	616,0	-1,07	,28
HA3	672,0	-,49	,62
HA4	659,5	-,62	,53
RD1	677,0	-,44	,66
RD2	660,0	-,62	,54
RD3	627,0	-,96	,34
RD4	679,0	-,42	,67
PS1	496,0	-2,30	,02
PS2	651,5	-,71	,48
PS3	618,0	-1,05	,29
PS4	497,0	-2,29	,02
SD1	647,5	-,75	,46
SD2	695,0	-,26	,80
SD3	675,0	-,47	,64
SD4	608,5	-1,15	,25
SD5	436,0	-2,92	,00
CO1	561,5	-1,63	,10
CO2	568,0	-1,57	,12
CO3	713,0	-,07	,94
CO4	581,5	-1,43	,15
CO5	590,5	-1,33	,18
ST1	636,5	-,86	,39
ST2	576,5	-1,48	,14
ST3	630,0	-,93	,35